به ناوی هۆنەر

گۆڤاری فەرهەنگی، ئەدەبی و کۆمەڵایەتیی
هۆنە
زانکۆی کوردستان، سنە

هۆنە

گۆڤاری فەرهەنگی، ئەدەبی و کۆمەڵایەتیی هۆنە
بەرهەمی زانکۆی کوردستان
سەرنووسەر: ئێحسان میرەکی
بەرپرس: دڵنیا گوفتاری
بەرپرسی هونەری: سامان عوسمانپوور
ڕاوێژکار: د. بێهرووز چەمەنئارا
لێژنەی نووسەران:
ئێحسان میرەکی
سۆما حەبیبزادە
چیمەن باقری
مازیار محەمەدی
سامان عوسمانپوور
سەییدشاهین یاسینی
فەرشید ڕۆستەمی
هەڵەبڕان: ئێحسان میرەکی، سۆما حەبیبزادە، دڵنیا گوفتاری

گۆڤاری فەرهەنگی، ئەدەبی و کۆمەڵایەتیی هۆنە لە هەڵبژاردنی بابەتەکان ئازادە و بەرپرسایەتیی هەر بابەتێک وەئەستۆی خودی نووسەر و دانەری بابەتە.

نرخ: ٢٠٠٠ تمەن

سپاسی تایبەت بۆ:

د. بێهرووز چەمەنئارا

د. حەبیب سلێمانی

د. سیرووس ئەمیری

د. بەختیار سەجادی

مەنسوور ڕەحمانی

و

تەواوی ئەو کەسانەی لە بڵاوبوونەوەی هۆنەدا یارمەتیدەر و ڕێنوێنمان بوون

پێڕست

خەسارناسیی زانکۆ و گوتاری زانستی
(وتووێژ لە گەڵ دوکتۆر مەسعوود بینەندە)

ئێحسان میرەکی ١٢

شیعرییەت و تایبەتمەندییەکانی شیعری لە دیوانی ئەحمەد موختاربەگی جافدا (خوێندنەوەیەکی فۆرمالیستیانە)

مەنسوور ڕەحمانی ٣٥

چەمکی ژن لە شیعرەکانی مامۆستا شێرکۆ بێکەس

چیمەن باقری ٤٨

دوکتۆرسدیق موفتیزادە

مەنسوور ڕەحمانی ٥٣

ڕەشنووسی بۆشایی

سروە مەجیدی ٦٠

شێرکۆژ (کێڕانەوەی: ئیبراهیم زەندی)

حەسیبە فایەقی ٦٤

دەڵاقەی کۆترە سپییەکە

شلێرڕەحمانی ٦٧

متن درس‌گفتار اول ژاک لاکان

سوما حبیب‌زاده ٧٠

درآمدی بر تاریخ‌گرایی نو

میلاد میرکی ٧٩

بن‌بست

عرفان محمدی ٩٢

Novel Unconsciously Critiques Capitalism to the End of History

Chiya Parvizpur... 95

A Criticism on Nowadays' Situation of Universities of Iran

Maziyar Mohammadi 110

شرایط پذیرش مقاله در نشریه ۱۱۳

ناساندنی کتیبه‌کان ۱۱۴

وتەی سەرنووسەر

دێــــرەن، با ئێمەیچ نەی گوزەرەوە
جامیٚ وە دەس نێین دەس وە سەرەوە
"مەعدوومی"

تا ئەو جێگای من ئاگادارم ئەمە یەکەم جارە کە لە مێژووی زانکۆی کوردستاندا گۆڤارێکی سێ زمانە ڕێ دەکەوێت و لە هەر سێ زمانەکەدا بە شێوەی پسپۆڕانە ئەندامی ببێت. یەکەم باسێک کە پێویستە لێرەدا بیهێنمە گۆڕێ ئەوەیە کە مەبەست و ئامانجی ئێمە لە دانان و ڕێک‌خستنی گۆڤارێکی نوێ چییە؟ مەگەر پێش ئێمە چەندین گۆڤاری دیکە هەر بەم تەوەر و بابەتانەی ئێمە لە زانکۆدا نەبوون؟ ئایا نەماندەتوانی لەگەڵ ئەوان هاوکار بین و گەشە بە گۆڤارەکانی دیکەی زانکۆ بدەین؟ لێرەدا پێویستە ئاماژە بەوە بدەم کە من پێش لەوەی دەربچم بۆ زانکۆ و خوێندکاری وانەخانە(مدرسە) لە قۆناغی دواناوەندیدا(دبیرستان) بووم، چەندین جار لەگەڵ گۆڤارگەلی خوێندکاریی زانکۆی کوردستان هاوکاریم بوو و هەمیشە هەستم بەوە دەکرد کە بۆشاییێکی ناوەرۆکیتی لە نێو هەموو گۆڤارەکاندا دەبیندرێت. کە دەرچووم بۆ زانکۆ هەوڵی زۆرم دا لەگەڵ چەند گۆڤارێک هاوکاری بکەم؛ بەڵام لە هەموویاندا زاڵبوونی ئیدۆئۆلۆژییەکی تایبەت و زۆرێکی دەرەکی و ناخوێندکاریم بە سەر گۆڤارگەلی خوێندکاریدا (بەداخەوە) بینی؛ هەر بەو بۆنەیەوە هەوڵم دا کە بۆ چۆنیەتیی هەڵس‌وکەوت لەم دۆخەدا لەگەڵ چەند مامۆستا و هاوڕێیەکەم ڕاوێژ بکەم؛ دوای ماوەیەک ئەو بیرۆکەیە لە مێشکمدا درووست بوو کە لە بیری ڕێك‌خستنی گۆڤارێکی نوێدا بین بەڵام بە ئامانجێکی جیاواز لە دیکەی گۆڤارەکان. سەرەکیترین ئامانجی ئێمە لەم گۆڤارەدا ئەوەیە کە بزانین ئێمەی خوێندکار چ بەرپرسایەتی و ئەرکگەلێکمان لە زانکۆدا هەیە؟ ئایا مەگەر ئێمە ناڵێین کە زانکۆ بەشێکی هەرەگرینگ لە کۆمەڵگا و جڤاکی خەڵکییە؟ دەبێ ئاگاداری ئەوە بین کە ئێمە ئەرکی ئەوەمان لە سەر شانە و خۆمان بە بەرپرسی ئەوە دائەنێین کە لە فکری دانانی دەرمان بین بۆ دەرد و زامەکانی زانکۆ. بەڵام لە قۆناغی یەکەمدا دەبێ ئەو زامانە بناسین و بیانناسێنین و جا دواتر، پێویستە پسپۆڕان لە بیری دەرماندا بن. یەک لەو زامانەی کە ئێستا زۆر بەرچاو و زەقە مردنی

ڕۆحیەی پرسیارە لە ناو هەموو خوێندکاراندا! ئەگەر نەختێک لەو ڕۆحیەمان لە ناودا مابێت باش دەبینین کە ئێمەی مرۆڤ ئێستاکە یەکێک لە هەرەگرینگ‌ترینی کارەکان و ئامانجەکانمان بەدەست‌هێنانی ئەو شتانەیە کە لە درێژایی مێژوودا لە دەستمان داوە. یەکێک لەو شتانەی کە بووەتە لەمپەر و کۆسپ بۆ بەدەست‌هێنانی زۆر شت لەوانەی کە لەدەستمان داون، چەمکی سنوورە. ئێمە کاتێک بیر لە چەمکی سنوور بکەینەوە دەزانین کە سنوور و کەوشەنی جوگرافی دانراوی مرۆڤە و پێویست ناکا لە مێشکماندا لەو سنوورە پەیڕەوی بکەین و بە مێشکێکی ئازاد و بێ‌سنوورەوە چاو لە دنیا بکەین تا بەڵکوو لە داهاتوودا ئەو بۆشاییانەی کە بەتایبەت لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا دەبیندرێن، چارەسەر بکەین و ئەمجارە بڕۆینە ناو گۆڕەپانێکی گەورەتر و هەوڵمان زۆرتر بەرەو ئاکامێکی گشتی و یەکانگیر بە ناوی ئازادیی مرۆڤەکان لە سەر گۆی گیتی بێت. لە ژمارەی یەکەمدا هەوڵمان داوە لەم پێوەندییەدا چەند بابەتێکمان هەبێت و ڕێگای خۆمان دیاری بکەین و لە ژمارەگەلی داهاتوودا زۆرتر هەوڵ دەدەین کە لە ڕێگای ڕەخنەوە دیالۆگێکی گشتگیر لە ناو زانکۆ و کۆمەڵگادا دروست بکەین و هەموو ئینسانێک بە چاوی خۆی ئەو مافە سەرەتایی و سەرەکییە ئینسانییانەی بناسێت و هەوڵ بدات بۆ ژیانێکی باشتر و نزیک تاکوو هەوڵ بۆ مەرگێکی باش و دوور. لە ئاکامدا پێویستە ئاماژە بەوە بدەم کە ئێمەی خوێندکار بەرپرسایەتیی زۆرمان لەسەرە و پێویستە لە شوێنگەلێک‌دا بە شێوەی کۆبوونەوە و نووسینی بابەت‌گەلێک لەو پێوەندییەدا، بیروڕا و بۆچوون و هەڵوێستی خۆمان پیشان بدەین؛ لەم دۆخەی ئێستادا ئێمە باشترین ڕێگامان بە گۆڤاری کاغەزی زانی و تا ئەو ڕۆژەی کە بتوانین هەوڵی خۆمان دەدەین و ڕێگە لە شەک و گومان و هزرمان ناگرین؛ بەڵکوو بتوانین ڕۆژێک ئەو ئاکامەی کە لە مێشکماندا هەیە بە چاوی خۆمان ببینین. سپاس بۆ هێزی ناوەکی و سپاس بۆ گومان کە پرسیاری دروست کرد و پرسیار بووە هۆی دروست‌بوونی ئاکادیمیا. بێ‌گومان ڕیساڵەتی ئەفلاتوون لە دانانی ناوەندێک بەناوی ئاکادیمیا هەر پرسیار و گومان بوو و ئێمەش درێژەدەری ڕێگای ئەفلاتوونین.

ئێحسان میرەکی

بەهاری ٢٧١٨

خاوەنی زێڕ

جحێڵ، چاک و لەبارە خاوەنی زێڕ
ئەگەر پیرێکی خوێن تاڵە و ورگ تێڕ
ڕەزا شیرینە، سۆخمە، قیت و قۆزە
ئەگەر ژنێکە زلە و خوار و شەل و گێڕ
قسەزانە، ئەدیبە، خوێندەوارە
ئەگەر نەی خوێندبێ شەش پیت و دوو دێڕ
سڵاوی لێ دەکەن سەر دادەخەن بۆی
لە ڕێی بازاڕ و لە کۆڵان و لە بازێڕ
بەڵام زێڕت نەبێ سوکی ئەگەر تۆ
بڵێی دەرسی هەزاری وەک (سکسپیر)

هێمن

١

[1] ئەم دەستنووسە لە ئارشیفی د. موفتیزادە بە دەستمان گەیشتتووە

وتووێژ

خەسارناسیی زانکۆ و گوتاری زانستی

(ئاوڕدانەوەیەک لە دۆخی ئاکادیمیا و ئەرکی خوێندکار)

وتوویژ لە گەڵ دوکتۆر مەسعوود بینەندە

(نووسەر، ڕەخنەگر و مامۆستای زانکۆ)

ئامادەکردنی: ئێحسان میرەکی

(خوێندکاری بەشی کوردیی زانکۆی کورستان، ڕۆژنامەوان)

دوکتور مەسعوود بینەندە لە شاری مەریوان لەدایک بووە، و پلەکانی خوێندنی لە بوارەکانی فیزیا و کۆمەڵناسیدا تەواو کردووە. بۆ ماوەی نیزیک ١٣ ساڵ سەرنووسەری گۆڤاری توێژینەوەیی -یکاری زرێبار بووە. لە ئێستادا وەکوو ئەندامی دەستەی نووسەرانی دوو گۆڤاری کوردی واتە گۆڤاری وەرزانەی هەنار و گۆڤاری مانگانەی بیروهزر، لە چالاکییەکانیدا بەردەوامە. لە بوارەکانی فەلسەفە و ئەدبیات و کۆمەڵناسیدا خاوەن لێکۆڵینەوە و وتارە و هەروەها وەکوو مامۆستای زانکۆ خەریکی وانەوتنەوەیە. دوکتۆر مەسعوود بینەندە بۆ ساڵانێکی دوور و درێژ ئەندامی چالاکی بزاڤی خوێندکاریی کوردی بووە و لەو مژارەشدا خاوەن دەق و بیروڕا و هەڵوێستە. ئەم وتووێژە لە لایەن گۆڤاری هۆنەوە سەبارەت بە خەسارناسیی گوتاری ئاکادیمیا لەگەڵ بەڕێزیان ئەنجام دراوە.

پرسیاری یەکەم:

ئەگەر بکرێ لەسەر مێژووی چەمکی خوێندکار و ئاکادیمیا یان زانکۆ هەندێک زانیاری بخەنە بەردەستمان؟

خوێندکار لە زمانی کوردیدا هاوتای وشەی ئینگلیزی student بەکار دەهێنرێت؛ ستوودێنتی ئینگلیزی هەروەتر خۆی لە وشەی estudiant، کە ڕەچەڵەکێکی فەرەنسی کۆنی هەیە سەرچاوەی گرتووە. ئاکادێمیا کە لە کوردیدا، وشەکانی زانکۆ و زانستگەی بەرانبەر دانراوە نێوی باخێک بووە کە ئەفلاتوون، یەکەم قوتابخانە و فێرگەی فەلسەفی خۆی تێدا دادەمەزراندووە و ئەو نێوە تا سەدەکانی ناوەندی و قۆناغی مودێڕن بەردەوام بووە. ئەڵبەتە ئەورۆکە لەشێوازی فەرمیدا زۆرتر لە وشەی

university لە جێگای ئاکادیمیا کەڵک دەگیردرێت کە ئەم وشەیەش ریشەیەکی ئەنگلۆ فرێنچ لاتینی (universitatem, université) هەیە و بە واتای گشت، کۆمەڵ، کۆمپانی، کۆگا و هەموو هاتووە. زۆرجار وشەی uni-versity بە **یەکە و کۆ** (uni) یەکی **فرەچەشن و فرەچەند** (versity) وەردەگێڕنەوە. وشەی خوێندکار دیارە لە ڕیشەی خوێندنەوە هاتووە و بەواتای کەسێکە هەوڵ و پرۆڤەی خوێندن لە شوێنێ وەکوو زانکۆ یان قوتابخانە دەدات و خولیای خوێندنەوە و فێربوونە. **زانکۆ** یان **زانستگە** هەروەتر لە ریشەی زانین و زانستەوە گیراوە و بە پاشگری شوێن(کۆ،گە)، لە شێوازی وشەیەکی لێکدراودا چێ بوویە.

Which? University

پرسیاری دووەم:

ئەو ئاڵوگۆڕە بەرچاوانەی کە لە سەرەتاوە تا ئێستا بەسەر واتای چەمکی خوێندکار و زانکۆ هاتووە چین؟ یان باشترە وەها بڵێم چ جیاوازییێک لە نێوان کارکردی زانکۆ لە ڕابردوو و ئێستا هەیە؟

وەک ئاماژەمان پێدا یەکەم دەرکەوتنەکانی زانکۆ لە مێژوودا دەگەڕێتەوە بۆ شێوازێکی تایبەت بە نێوی **ئاکادێمیا** کە لە ڕاستیدا جێگرەوەیەک بوو بۆ شێوازەکانی **ئاگۆرا** و **ئەلێکسیا** و **ئۆلەمپیا**. لە ئاکادێمیادا جەخت لەسەر چەشنێک فێرکاریی فیکری و بارهێنانی ڕۆحی دەکرا کە دەکەوتە پاش ڕاهێنانی جەستەیی و فەرهەنگیی سەرەتاییەوە؛ بۆیە هەر لەسەرەتاوە ئاکادێمیا وەکوو **فێرکاریی باڵا** جێگای خۆی بینییەوە. بەگشتی فێرکاریی لە نەریتی ئاکادیمیای ئەفلاتوونیدا بە مەبەستی پێکهێنانی تێڕوانینێکی گشتی سەبارەت بە جیهان و ژیان بەڕێوە دەچوو و ئەم مەبەستەش لە ڕێگای پێوەندی فێرکاری و میتودی لێکۆڵینەوەی فەلسەفییەوە بە ئەنجام دەگەیشت. دەکرێ بڵێین ئاکادێمیا درێژەدەری ئەو ڕێبازە بوو کە سوکراتی لەسەر شەهید کرا؛ واتە ڕوونکردنەوەی بیروهزری لاوان و شارۆمەندان و بەتواناکردنیان بۆ ژیانێکی واتامەند و بەرپرسیارانە لە پۆلیس-شارەکانی ئەو سەردەمەدا. دیارە شێوازی ڕاهێنانی سوکراتی لە شوێن-کاتێکی دیاریکراو و بەپێی

مۆڵەتێکی پەسەندکراوی سیاسی و کۆمەڵایەتی پۆلیسی ئاتێن بەڕێوە نەدەچوو؛ ئەوە بوو کە لە کۆتایدا وەکوو هەڕەشەیەک بۆ سەر ئاسایشی دیموکراسی درایە قەڵەم و سوکراتی لەسەر سزا درا. هەربۆیە دەتوانین بڵێین **ئایدیای سوکراتی** واتە **ئایدیای رۆشنگەری** بەردی بناغە و هەوێنی سەرەکی دیاردەی ئاکادیمیا بووە و لە رەوتی گەشەکردنیدا تا ئێستێ یەکێ لە کارکردە سەرەکییەکانی ئەم دەزگایەی لە خۆ گرتووە کە زۆرجار کەوتۆتە پەراوێزەوە و غەدری لێکراوە و زۆرجاریش ئەو دەرفەتەی بۆ رەخساوە بێتە رۆژەڤەوە و ئەرکی خۆی بەشێوەیەکی کارا و کاریگەر بگێڕێت. ئەگەر بمانەوێ ئاوڕێکیش لە وڵاتانی رۆژهەڵات و بەتایبەت ئێرانی کۆنی پێش ئیسلام بدەینەوە وادیارە هەندێ نموونە لە شێوازی نزیک بە ئاکادێمیای یۆنانیدا هەبووە بەڵام قەبارە و کارکرد و شێوازی هەڵسووڕانی بۆ ئێمە زۆر روون نییە. پاش ئیسلام هەروەها باسی قۆناغی رێنێسانسی ژیاری ئیسلامی لە سەدەکانی سێهەم تا پێنجەمی کۆچی دەکرێت کە تێیدا زانکۆ و مەدرەسەکانی **نیزامییەی بەغداد** و **شارەزوور** و **دیاربەکر** دەورێکی ئەوتۆیان لە وەرگێڕانی هزر و فەلسەفەی یۆنانی و هەروەتر گەشەکردنی ئەندێشە و زانستدا هەبووە. لە **سەدەکانی نێوەندی**(middle age)دا کە زۆرجار بە **قۆناغی تاریکی** نێوزەد کراوە ئاکادیمیا لە شێوزای کلاسیکی یۆنانیدا بەتەواوەتی بنەبڕ دەکرێت و چەشنێک پەروەردە و فێرکاریی ئیلاهیاتی مەسیحی جێگای دەگرێتەوە. بێگومان دەور و کارکردی ئەم چەشنە دەزگا فێرکارییە ئایینیانە زۆر جیاواز لە کارکردی سەرەتایی ئاکادێمیا دەرکەوتووە و بەگشتی وەکوو مەکۆیەک بۆ پەرەپێدان و داسەپاندنی **ئایدۆلۆژیای کلێسە** ئەرکیان گێڕاوە. لە سەدەی هەشتەمی زایینیدا و لە **قۆناغی شاڵمانی** بەدواوە یەکەم مەدرەسە زانستییەکان بەشێوەیەکی سەرەتایی و ناتەواو دەکرێنەوە؛ بەڵام لە **سەدەی سێزدە** بەدواوەیە کە یەکەم زانکۆی فەرمی واتە **زانکۆی پاریس** دادەمەزرێت. لە سەردەمی دامەزراندنی زانکۆی پاریس وەکوو چەشنێک ژیانەوەی ئاکادێمیای یۆنانی بەڵام بە پێکهاتە و کارکردێکی جیاوازەوە تاکوو

سەردەمی مودێڕن، ئایدیای زانکۆ **چوار قۆناغی سەرەکی**[٢] بڕیوە کە بریتین لە: ١. قۆناغی یەکەم کە قۆناغی دەسپێک دەگرێتەوە (زانکۆی پاریس)؛ ئایدیای زانکۆ بریتیی بووە لە **«ئایدیای فەلسەفی خزمەت بە ئیلاهیات»**(تیۆلۆژی). ٢. قۆناغی دووهەم کە بەرەی نوێی زانکۆکان لە سەدەی هەژدە لەخۆ دەگرێت، ئایدیای زانکۆ بریتی بووە لە **خزمەتکردن بە دەوڵەت-نەتەوە** دامەزراوەکانی ئەورووپا و ئەم ئەرکە بە ناوەندێتی **زانکۆی هالە** بەڕێوە دەچوو. ٣. سێهەمین قۆناغ بە **«ئایدیای بەدواداچوونی حەقیقەت»** و بە دامەزراندنی **زانکۆی بەرلین** لە لایەن فریدریش فۆن هۆمبۆلتەوە لە ویلایەتی پرووس درێژەی پێ دەدرێت. ٤. چوارەمین قۆناغ کە لە دەیەکانی رابردوو لە **زانکۆکانی ئەمریکا** هاتۆتە ئاراوە، **«ئایدیای زانکۆی بەرهەمهێنەری کار و داهات»**ە کە وەکوو دابڕانێکی سەرەکی لە قۆناغی ئایدیای پێداگر لەسەر حەقیقەت رەچاو دەکرێت. ئەم قۆناغانە هەرکام لە بەستێنێکی کۆمەڵایەتی و بەپێی هەلومەرجێکی مێژوویی تایبەت هاتوونەتە ئاراوە و هەر بەو پێیە کارکرد و شێوازێکی تایبەتیان بە زانکۆ و خوێندکار بەخشیوە. کاتێ لە سەدەکانی ١١ بەدواوە جمووجووڵی ئابووری و کۆمەڵایەتی لە ئەورووپا زۆرتر دەبێت، پێویستی بە ناوەندی پسپۆڕی تاڕادەیەک سەربەخۆ لە دەسەڵاتی کڵێسەکان دێتە ئاراوە؛ ئەم دابەشکاری و جیاوازبوونەوە کە سەرەتاکانی سەرهەڵدانی چەشنێ ئابووری سەرمایەدارییە، دەرکەوتەکانی لە تەفکیک و دابەشبوونی بوارە ئایینی و فەرهەنگییەکانی کۆمەڵگا بەم چەشنە دەنوێنێت. قۆناغی دووهەم قۆناغی پاش رێنێسانس و پێکهاتنی دەوڵەت-نەتەوەکانە؛ قۆناغێک کە ئاکامەکانی **ریفۆرماسیۆنی دینی** و **رۆشنگەریی فیکری** بەرەو چەشنێک ئاڵوگۆڕی بنەمایی لە قەبارەی سیاسی و کۆمەڵایەتی جیهانی فیودالی و پاشایەتی روو دەنێت.

---

[٢] سفیدخوش، میثم (١٣٩٥)؛ دیباچەی ایدەی دانشگاه، تهران: انتشارات حکمت.

لەم قۆناغەدا دەسەڵاتەکان پێویستیان بە چەشنێک زمان لۆکاڵی و زانستی بەکارهێنەرانەیە تاکوو بتوانێت لە هاوبەندیی نوێی دۆخی ئابووری و سیاسی وڵاتاندا یاریدەریان بێت. لە قۆناغی سێهەمدا هەوڵ بۆ سەربەخۆبوونی زانکۆ و مەعریفەی زانستی لە ئاست ناوەندەکانی دەسەڵات و هەروەتر بوارەکانی بازاڕی ئابووری دەدرێت تاکوو گوتاری زانستی بتوانێت لەشێوازێکی سەربەخۆ و بەبێ هیچ گوشار و تەنگەبەرییەکی دەرەوەیی روو لە گەشەکردن و پەرەئەستاندن بکات. پرسی سەرەکی بەڕێوەبەرانی ئەم قۆناغە لە زانکۆی بەرلین؛ **شلایەرماخێر** و **هۆمبۆڵت**، ئەوە بوو کە چلۆن بتوانن زانستی رزگارکراو لە چاوەدێرییەکانی دەسەڵاتی کڵێسە بەرەو چەشنێک خودموختاری بەرن کە ئەگەری دیسانەوە ژێردەستەیی و قۆرخکردنی لە لایەن بوارەکانی ئابووری بازاڕ و دەسەڵاتی دەوڵەتییەوە لە ئارادا نەبێت. لەم سەرووبەندەدا بەپەرۆشبوونی حەقیقەت و راستی، بەشەکانی فێرکاری و لێکۆڵینەوە لە زانکۆ پێکەوە گرێ ئەدات و رێگە بۆ سەرهەڵدانی **میتۆدۆلۆژیای زانستی** ئاوەڵە دەکات. سووربوون لەسەر سەربەخۆیی ئاپاراتووسی زانکۆ لە قۆناغی سێهەمدا هەرچەندە مەبەستی زانتستیخوازانەی لەپشتە بەڵام درم و خەساری تری بەدواوە دێت؛ ئەوەی کە ئەم دەزگایە لە ئاست ژین-جیهانی کۆمەڵگا و کێشەکانی، بێدەروەست و بێهەڵوێست دەربکەوێ و لە چەشنێک خۆبەستەیی و داخراویدا رۆ بچێ. بەشێوەیەکی دژوازانە هەروەها ئەم شێوازە لە **سەر-بە-خۆ-بوون** دەتوانێ ئەگەری ژێردەستەیی و کەوتنێکی بنەمایی تری بەدواوە بێت؛ کاتێک بیرۆکراسی زانکۆ و گوتاری زانستی، خۆی راستەوخۆ پێوەندییەکانی لە ئاست دەسەڵاتی سیاسی و خواستی ئابووری بازاڕ رەچاو بکات. واتە زانکۆ لەهەمبەر دوو سەرچەشنی سەرەکی خودموختاریدا رووبەڕوویە کە شێوازێکیان؛ خۆسەریی رێسایی (normative autonomy)، دەتوانێت بۆ مەبەستی حەقیقەتخوازانە بەکەڵک بێت و شێوازێکی تریان؛ خۆسەریی سیستەمی(systemic autonomy) بەپێچەوانەوە، دژ بەومەبەستە بوەستێت.

بە وتەی **هابرماس**[3] پاش شەڕی دووهەمی جیهانی گۆڕانکارییەکی بنەمایی لە سیستەمی زانکۆ و ناوەڕۆکی زانستیی زانکۆکانی جیهاندا دێتە ئاراوە کە **تالکۆت پارسۆنز** بە **شۆڕشی فێرکاری** ناوی لێ دەبات. لەم قۆناغەدا دابەشکارییەکی بەرچاو لە ئاست بەستێنەکانی زانست بەپێی **پارادایمی نەزەری** و **ڕێڕەوی میتۆدۆلۆژیکی** بۆ هەر بوارێک دێتە ئاراوە و پێوەندییەکانی دامەزراوەی زانکۆ لە ئاست بوارەکانی دەوڵەت و کۆمەڵگا و بازاڕ روونتر و تۆکمەتر دەبێت. ئەگەر ئاوڕێک لە ڕەوتی گۆڕانکاری و گەشەی زانکۆ لەو چوار قۆناغەی ئاماژەی پێدرا بدەینەوە، ڕەوتی گۆڕانکاریی ئایدیای زانکۆمان لە ڕەوتی مێژوودا بۆ دەردەکەوێت. **ڕەوشتی ئەفلاتوونیی فەلسەفە** کە بە وتەی هابرماس خۆی لە یەکگرتویی **پێداگۆژی** و **فێرکاریی گشتی** و هەموانیدا دەبینێتەوە وەکوو سەرچەشن یا خود مەبەستێکی زاڵ لەم ڕەوتەدا ئامادە بووە و بە تایبەت لە قۆناغی سێهەمدا هەوڵ دراوە کە گشتێتی و ئارمانی مەعریفەناسانە و ئاکارمەندانەی فەلسەفە وەکوو بنچینەیەکی سەرەکی بۆ یەکگرتووکردنی بەستێنەکانی زانست و کۆمەڵگا کەڵکی لێ بگیردرێت. واتە ئایدیای ڕۆشنگەرانە و رزگاریخوازانەی فەلسەفە بتوانێ ببێتە مەکۆیەکی هاوبەش بۆ زانستە جیاوازەکان و هەروەتر نزیککردنەوە و هاوگرتوویی **«لێکۆڵینەوە و فێرکاری، بوارەکانی زانست، زانست و فێرکاریی گشتی**، و **زانست و ڕۆشنگەری»** دەستەبەر بکات. ئەم مەبەستە یۆتۆپیاییە بەڕای هابرماس بە بۆنەی سەربەخۆیی زانستەکان لە ئاست یەکتر و هەروەتر پسپۆڕانەبوون و کارکردیبوونی زانست لە ئاست پێداویستییەکانی بەستێنی **تەکنۆلۆژیا** و **ئابووری**، نەگەشتە قۆناغی جێبەجێکردن. لەم ڕەوتەدا فەلسەفە و ئایدیای ڕۆشنگەرانەی فەلسەفە، هەیمەنە و سەروەری خۆی دەدۆڕێنێ و وەکوو بەستێنێکی پەراوێزی لە ئاست زانستی سرووشتی و بواری تەکنیکی لە زانکۆدا، بەشێوەیەکی لاواز درێژە بە

---

[3] هابرماس، یورگن (۱۳۹۵)؛ ایدەی دانشگاه، فرایندهای یادگیری، ترجمەی روح‌الله رمضانی، در ایدەی دانشگاه، گزینش و ویرایش میثم سفیدخوش، تهران: انتشارات حکمت.

ژیانی خۆی ئەدات. لەم سەردەمەدا ڕەوتی **عەقڵانییەتی ئامێرمەندی** بەرئاماژەی **ماکس ڤێبەر**، بەسەر میکانیزمی زانکۆ و زانستدا زاڵ دەبێت و ئایدیای زانکۆی، لە پێناو گەشەکردنی ئابووری و پێویستییەکانی دەسەڵاتدا خستۆتە گەڕ؛ و بەم چەشنە قۆناغێکی ئێجگار نوێ لە مێژووی زانکۆ و پێوەندییەکانی دەگەڵ کۆمەڵگا و بایەخە مرۆییەکان هاتۆتە ئاراوە. ئەم چەشنە بیرۆکراسی و تەکنۆکراسییە کە ژین-جیهانی زانکۆ و گشت کۆمەڵگای خستۆتە ژێر ڕکێفی خۆیەوە لە شەستەکانی زایینیدا لە لایەن **بزاڤە خوێندکاری** و **کۆمەڵایەتییەکانەوە** کەوتە بەر ڕەخنە و لۆمەکردنی توندەوە و بەرگریی و ڕووناکبیرییەکی ئەوتۆی لەئاست ئەم شێواز و کارکردە تازەیەی زانکۆ و زانست، هێنایە ڕۆژەڤی فەرهەنگ و سیاسەتی جیهانییەوە. بەگشتی لە ڕابردووودا واتە قۆناغی پێشمۆدێرن، زانکۆ دیاردەیەکی کاریگەر و نێوەندی نەبووە بەڵکوو یەکەیەکی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگییە بۆ بەرهەمهێنانەوەی دۆخی هەبوو و سەقامگرتوو؛ واتە بەگشتی کارکردێکی پارێزکارانە و پاراستنگەرانەی لە ئاست نەزم و هاوبەندیی نەریت و ڕێسا باوەکان جێبەجێ کردووە. تەنها لە قۆناغی مودێڕن دایە کە زانکۆ دەبێتە پرسگر و دیاردەیەکی بابەتیانە؛ بەوبۆنەوە کە هاوتەریب دەگەڵ **لۆژیکی مۆدێڕنیتە** هەوڵی گۆڕانکاری و بەرەوپێشچوون ئەدات و وەکوو هێما و سیمبولێک بۆ پەرەسەندن و گەشەکردن دێتە ناساندن. زانکۆ لە وڵاتانی ڕۆژهەڵات هاوچەشنی وڵاتانی ڕۆژئاوا نوێنەری عەقڵییەتی مودێڕنە و خاوەنی **خولیای فاوستیی دەسبەسەرگرتنی سروشت** و کۆمەڵگای مرۆییە. **فۆکۆ** وتەنی گوتاری زانست و دامەزراوەی زانکۆ چەشنێک **تەکنۆلۆژیای بیروهزرە** کە لە دووی پێکهێنانی هاوبەندییەکی نوێ دەگەڕێ کە تێیدا مرۆڤ وەکوو ئۆبژەی ناسین و کۆنترۆڵکردن هەڤساز بدات. سەرەڕای لایەنی تەکنۆلۆژیک و بیرۆکراتیکی زانکۆ کە گوتاری زاڵی ئەم ناوەندەیە، لایەنێکی ڕۆشنگەرانە و ڕزگاریخوازانەشی تێدا بەدی دەکرێت کە بەگشتی ڕەگەزێکی حاشاهەڵنەگری خودی ڕەوتی مۆدێڕنیتەوە و لە هەناوی

دژوازییەکانیدا بەردەوام ئامادەیە. لە وڵاتانی ڕۆژهەڵات و بە تایبەت ئێران، لایەنی بیرۆکراتیک و تەکنۆکراتیکی زانکۆ دەستی باڵای هەیە و لایەنی رۆشنگەرانە واتە **فەرهەنگ و پایدیای مۆدێڕن** تا رادەیەکی زۆر غایبە. هەر لە سەردەمی دامەزراندنی **دارئەلفونوون** (١٨٥١) و دواتر مەدرەسە پەروەردەیی و سیاسییەکان و پاشتر دامەزراندنی **زانکۆی تاران**(١٩٣٤)، پێکهێنانی زانکۆ و پەرەپێدانی زانست، مەبەستێکی دەوڵەتی و بیرۆکراتیکی هەبووە و وەکوو کەرەسەیەک لەپێناو راهێنانی کارناس، موهەندیس و پسپۆڕ بۆ دەزگای نیزامی و ئیداری دەوڵەت ئەرکی گێڕاوە. جیاوازییەکی سەرەکی زانکۆکانی ئێران لە گەڵ زانکۆکانی رۆژئاوا دەگەڕێتەوە بۆ پێوەندی پێکهاتەی دەوڵەت و بازاڕ؛ بەو چەشنەی کە لە درێژەی ئەم سەد ساڵەی رابردوودا ئەمە دەسەڵاتی دەوڵەتی و بەگشتی ئابووری سیاسی دەوڵەت بووە کە هەوڵی پاوانکردن و بەکەرەسەکردنی زانکۆ و زانستی داوە؛ هەربۆیە **بەرەی زانستیی نێو زانکۆ** و **بەرەی رۆشنبیریی دەرەوەی زانکۆ** بەهۆی ئەو بەرامبەرە هاوبەشەوە، پلان و ئارمانجی نیزیک لەیەکیان بەڕێوە بردووە و کاریگەری ئەوتۆشیان لەسەر یەکتر داناوە. لە زانکۆکانی ئەورووپادا بەتایبەت لەم چەند دەیەی رابردوودا بە هۆی گوشاری راستەوخۆی میکانیزمی ئابووری بازار لەسەر زانکۆ، سنووری نێوان رەوتی زانستی نێو زانکۆ و رەوتی رۆشنبیریی دەرەوەی زانکۆ بەرچاوترە و بەکاڵابوون و **کۆیلەگەری**(servility) ئاکادیمیا دیارترە. لایەنی رۆشنگەرانی زانکۆ و زانست ئەڵبەتە رانەوەستاوە و چ لە ناوەوەی زانکۆ بەتایبەت لە رەوتی زانستە مرۆیی-کۆمەڵایەتییەکاندا و چ لە دەرەوەی زانکۆ لە رەوتی **رۆشنبیریی گشتی** (public intellectual)دا بەردەوام پێوەندی بە بیروڕای گشتییەوە هەبووە و لە بایەخ و خواستەکانی جەماوەر و کۆمەڵگای مەدەنی بەرگری کردووە. لەم چەندساڵەی رابردوودا پەرەئەستاندنی رەوتی بەکاڵاکردنی پەروەردە و فێرکاری کە نیشان لە رەوتی جیهانیی نیۆلیبرالیستی وەردەگرێ و تەنانەت مەبەستە سیاسی و ئەمنییەکانی دەوڵەت لە نێو خۆدا رۆ دبات، روخساری ئاکادیمیا و زانستی

زانکۆیی شێواندوە و کارکردی ڕۆشنگەرانەی زانکۆی تا ڕادەیەکی زۆر تەریک خستووە. خوێندکار هەم لە بابەتی هەڵبژاردنی بواری خوێندن، هەم لە بواری چۆنییەتی پرۆڤە و تاقیکاریی وانەکانیدا بەخەستی لەژێر کاریگەری عەقڵییەتی کەرەسەمەندانەدایە و مەبەستی ڕووناکبیری و سیاسی لەبیر کردووە. ڕەوتی سیاسەتسڕینەوە، **داشکاندنی سیاسەت و هزر بۆ سەربەڕێوەبەرایەتی** (management)، دەسبەرداربوونی ئارمانجی فەرهەنگی و مرۆیی، زاڵبوونی بایەخی ئابووری و... لەو درم و خەسارانەیە کە تووشی ئاکادیمیای ئەم سەردەمە و خوێندکارانی ئەوڕۆی زانکۆ هاتووە. بەسەر هەموو ئەم خەسارانەدا ناکرێ دووبەرەکی و دژیەکییەکی ڕەها و توندوتۆڵ لە نێوان بەستێنی زانکۆ و بواری ڕۆشنبیریدا ڕەچاو بکەین. هەروەها کە گوتاری ڕۆشنبیری خاوەنی چەنددەنگی و فرەچەشنییە، گوتاری زانکۆش داگری دژوازی و ناچونیەکییە و ئەمەش ڕێگە لە داخراویی ئێجگاری و بەکاڵابوونی تەواوەتیی دەگرێت. بەشێک لە شوناسی ئاکادیمیا لە دەرەوەی خۆی واتە لە نێو ئانتاگونیزمی کۆمەڵگادا و بابەتی سیاسیدایە هەر بۆیە وێناکردنی شوناسێکی **خۆبەستە و کۆبەستە**(identitarian) لە ئاکادیمیا و هاوچونیەکی دەگەڵ خۆیدا نامومکینە. تەواوی ئەو وهمبازانەی کە لە ساختەکردنی بەرانبەرکێی دوانەبینانەی **زانکۆ/ ڕۆشنبیری** بازاڕی خۆیان گەرم دەکەن، لە پارانۆیایی سیستەمدا ڕۆ دەچن و ناتوانن دینامیزمی چالاک و بگۆڕی ئەو بوارانە ببیننەوە.

پرسیاری سێهەم:

مامۆستا هەروا کە دیارە دەوری خوێندکاران لە مەودای مێژوودا گۆڕاوە؛ بەڕای ئێوە ئەگەر بمانەوێ ئاماژە بە چەند دەورێکی گرینگی خوێندکاری ئەمڕۆ بدەین، ئەوانە کامەن؟

بێگومان بەپێی گۆڕانکاریی ئەرک و کارکردی زانکۆ و هەروەتر گۆڕانکارییە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان، دەوری خوێندکاریش لە ڕەوتی مێژوودا تووشی ئاڵوگۆڕ هاتووە. ئەوەی ئێمە بتوانین بە بەڵگە و ئارگیۆمێنتەوە لەسەری بدوێین قۆناغی نوێی ژیانی زانکۆ و چالاکی خوێندکارییە کە زۆرتر قۆناغی چوارەم واتە سەردەمی پاش شەڕی دووهەمی جیهانی دەگرێتەوە. لەم قۆناغەدا **شۆڕشی سیستەمی پەروەردە، پەرەئەستاندنی خوێندنی باڵا** و **ژیانی خوێندکاریی** لە رووبەری زۆربەی چینە جیاوازەکانی کۆمەڵگادا؛ بەتایبەت چینی نێوەنجی، بووە هۆی ئەوەی کە دامەزراوەی زانکۆ و فیگۆری خوێندکار، وەکوو دیاردەیەکی گرنگ و کاریگەر لە پانتایی کۆمەڵگای نوێدا بێنە رۆژەڤەوە. هێزگرتنی **دەوڵەتی ئاسوودەیی گشتی**(welfare state)، پەرەئەستاندنی **چینی نێوەنجی** بەدوای خۆیدا هێنا و بەرەی لاوی ئەم چینە دەرفەتی رۆیشتن بۆ زانکۆ و هەروەها کاتی ئازادیان بۆ رەخسا کە بتوانن بێ گرفت بەدوای حەز و خواستەکانی خۆیان کەون و هاوکات ئەرکی فێربوونی زانستی، و چالاکی فەرهەنگی و سیاسی بەڕێوەبەرن. لە بەستێنی **شەڕی سارد** و بلۆکبەندی جیهانیدا، سیاسەتی دەستێوەردانی هەردوو جەمسەری دەسەڵاتی زلهێز لە زۆربەی وڵاتانی پەراوێزیدا، کارەساتی مەزنی مرۆیی لێکەوتەوە. کوودەتای سەربازی و دەوڵەتی دیکتاتۆری بە پشتیوانی زلهێزەکان، بزووتنەوە مەدەنی و خوێندکارییەکانی ئەو وڵاتانەی سەرکوت دەکرد و هەڵگیرساندنی شەڕ و کۆمەڵکووژی لە **ڤییەتنام**، **جیهانی سێهەم** و **ئەمەریکای لاتین**، مافی چارەی خۆنووسینی نەتەوە بندەستەکان و هەروەها ماف و ئازادییە سەرەتاییەکانی لە رووبەری جیهانیدا پێشێل دەکرد.

قەیرانی حیزبە کلاسیکەکانی چەپ کە لە سیستەمی دەسەڵاتی دەوڵەتیدا ڕۆچووبوون و تووشی گەندەڵی و پارێزکاریی سیاسی هاتبوون بێهیواییەکی بەربڵاوی سەبارەت بە سیاسەتی بیرۆکراتیکی حیزبی پێک هێنابوو. ئەم دۆخە نالەبارە لە ئاستی سیاسەتی جیهانیدا هاوکات بوو لەگەڵ داخراوی و بێهەڵوێستی زانکۆ کە وەکوو یەکەیەکی بیرۆکراتیک و بەپێی ڕێسایەکی **پلەبەندی** (hierarchy) بەڕێوە دەچوو؛ و فەزایەکی ئاسنین و تاقەتپڕووکێنی بۆ خوێندکاران بەدی هێنابوو کە ڕێگای لە هەڵسووڕان و چالاکی ڕەخنەگرانەی ئەوان لەمپەر کردبوو. لە شەستەکان و سەرەتاکانی دەیەی حەفتای زاینیدا شۆڕشە خوێندکارییەکان لە فەرەنسا و زۆربەی وڵاتانی ڕۆژئاوادا دژ بە بیرۆکراتیزمی زانکۆ و بایەخەکانی کۆمەڵگای مەسرەفی هەڵگیرسا و بە هاوجووتبوون دەگەڵ سیاسەتی بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان وەکوودژایەتیکردنی سیاسەتی شەڕخوازانە، پشتیوانی مافی مەدەنی کەمینەکان، ژنان، کرێکاران و...، و پێداگری لەسەر پاراستنی ژینگە و مافی نەتەوە بندەستەکان،گۆڕانکارییەکی ئەوتۆیان لە پانتایی فەرهەنگی سیاسی گشتی و شوناس و پێناسە چەقبەستووەکان هێنایە ئاراوە.

هێربێرت مارکۆزە

ئەم بزاڤە خوێندکارییانە پێناسە و داڕشتنەوەیەکی نوێیان لە فیگۆری خوێندکار و ئەرکی خوێندکاری بەدی هێنا و بەم چەشنە پراکتیسی ڕەخنە خستنەسەر دەسەڵات و ڕووبەڕووبوونەوە لەهەمبەر **«داخراویی سیاسی و کۆمەڵایەتی»**، وەکوو ئەرکێکی سەرەکی ئەم بزووتنەوەیە پێناسە کرا. چەمکی خوێندکار چەمکێکی مێژووییە و لە پێوەندیی کۆمەڵایەتی و بەستێنی سیاسی جیاوازدا هێما و

دەلالەتی جیاواز لەخۆ دەگرێ؛ هەروەها کە دەزگا و دامەزراوەی زانکۆ خاوەنی پێکهاتە و کارکردی مێژوویی بووە، سووژەی خوێندکاریش لە ململانێ لەگەڵ دەستوپێوەندییەکانی دەسەڵاتدا بەرهەم هاتووە و دەبێ لەو بەستێنەشدا دەور و ئەرکی بخوێنینەوە. دەکرێ بڵێین ئایدیای قۆناغی سێهەمی زانکۆ واتە پێداگری لەسەر حەقیقەت، لە بەستێنی مێژوویی نیوەی دووهەمی سەدەی بیستەمدا شێوازبەندییەکی جیاوازی بەخۆوە بینی و بە پێکهێنانی پێوەندییەکی ئۆرگانیک دەگەڵ بابەتی سیاسی و دۆخی گشتی، ئایدیا و پێناسەیەکی نوێی بۆ **خوێندکار** بەدی هێنا: **پێداگری لەسەر حەقیقەتی سیاسی و گشتی.** واتە لێرەدا چەمکی خوێندکار هاوکات کە هەڵگری ئایدیای پێداگری لەسەر حەقیقەتی مەعریفی و زانستییە، ئاماژە بە حەقیقەتێکی بەربلاوتر دەدات کە پێوەندیی هەموو بەشەکانی کۆمەڵگا ڕێکدەخات و کارکرد و دەوری بنەماییان دیاری دەکات. لەم سەردەمەدایە کە هەم ڕەخنەی مەکتەبی فرانکفۆرت و هەمڕەخنەکانی پۆستستراکچراڵیستەکان، هەرکامەو لە سۆنگەیەکەوە ڕەخنە ئاراستەی بێلایەنی و سەربەخۆیی دامەزراوەی زانکۆ و زانست دەکەن و پێوەندی بنەمایی دەسەڵات و زانایی روون دەکەنەوە. فرانکفۆرتییەکان بە وەرگرتنی چەمکی **«عەقڵانییەتی مەیلەو مەبەست»** یان **ئامێرمەند**، پێیان وایە ئەم چەشنە لە عەقڵانیبوون بە تەنینەوەی سەرتاسەری ژیانی مرۆڤ، بەسەر شێوازەکانی تری عەقڵانییەتدا سەرکەوتووە و بە سڕینەوەی پێوەندی بایەخە گشتییەکان لەگەڵ فاکتەکاندا؛ واتە گوتاری زانستی، ڕێگەیان بۆ بەدیهاتنی قەفەسی ئاسنینی بەرئاماژەی **ڤیبەر** ئاوەڵە کردووە. **فۆکۆ** هەروەها پێی وایە ئەمە دیسکۆرسی زانستییە کە حەقیقەت پێکدێنێت و خودی گوتاری زانستیش بەرهەمهێنراوی تۆڕەکانی دەسەڵاتە؛ بۆیە دەڵێت **عەقڵ تەکنۆلۆژیای دەسەڵات و زانست کەرەسەی باڵادەستی و دەسڕۆیشتوییە.** فۆکۆ پێی وایە سەردەمی ڕۆشنگەری سەرەڕای دۆزینەوەی ئازادییەکان، **بەندوبەست و توندایەتی**(discipline) یەکانیشی بەرهەم هێناوە. لە کەشوهەوای ئەم ڕەوتە

رەخنەگرانەییانەدا، خوێندکار خۆی لە وهمەکانی **زانایی پاقژکراو** و **زانستی رووت و ڕەها** دەرباز دەکات و هاوبەستەییەکانی دامەزراوەی زانکۆ و دیکەی دامەزراوەکانی دەسەڵات دەبینێتەوە. لەم سەرووبەندەدا ئەرکی خوێندکار دەبێتە فێربوون و بەرهەمهێنانی زانستێکی رەخنەگرانە و خەڵکی، کە جێگایەک بۆ بەدەروەستبوون و هۆگریی بایەخە گشتییەکان وەکوو **ئازادی** و **بەرابەری** بکاتەوە. هەرچەندە لەم چەند دەیەی رابردوودا بە هێزوەرگرتن و سەروەریی جیهانیی رەوتی نیۆلیبرالیزم و تاکرەوی بازاڕی ئازادی سەرمایەداری، زانکۆ بەرەو چەشنێک کارکردیبوون و بەئابووری‌بوون رانراوە و رەوتی **سیاسەت سڕینەوە** باڵی بەسەر ناوەندە زانستییەکانی جیهاندا راکێشاوە.

پرسیاری چوارەم:

وا دیارە کە لە سەردەمی نوێدا دەوری زانستە مرۆییەکان زۆر کەم بووەتەوە و تا ڕادەیەک کە دۆخ و ئاستی بوارەکانی پێوەندیدار لەگەڵ ئەم بەشە واتە زانستە مرۆییەکان لاواز بووەتەوە و ئەمە وا دیارە کە سەرچاوەکەی ئەگەڕێتەوە بۆ زانکۆ کە خوێندکارانێک کە لە بواری زانستیدا لە ئاستێکی باشتردان لە بەشەکان بیرکاری و... کار ئەکەن بەڵام خوێندکارانێک کە لاوازترن ڕوویان هێناوەتە زانستە مرۆییەکان کە دەوریان زۆر گرینگترە لە پێشچونی کۆمەڵگا. ڕای ئێوە چییە؟

هۆکارەکانی ئەم جیاکاری و لاوازییە کە بەرۆکی زانستە مرۆییەکانی گرتۆتەوە هەم مەعریفەناسانەیە و هەم سیاسی؛ واتە هۆکاری ناوەکی و دەرەکی لە ئاست رووبەری زانکۆ و چوارچێوەی زانست تێکئاڵاون و لە بەدیهێنانی ئەم دۆخەدا بەشێوەیەکی هاوبەش کاریگەری دەنوێنن. دەکرێ ریشە و ئاخێزی ئەم دابەشکاری و جیاوازییە کە ئەوڕۆکە لە نێوان **زانستە مرۆییەکان** و **زانستە سرووشتییەکان**دا دەبینرێت بۆ چەند سەدە پێشتر بگەڕێنینەوە کە تێیدا ریزبەندییەکی تایبەت لە نێوان بوارەکانی مەعریفە و زانستدا بەپێی بایەخداربوون یان بێ‌بایەخی ئەو بوارانە لە ئاست بەرژەوەندییەکانی حکوومەت،هاتبوە ئاراوە.

له وتارێکی **ئیمانوێل کانت**دا ئەم جیاکاری و بەیەک‌چاو سەیرنەکردنەی بوارە مەعریفییەکان، بەم شێوەیە ئاماژەی پێ دەدرێ: «کۆلێژەکان بەشێوەیەکی نەریتی لەسەر دوو پلە دابەش کراون: سێ **کۆلێژی باڵادەست** (higher faculties)[ئیلاهیات، پیزیشکی و ماف] و یەک **کۆلێژی ژێردەست**(lower faculty) [فەلسەفە] روونە کە ئەم دابەشکاری و ناودێرکردنە، چ پێوەندییەکی بە بە پسپۆڕانی ڕاهێنراوەوە نییە، بەڵکوو لە پێوەندی لەگەڵ حکوومەتدا هاتۆتە کایەوە و وەرگیراوە؛ بۆیە کۆلێژێک تەنها ئەو کاتەی بە باڵادەست دانراوە کە وانە و فێرکارییەکانی- هەم لە بواری ناوەرۆک و هەم لە بواری شێوازی ئاراستەکردنیان بۆ هەمووان- بەرژەوەندییەکانی حکوومەت ڕەچاو بکات، لە حاڵێکدا ئەو کۆلێژەی کە ئەرکی تەنها بەرگریی لە پەرۆشییەکانی زانستە، بە ژێردەست ناوزەد کراوە...»[٤]؛ کانت لە درێژەی باسەکەیدا سەرەڕای بەڕەوادانانی جیاوازی و مشتومڕی ئەو بوارانە، پێی وایە دەبێ ئەو پێوەندییە لە شێوازی نابەرابەری **باڵادەست/ ژێردەست** دا هەڵبوەشێتەوە و هەڵاواردنی نێوانیان بسڕدرێتەوە.

---

٤ کانت، ایمانوئل (١٣٩٥)؛ نزاع دانشکده‌ها، ترجمه معصومه موسوی، در مجموعه مقاله ایده‌ی دانشگاه، گزینش و ویرایش میثم سفیدخوش، تهران: انتشارات حکمت.

دیارە لەو سەردەمەدا هاوبەندیی بوار و کۆلێژەکانی زانکۆ، جیاوازییان لەگەڵ ئێستا هەبوو بەڵام توخمی هاوبەشیان ئەو کارکردەیە کە بوارە زانستییەکان دەتوانن لە پێوەندی لەگەڵ دەسەڵاتی دەوڵەت و هەروەها ئابووریی بازاڕدا ببیەن بەڕێوە. وەک لە پرسیاری پێشووتردا ئاماژەم پێدا چاکسازانی پرووسی واتە هومبۆڵت، شلایەرماخێر، فیشتە و شلینگ بەپێی ئایدیای رۆمانتیکیی زانکۆ هەوڵیان دەدا ئەم پێوەندییە هەڵاواردنگەرانە لە نێوان بوارەکانی زانست و مەعریفەدا بسڕنەوە و بە ناوەندێتی ئایدیای فەلسەفی، چەن مەبەستی سەرەکی بەدی بێنن: **یەکەم** یەکگرتوویی بوارەکانی زانست و هەروەها زانست و لێکۆڵینەوە؛ **دووهەم** یەکگرتوویی زانست و بوارەکانی ئاکار و هونەر؛ **سێهەم** یەکگرتوویی زانست لەگەڵ راهێنانی گشتیدا؛ **چوارەم** فەلسەفە وەکوو ئاوێنەی باڵانوێنی گشتێتی فەرهەنگ کە بتوانێ یەکگرتوویی زانست و رۆشنگەری دەستەبەر بکات. چەقی هەموو ئەم ئارمانجانە لە **«سەرچەمک»**ێکی ئاڵمانیدا بە نێوی **بیلدوونگ** (bildung) خۆی دەبینێتەوە کە دەکرێ بە **پەروەردە و راهێنان** وەرگێڕی بکەین؛ بەڵام تا ئێستا لە واتا و دەلالەتی جیاوازدا وەکوو پەروەردەی رۆحی و دەروونی، گەشەی فەرهەنگی، فێرکاری و پەروەردەی فیکری، و شێوازە پێشکەوتووەکانی فەرهەنگی مرۆیی بەکارهێنراوە. **هێگێل**، بیلدونگ بە کۆی ئەو ئەزموونانە رەچاو دەکات کە شوناسێکی یەکگرتوو و هەستی چارەنووسێکی هاوبەش بۆ خەڵکی بەدی دێنن. **کانت** هەروەتر لە پێناسەی رۆشنگەریدا ئاماژە بە تێپەڕاندنی نابالقی لە رێگای ئازایی بیرکردنەوە و تێفکرینەوە ئەدات(sapere aude[5]) کە ناڕاستەوخۆ وەکوو هێمایەکی چەمکی بیلدوونگ دەکەوێتە پێش چاو. تێکڕای ئەم بیرمەندانە بە هەنێ جیاوازییەوە لەسەر ئەو باوەڕە بوون کە زانکۆ وەکوو مەکۆی پێداگریی و بەدواداچوونی حەقیقەت دەتوانێ

---

[5] رستەیەکی بەناوبانگی کانت لە وتاری «رۆشنگەری چییە؟»، بە واتای "وەرەی بیرکردنەوەت هەبێت".

ئارمانجی بیلدوونگ بەئەنجام بگەیەنێت و ئەم ئەرکەش نەوەک بەتەنێ لە ئەستۆی زانستە مرۆییەکان بەڵکوو بەگشتی لە ئەستۆی هەموو بەستێنەکانی زانستە کە گشتێتی و هوشیاریی خۆیان لە فەلسەفەدا وەکوو **زانینێکی بنەمایی** (grund wissenschaft) دەبیننەوە.

دابەشبوونی پسپۆڕانەی بوارە جیاوازەکانی زانست و کارکردی‌بوونەوەیان لەپێوەند لەگەڵ پێویستییەکانی بازاڕی ئابووری و کارگێڕیی بیرۆکراتیکدا هاوکات کە یەکگرتنەوەی ئەو بەشانەی بەتاڵ کردەوە؛ دەوری رۆشنگەرانە و راهێنانی هەموانەکیی، لێ بواردن و دوو جەمسەرییەکی سەرەکی لە نێوانیاندا هێنایە کایەوە. هێزوەرگرتن و باڵادەستبوونی زانستە سرووشتییەکان لە سەدەی نۆزدەدا وای کرد کە میتۆدۆلۆژیای ئەم بوارانە وەکوو تاکە سەرچەشنی زانست و جێباوەڕیی زانستی، باڵ بەسەر بەستێنەکانی مەعریفەدا رابکێشێ و هەژمۆنی خۆی لەو بەستێنەدا بچەسپێنێ. خولیای یەکگرتنەوەی بوارەکانی مەعریفە ئەمجارەیان بەپێچەوانەی ئایدیای رۆمانتیکەکان، لە لایەن پۆزیتیویستەکانەوە بە مەبەستێکی ئێجگار جیاواز واتە هێنانی هەموو بوارەکانی زانست و مەعریفە بۆ ژێر رکێفی زانستی سرووشتی و بەیەککردنی بابەت، مەبەست و میتۆدی ئەو بوارانە لە ژێرناوی یەکبوونی هەستی‌ناسی، مەعریفەناسی و میتۆدۆلۆژی زانستیدا بەکار هێنرا. بێگومان رەوتی مەعریفی دژبەر بەم یەکسانکردنە هاتنە گۆڕەپانەوە و رەخنەی خۆیان بەرامبەر شوێنکەوتوویی زانستە مرۆییەکان لە میتۆدی زانستە سرووشتییەکان دەربڕی کە دەکرێ لەو نێوانەدا ئاماژە بە رەوتی نیۆکانتییەکان وەکوو **دیلتای**، **ویندێلباند**، **ریکێرت** و **ماکس ڤیبەر** بدەین. دیلتای خاوەنی کتێبی **«پێشەکییەک بۆ زانستە مرۆییەکان»**(١٨٨٣) پێی وابوو ئەم جیاوازییە لە هەر سێ ئاستی، مەبەست، بابەت و میتوددا دەبینرێ و زانستە مرۆییەکان بە پێچەوانەی پوزیتیویزمی زانستی سرووشتی کە لە بازنەی **لێکدانەوەی هۆکارمەندی** (casual explanation)دا ماونەتەوە، لەدوای **تێگەیشتن** (verestehn) و

فامکردنی واتای مەبەستکراوی سووژەیە کە لە بەستێنێکی کۆمەڵایەتی و لە رەوتێکی مێژووییدا پێک هاتووە. **گادامێر** لە کتێبی **«حەقیقەت و میتۆد»**(١٩٦٠)دا لەپێشێتی دەبەخشێ بە حەقیقەت لە ئاست میتۆد و پێی وایە حەقیقەت لە پێکهاتەی هەستیناسانەی تێگەیشتندا رۆنراوە و تەنها بە میتۆد دەستەبەر ناکرێ. بەرانبەرکێی بەیەککردن و جیاوازای زانستە مرۆییەکان و زانستە سرووشتییەکان لە رووبەڕووبوونەوەی رەوتی پوزیتیویستی مەکتەبی ڤیەنا و شیکاگۆ لە لایەک و فەلسەفەی قاڕەیی (هێرمۆنۆتیک، دیاردەناسی، بوونخوازی، پێکهاتەخوازی و پاشپێکهاتەخوازی) لە لایەکیتردا لە درێژایی سەدەی بیستەمدا بەردەوام دەبێت و ئەم کێشمەکێش و ململانێیە ئێستەش بە شێوەی جیاواز بەردەوامە. ئەورۆکە رەوتی دژەهەژمۆن لە ئاستی مەعریفەناسی و رێبازناسانەدا بە درووشمی **چەندێتیخوازی رێرەوناسانە** (pluralism methodological) بەرەوڕووی **ئەمپریالیزمی میتۆدۆلۆژیک** بوونەتەوە و پێیان وایە مەغلەتەی مەعریفەناسانەی ئەم رەوتە پاوانخوازە ئەوەیە کە هەستیناسی دادەشکێنێتە ئاستی مەعریفەناسی و **گشتێتی هەستی و هەبوون** لە **وردەبەشی ناسینی ئێمە لەم هەستی و هەبوونە** رۆ دەبات. **مارسێل مووس** وتەنی دەبێ **گشتێتی واقیعی کۆمەڵایەتی** بناسین و هەر بەشێک لەم بەستێنەدا بە بێ رەچاو و پێوەندی دەگەڵ بەشەکانی تردا نایەتە ناساندن. **ئادۆرنۆ** لەم بابەتەوە پێی وایە کۆمەڵگا نە ئۆبژەیەکی ئامادە و بێنێوەنجی و نە کۆبەندی هەژمارانەی ئەندامەکانیەتی؛ بەڵکوو بەردەوام لە لایەن گشتێتی کۆمەڵگا و حەقیقەتی مێژوویی هەناوی چەمک و تیۆرەوە، نێوبژیوانی دەکرێت. هەربۆیە پێی وایە ئەم چەشنە ریالیزمە خاوە کە **پرسگر**(problem) تا ئاستی **رێچارە**(solution)، و **ئەندێشە** بۆ ئاستی **گریمان**، دادەبەزێنێ ناتوانێ ناسینێکی شیاو لە واقیع وەچنگ بخات. **رۆیی باسکار** لە سۆنگەیەکی جیاوازەوە هەوڵ ئەدات تێگەیشتنی هەر دوو لایەنی دژبەر؛ واتە یەککبووخوازان و جیاباوەڕان لە مەعریفە و چۆنییەتی پێکهاتنی و پێوەندی دەگەڵ کۆمەڵگا، بەرەوڕووی تەنگژە بکاتەوە و

هەڵوێستەیەکی نێوانشین و نیزیککەرەوە بەدی بێنێت. باسکار پێی وایە پۆزیتیویستەکان بە جەخت خستنە سەر هۆکارمەندی و ئەزموونگەری تەنها ئاستێک لە واقیع دەبینن؛ لە حاڵێکدا جیهانی واقیع خاوەنی چەشنێ **توێژبەندی** (stratification)یە، و زانستی پۆزەتیڤ تەنێ بەشی دەرکەوتوو و **بەئەنجامگەیشتوو** (actual)ی واقیع رەچاو دەکات. **ریالیزمی رەخنەگرانەی** باسکار جیهان بە سیستەمێکی ئاوەڵا دەبینێت کە هەرچەشنە تەریکخستن و تێکترنجاندنی دیاردەکانی ئەو جیهانە لە بازنەی داخراوی تاقیگەدا بە مەبەستی ناسین، بە هەڵەیەکی گەورە دەبینێ و پێی وایە **«ئەوەی دەیزانین»** گوزارشتێکی تەواوکۆ لە واقیعی **«ئەوەی هەیە»** نادا بەدەستەوە. لێرەوە بەو راستییە سەرەکییە دەگەین کە جیهان دیاردەیەکی ئاڵۆز و پێچەهەڵپێچە و پرێسپێکتیوەکانی ئێمە بەردەوام رادەی ئەم ئاڵۆزییە لە ساکاریدا کورت دەکاتەوە. جیهانی واقیع بەتەواوەتی **دەرەوەیی** (out there)، ئاشکرا و سەقامگرتوو نییە بەڵکوو **فازی** (fuzzy)، **بڕگەیی**، **تەماوی** و **تۆڕتەنراوە** کە **نادابینکراوی** و **ناچونیەکیی** تێدا بەدی دەکرێت و هەرچەشنە مەیلی مسۆگەرانە و دڵنیاییخوازانەی ئێمە، رووی راستی ئەو جیهانە پەردەپۆش دەکات. بەگشتی دەبێ بڵێین جیهان و ژیانی مرۆڤ خاوەنی توێژ و رەهەندی جیاوازە و زانستی باو، تەنها دەنگی رەوای ئەم فرەچەشنییە نییە؛ وەکوو **مەک ئینتایر**[٦] لە هەڵسەنگاندنی **شێکسپیەر** و **دیکارت**دا بەجوانی ئەم راستییە روون ئەکاتەوە: «شێکسپیەر ئێمە بەرەو تێڕامان لەسەر قەیرانی خۆمان و خودی تاک، وەکوو قەیرانی نەریتێک کە تاکی پێکهێناوە بانگهێشت دەکات؛ دیکارت بەپێی هەڵوێستی لەسەر مێژوو و ئەفسانە، خۆی لە ئەگەری ناسینی دۆخی خۆی دەبوێرێت. دیکارت خودئاگاییەکی نامێژوویی بەڵێندراوی خۆی چێکردوە و هەوڵ ئەدات لەوێوە قەیرانی مەعریفەناسانەی خۆی پێناسە بکات».

٦ مک‌اینتایر، السدیر(١٣٩٥)؛ بحران معرفت‌شناختی (روایت دراماتیک و فلسفه علم)، ترجمه‌ی سید علیرضا بهشتی، تهران: انتشارات ناهید.

پرسیاری کۆتایی:

دۆخی ئێستای گوتاری ئاکادیمیا و دەوری خوێندکار چۆن دەبینن و چ پێشنیارێک لەم بابەتەوە ئاراستە دەکەن؟

ئەرکی مەعریفەناسانە و ئەرکی سیاسی زانکۆ لە راستیدا خاوەنی لۆژیکێکی هاوبەشە: **یەکەم**؛ سووژەی ناسێنکاری خوێندکار، زەینێکی پەسیڤ نییە کە وەکوو راگوێزەرێکی میکانیکی فاکتەکان و داشکێنەری گشتێتی جیهان لە دۆخی داخراوی تاقیگەکان دەور بنوێنێت؛ **دووهەم**؛ سووژەی سیاسی خوێندکار، دەستەمۆی هاوجووتبوون و گونجاندن دەگەڵ دۆخی باو و سەپاو نییە بەڵکوو سووژەیەکی رەخنەگرە کە بەردەوام پلان و پلەبەندییەکانی دەسەڵات بەرەوڕووی تەنگژە دەکاتەوە و لەهەمبەر بیرۆکراسی و تەکنۆکراسی پێکهاتەکاندا بەرگری و خۆڕاگری دەکات. هەرچەشنە سیاسەتسڕینەوە لە میکانیزمی بەرهەمهێنان و پەرەپێدانی زانست لە بەستێنی زانکۆ و ناوەندە زانستییەکاندا، کۆمەڵایەتیبوونی پێکهاتنی زانین و مەعریفە دەخاتە ژێر پرسیار و هاوکات تەگەرە لە بەردەم کاریگەریی بەکەڵک و لایەنی ئەرێنیی زانست دەهاوێت. **مایکل بووراوی** لە کتێبی **«کۆمەڵناسیی خەڵکی»**دا پۆلێنبەندییەکی چواربەشی بۆ زانستی کۆمەڵناسی دیاری دەکات و پێی وایە کۆمەڵناسی لەم چوار رەهەندەدا؛ **پسپۆڕانە**[٧]، **سیاسەتدارێژەرانە**[٨]، **رەخنەگرانە**[٩] و **خەڵکی**[١٠] کارکردی نواندووە.

ئەگەرچی بووراوی لە چوارچێوەی پارادایمی ئاکادیمیای ئەمریکیدا لایەنی خەڵکیی زانستی کۆمەڵناسی، وەکوو تەواوکەر و هاوسەنگییەک بۆ لایەنەکانی تری ئەم زانستە دیاری دەکات و تێبینییەکانی بەچەشنێک لە پلەبەندی

[7] professional
[8] policy
[9] critical
[10] public

و دۆخی چەقبەستووی هەبووندا‌ردا رۆ دەچێت، بەڵام پۆلێنبەندییەکەی خۆی‌لەخۆیدا، چەندبەرەکی و چەندبوارییی کارکردەکانی زانست لە بەستێنی زانکۆدا دەردەخات. بەم پێیە زانکۆ نە دەکرێ و نە دەتوانێ وەکوو یەکەیەکی سەربەخۆ و تەواوکۆ لە ئاست کۆمەڵگا و دژوازییەکانی هەڵبسوورێت؛ هەربۆیە دەکرێ بڵێین لە داخراوترین کەش و لە بەستەڵەکترین دۆخدا، کەلێن و مشتومڕەکانی کۆمەڵگا لە پێکهاتەی زانکۆدا دەرکەوتەی دەبێت و رەهەندی رووناکبیرانە و پێوەندی‌گرانەی لێ دانامالرێت. بەڵام سەرەڕای ئەم راستیانە ئەوڕۆکە چ لە ئاستی جیهانی و چ لە ئاستی ناوخۆی ئێراندا دوو دەسەڵاتی سەرەکی بازاڕ و حکوومەت وەکوو مەترسییەکەی کوشندە بەردەوام هەڕەشە دەخەنە سەر لایەنی رەخنەگرانە و خەڵکیی زانست بە تایبەت زانستە مرۆیی و کۆمەڵایەتییەکان. ئەوڕۆکە پەرەئەستاندنی رەوتی **بەکارهێنەرانەکردن** و **سەوداگەرانەکردنی** زانستەکان لە زانکۆکاندا، رەهەندە جیاوازەکانی زانست لە دابەشکردن و پسپۆڕانەکردنێکی تاکخوازانە و تەکنۆکراتیکدا رۆ دەبات و ئاراستەی بیردۆزە و پرسگرەکانی لە ژێر رکێڤی ئۆلیگارشی و تاقمچێتی ئیلیت و دەستەبژێرەکانی ناوەندی ئاکادیمیا بەلارێدا دەبات. دابەزاندنی زانست تا ئاستی **موهەندیسی کۆمەڵایەتی** و **بەڕێوەبەرایەتی زانستی**، رەوایی لە گشتێتی خەڵک دەستێنێتەوە و بە کەمایەسییەکی نادەروەست و نابەرپرسیاری دەبەخشێت کە وەکوو چینی سەرمایەدار، وزە و بەهرەی چالاکیی زانستیی خوێندکاران و توێژەران لە چوارچێوەی وتار و گەڵاڵە لێکۆڵینەوەییەکاندا پاوان دەکەن و لەخۆنامۆیی زانستییان بۆ بەرهەم دێنن. بەپێوەربوونی **وتاری ئای‌ئێس‌ئای** (ISI) و زانستی توێژینەوەیی وەکوو **ستانداردی بەرهەمهێنانی زانستی** لە پلەبەندی و پێشکەوتینی ئاکادیمیک لە زانکۆکانی ئێراندا، هاوکات لەگەڵ نائامادەیی و نەبوونی فەرهەنگی زانستی و توێژەرانە و هەروەها نەبوونی ئازادی و کراوەیی لە بەستێنی کۆمەڵگا و ئاکادیمیادا، رەوتێکی

ساختە و پێشبڕکێیەکی ناتەندروستی داهێناوە کە لە بازاڕی ڕەشی وتاری ئای‌ئێس‌ئای و کڕین و فرۆشتنی کتێب و تێزی پایاننامەدا خۆی نواندوە. داسەپاندنی پێوەری زانستە سرووشتییەکان بەسەر زانستە مرۆیی وکۆمەڵایەتییەکاندا وای کردوە فۆرمی سەرەکی داهێنانی ئەم بوارانە کە **نامیلکە** (monograph) و **نڤیسار**(essay) و **کتێب** (text book) دەگرێتەوە لەبیر بکرێت و تەنێ فۆرمی وتاری ئای‌ئێس‌ئای (article) بە هەند وەربگیرێت. دەکرێ ئەوڕۆکە دروشمی زاڵی ئاکادیمیا، واتە «**وتار بڵاو بکەوە یان بمرە**» (publisher perish)، بە ئایدیای سەرەتایی زانکۆ واتە «**یان فێر ببە یان بمرە**»[11] بگۆڕینەوە و فێربوون و تێگەیشتن وەکوو تێلۆس و مەبەستی ناوەندی زانکۆ زیندوو بکرێتەوە و وەکوو بنەمای نووسین و بەرهەمهێنان لە شێوازی جیاوازدا دەور ببینێت. لە بابەتی سیاسییەوە زانستە مرۆییەکان بە هۆی تایبەتمەندی ڕەخنەگرانە و ڕۆشنگەرانەیان بەردەوام وەبەر گومان و پلاری دەسەڵات کەوتوون و مەجالی هەڵسووڕانیان لێ تەنگ کراوە. هەر بۆیە لەم سەردەمەدا زانستە مرۆیی و کۆمەڵایەتییەکان لە ئێراندا تووشی دۆخێکی هەستیار هاتوون؛ واتە هەم لە لایەن **تەکنۆکراسی بازاڕ** و **بیرۆکراتیزمی دەوڵەتییەوە** گوشاریان لەسەر کەوتووە و هەم لە بەرەوڕووی **ڕەوتی بەئایدۆلۆژیک‌کردن** بوونەتەوە کە بنەما و کرۆکی ڕەخنەگرانە و ڕۆشنبیرانەی ئەم زانستانە دەسڕێتەوە و کارکردی یۆنیڤێرساڵ و گشتییان بەرەو هەڵدێری فەوتان و داڕووخان دەبات. ئەمجارە نە پۆزیتیویزمی مەعریفەناسانە بەڵکوو **پۆزیتیویزمێکی ئایدۆلۆژیک و دەوڵەتی** هاتۆتە مەیدان کە نە تەنیا چەندێتی‌خوازی و فرەچەشنیی میتۆدۆلۆژیک دەسڕێتەوە بەڵکوو ئایدیای سەرەکی پێداگری لەسەر حەقیقەت و درووستی وەلا دەنێت و پێداگریی دەمارگرژانە لەسەر ئایدۆلۆژیا و دۆگما جێگری دەکات. لەم شێوازەدا زانست نە دەستی بە فاکتێکی نوێ و جیاواز ڕادەگات و نە پەرۆشی بەدواداچوونێکی تویژەرانە

---

[11] ئەم دروشمە لە شێوازی «یان فیر ببە یان فیر ببە»دا جوانتر دەنوینیت.

دەبێت؛ بەڵکوو بەشێوەیەکی لەپێش و ئامادە بڕیاری سازگار و گونجاو دەگەڵ بەرژەوەندی دەسەڵات و ئایدۆلۆژییەکی تایبەت دووپات دەکاتەوە و بەگشتی دەسبەرداری رەخنە و تێفکرین دەبێت. هەژمارەکان گوزارشت لە بێ‌بایەخبوون و دابەزینی ئاستی زانستەمرۆیی و کۆمەڵایەتییەکان لە ئاست زانستە سرووشتی و تەکنیکییەکان لە چەندساڵی رابردوو دەکەن؛ بەچەشنێک کە رادەی خوێندکارانی ئەم بوارانە ۴۵ لە 100ی کۆی خوێندکارانی بوارەکانی خوێندن لە ئاستی کارناسیدا دەگرنەوە. ئەم رادەیە لە پلەی کارناسیی‌باڵادا بۆ ۲۵ لەسەد و لە پلەی دۆکتۆرا بۆ ۱۸ لە سەد دادەبەزێت. ئەگەر تەنانەت پێوەری خودی ناوەندی ئاکادیمیا بۆ گەشەی زانستی واتە بڵاوکردنەوەی وتاری ئایئێس‌ئای لە ژۆرناڵە زانستییەکان لەبەرچاو بگرین تەنها ۲ لە ۱۰۰ی ئەم وتارانە تایبەتی بوارە مرۆیی و کۆمەڵایەتییەکانە کە خۆی ئاماژەدەری جیاکاری و نابەرابەرییەکی ئێجگار قووڵە لە نێوان ئەو بوارانەدا.[12] ئەزموونی وڵاتانی پێشکەوتوو پیشان ئەدات کە تەنانەت گەشەی زانستە سرووشتی و تەکنیکییەکان هاوبەستەی گەشەی ئازادانە و ئاوەڵای زانستە مرۆیی و کۆمەڵایەتییەکانە و ئەم مەبەستەش بە بێ لەئارادابوونی بەستێنێکی لەباری کۆمەڵایەتی و سیاسی دەستەبەر ناکرێت. زانست لە هەر بوار و بەشێکیدا پێویستی بە فەرهەنگی دیموکراتیک و مەدەنییە تاکوو مەجالی پێوەندی و دیالۆگ لە هەموو بەشەکانی کۆمەڵگا بخولقێنێ و زانین و تێڕوانینێکی رەخنەگرانە و رووناکبیرانە بەرهەم بێنێت. بێگومان ئەمەش بەبێ دەرفەتێکی قانوونی و مەدەنی واتە بنەڕەتێکی یاسایی بۆ وتووێژ، رەخنە، نووسین و رادەربڕین نامومکین دەنوێنێت. وەک دەڵێن لە نەبوونی دۆخی لەبار بۆ **پراگما**، هەرچەشنە کردارێک روو لە ئۆپۆرتونیزم و **هەلپەرستی** دەسوێ؛ بۆیە دەکرێ بڵێین

[12] فاضلی، نعمت‌الله(۱۳۸۶) چالش‌های علوم انسانی در ایران، در سایت: http://www.farhangshenasi.ir

لە نەبوونی دۆخی لەبار بۆ رەخنە و
تێفکرین، هەبوونی هەرچەشنە زانکۆ و
خوێندکار و وتاری ئای‌ئێس‌ئای،
کارکردی هەلپەرستانە و تاقمگەرانە
لەخۆ دەگرێ و لە شێوازی گاڵتەجاڕی
و کۆمێدیدا دەردەکەوێت.

لێکۆڵینەوە

شیعرییەت و تایبەتمەندییەکانی شیعری لە دیوانی ئەحمەد موختار بەگی جافدا
(خوێندنەوەیەکی فۆرمالیستیانە)

مەنسوور ڕەحمانی
(لێکۆڵەری زمان و ئەدەب)
ئەم بابەتە لە "دیداری ئەحمەد موختار جاف"دا پێشکەش کراوە

وشە سەرەکییەکان:

شیعر، شیعرییەت، نامۆبوونی زمانی، کێش، قاڵب، ناوەرۆک

١. دەلاقەیەک بەرەو شیعرییەت و شیعرییەت لە دیوانە ئەحمەد موختار جافدا: شیعر هونەرێکی زمانییە و ئێستاتیکاییێکە کە لە زماندا ڕوو دەدات. ئەگەر شاعیر بابەتی زمان نەبێتە ئامانجی سەرەکی بێ گومان ئەوپەڕی قسەی نەستەقیش تەنیا چەمکێکە کە بایەخی لە دەرەوەی بایەخی هونەرە و ناچێتە نێو گۆڕەپانی شیعرەوە. کەوابوو تەوەرە و کۆڵەکەی هەرە بونیادینی جیابوونەوەی زمانی ئاسایی و شیعر چەمکی «شیعرییەتە». بۆ پێناسەکردنی شیعرییەتیش لەوانەیە نەتوانین بە شێوەی ئیجابی پێناسەیێکی ڕها و تەواومان هەبێت ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ زاتی جیاوازیی هونەر و زانست. زمانی زانست، ڕۆشن و تیوارە و دوورە لە نامۆیی.

زانست، زمان تەنیا وەکوو ئامرازێک چاو لێ دەکات و ڕێگا بە ڕازاندنەوەی نادات و گەیاندنی تەنیا یەک واتا مەبەستیەتی و لۆژیک تەوەرەی سەرەکیی ناوەرۆکیەتی، بەڵام بونیادی هونەر لە سەر بنەمای نامۆیی، تەماوییبوون، فرە واتایی، فرە هەڵگوستی و دووربوون لە شیکاریی لۆژیکانە دامەزراوە. (مووەحێد ل ٦٥)

هونەر و لێرەدا هونەری شیعر بەرهەمی کەشفی تاکەکەسیی شاعیرە، دووپات نابێتەوە و ناگوێزرێتەوە(کەدکەنی ل ١٧٣) بەڵام زانست هەرچەند دەتوانێت بەرهەمی تاکەکەسێک بێت و هەموو خەسڵەتەکانی تری هەیە، واتە هەم دەتوانرێت فێری ببیت، هەم دووپات دەبێتەوە و هەم تاقی دەکرێتەوە. کەوابوو باشتر وایە کە بە شێوەی سەلبی بە دووی ناسینی شیعردا بگەڕێین واتە باشتر وایە بزانین ناشیعر چییە؟ لە

خوارەوە هەوڵ دەدەین بە شێوەیەکی ڕیزبەند ئاماژە بە تەوەرە سەرەکییەکانی ناشیعر بکەین:

١-١. زمانی ئاسایی شیعر نییە. مەبەست لە زمانی ئاسایی، زمانێکە کە هەڵبژاردنی وشە و خودی وشە بە ئەنقەست نەبووبێت و مەبەستی ئاخێوەر یان نووسەر تەنیا دروستکردنی پەیوەندی بێت لەگەڵ بەردەنگ یان خوێنەردا بۆ گەیاندنی پەیامەکەی. لە زمانی شیعردا پێش لە هەموو شتێک خودی زمان و چۆنیەتیی بە کارهێنانی لە ئارادایە و هەموو تایبەتمەندییەکانی تر بە نیسبەتی دەربڕینی زمان دەکەونە پەراوێزەوە.

١-٢. لێرەدا پرسیارێک دێتە ئاراوە، کێش و سەروادار بوونی دەقێک تا چ ڕادەیەک دەتوانن دەق بەرەو سەرەوەی زمانی ئاسایی بەرزبکەنەوە؟ ڕاستە کاتێک زمان دەبێتە هەڵبەست بێ سێ‌ودوو لە ئاسایی‌بوون دەترازێت، بەڵام ئەم ترازانە بە تەنیایی ناتوانێت مەرجی شیعرییەت بێت، بۆ نموونە "*ئەلفیە*" ی ئیبن مالک، کە هەزار دێڕە و سەبارەت بە ڕێزمانی عەرەبی نووسراوە بە هیچ شێوەیەک نەچووەتە نێو بازنەی شیعرەوە. ئیبن مالک تەنیا بۆ لەبەرکردنی خێراتری بابەتەکانی زانستی نەحوی عەرەبی لە کێش و سەروا کەڵکی وەرگرتووە. یان کتێبی "ئەحمەدی" شێخ مارفی نۆدێ کە بۆ فێرکاریی وشەی عەربی بە کوردییە و سەرەڕای هەبوونی کێش و سەروا خەسڵەتی شیعرییەتی پێوە دیار نییە. هەموو ئەو دەقانەش کە مەبەستی نووسەرەکەیان لە پلەی یەکەمدا گەیاندنی پەیامێکە (پەیامێکی ئایینی، سیاسی، کۆمەڵایەتی و هتد) و زمان و کێش و سەروایش لەم ڕەهەندەدا تەنیا دەوری ئامرازێک دەگێڕن، ناچنە نێو دنیای شیعرەوە.

١-٣. پرسیاری هەرە گرینگی تر ئەوەیە کە گەلۆ دەقێک کە مەرجەکانی باسکراوی سەرەوە (لە ژمارەکانی یەک و دوو) لە بەرچاو بگرێت دەبێتە شیعر؟ بۆ نموونە ئایا ئەم دێڕەی خوارەوە شیعرە؟

گوڵ لە گوڵزارا نەما بولبول ئەبێ زاری بکا شێوەیی شادی لە سەر دەرکات و غەمباری بکا (ئەحمەد،دیوان ل ٥٣).

لەم دێڕەدا مەبەستی بێژەرەکەی بە دڵنیاییەوە گەیاندنی پەیامێک نییە و زمان و کێش و سەرواش لێرەدا وەکوو

ئامرازی گەیاندنی پەیام نەهاتوونەتە ئاراوە. بەڵام سەرەڕای ئەمانەش دیسان مەودای ئەم دێڕە تا ڕادەیەکی زۆر دووره لە شیعرییەت. ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ تایبەتمەندیەکی دیکە کە نامۆبوونی زمانی defamilarization یان نائاشنایەتی زمانییە. مەبەست لە "نامۆبوون" ئەوەیە کە شیعر دەبێت خەسڵەتی سەرسووڕهێنەری تێدا ببێت؛ واتە کاتێک خوێنەر دەیخوێنێتەوە هەست بەوە بکات کە ئەمە یەکەمجارە دەیبیسێت و دووپاتکردنەوە نییە. لەم دێڕەی سەرەوە هیچ داهێنانێک نابیندرێت. چەمکی "گوڵ و بولبول و خەمی بولبول بە هۆی نەمانی گوڵ" بە هەزاران جار دووپات بووەتەوە و چی دی خەسڵەتی نامۆبوونی پێوە دیار نییە. لێرەدا بۆ ڕوونبوونەوەی زۆرتر ئاماژە بە چەند دێڕە شیعر دەکەین کە خاوەنی تایبەتمەندیی شیعرییەتن:

دەخیلت بم نەخیلی یا روتابی
وەها شیرین و سینە نەرم و دڵ ڕەق
(نالی، دیوان، ل٢٥٢)

لەم شیعرەدا خەسڵەتی نامۆبوونی و سەرسووڕهێنەری دەبینرێت و خودی زمانیش کەوتووەتە چەقی مەبەستی شاعیرەوە. لەوانەیە هیچ شاعیرێکی نیشتمانی نەخلستان، بەم شێوەیە "یار"یان نەشوبهاندبێتە خورماوە. هەروەها لەم دێڕە، شاعیر بە هێنانەوەی بەئەنقەستی دوو وشەی "دەخیل" و "نەخیل" سەرنجی خوێنەری لە باری ڕازاندنەوەی زمان بۆ لای خۆی ڕاکێشاوە، واتە تەنیا بەکارهێنانی "لێکچوون"ە جوانەکەی مەبەست نەبووە، ئەگینا دەیتوانی بڵێت:

ئامان ئامان نەخیلی یا روتابی .....
یان بە قوربانت نەخیلی یا ....

لە دیوانی مەولەویی کورددا بە سەدان نموونە دێڕە شیعر دەبیندرێت کە خەسڵەتی شیعرییەتیان بە تەواوی پێوە دیارە و یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی شیعری مەولەوییش نوێبوونی داڕشتنەکانییەتی. بۆ نموونە لە کۆی هەزار و بیست لێکچواندنی دیوانی مەولەوی، دووسەد و پەنجا لێکچوونی نوێی تێیدا بەرچاو دەکەوێت کە پێشتر لە دیوانی هیچ شاعیرێکی کورد یان فارسدا نەبینراوە. بۆ نموونە:

پەشێو وێنەی وێم نیشتە پێم خەجڵ دیم
شادی دەس دا نە دەروازەی دڵ
(مەولەوی، دیوان، ل ٨٧)

"پەشێو وێنەی وێم" لێکچواندنێکی نوێیە و لە دێڕی دووەمدا دەنگی "د" شەش جار دووپات بووەتەوە دەڵەی دەنگی تەقەی دەروازەیە کە شادی، لێی دەدات: د د د د د د...

یان:

قازان قەتاران قوڵەنگان حەوایی
حەیفەن باڵاکەت شەو بە تەنیایی[1]
(مەولەوی، دیوان، ل١٣٤)

قازان و قوڵەنگان جوانکاری ئیهام یان تەوریەیان هەیە و بە ئەوپەڕی جوانییەوە داڕێژراوە.[2]

یان لەم دێڕە شیعرەی ناری (مەلا کاکە حەمەی بێلوو) دیسان سەرەڕای ساکارییەکی زۆر تایبەتمەندییەکانی نامۆبوون و سەرسووڕهێنەری و لە ڕیزی یەکەمدابوونی زمان لە بەرچاوگیراوە و شوبهاندنەکەشی لە کاتی خۆیدا شتێکی تازە بووە:

دڵم هەر وەک سەماوەر پڕ لە جۆشەخەریکی سۆز و گریان و خرۆشە

بە دایم چاوە ڕێگە و ئینتیزاری نەسیمی چاوی چاکەی چا فرۆشە
(ناری، دیوان، ل ٧٧)

مەولەوی و نالی شاعیرانێکن کە مەودای تەمەنی ژیانیان لە گەڵ ئەحمەد موختاردا ئەوپەڕی ناگاتە هەشتا ساڵ سەرەڕای ئەوەش لە

[1]. قازان: هەم بە واتای مەنجەڵی گەورەیە کە ئاوی تێدا دەکوڵێنن (لێرەدا بۆ شووشتنی مردوو) هەم بە واتای جۆرێك مەلە کە لە پاییزدا کۆچ دەکات. قوڵەنگان: هەم بە واتای پاچ و قوڵەنگە کە زەوی پێ دەکەنن (و لێرەدا گۆری مردووی پێ دەکەنن) هەم بە واتای جۆرێك مەلە کە لە پاییزدا کۆچ دەکات. حەیفەن باڵاکەت شەو بە تەنیایێ: واتە حەیفە تۆ مردیت و باڵاکەت لە نێو گۆڕدا بە تەنیا مایەوە.

[2] . چەند نموونەی تر لە دیوانی مەولەوی:

جۆراب چون من زامان نەسرەفتە
وە سەر پەنجەی پای ئیستیغنا کەفتە
(مەولەوی، دیوان،ل ١٥٧)

کلێڵەی خەفەت نە سەر کاوەی دڵ
مەزرەعەی شادیم کەردەن بێ حاسڵ
(مەولەوی، دیوان،ل ١٣٠)

زاهێد مایەی هۆش هیچ نەمانۆ پێش
پەشێو بۆ تەقواش چون مێزەرەی وێش
(مەولەوی، دیوان،ل ٤٧٠)

بەراوردی شیعریان لە پەنجەرەی "شیعرییەت"ەوە دەبینین کە شیعرەکانی ئەحمەد موختار لە چاو ئەوان لە ئاستێکی نزمتردایە. لە لێکدانەوە و خوێندنەوەی دیوانەکەی ئەحمەد موختاردا بە دەگمەن شیعرییەت ڕوومەتی پەری پەیکری خۆی دەردەخات.[٣] بەڵام چەندین هۆکار بوونەتە هۆی ئەوەی کە کاتێک ئێمە دەبینە میوانی دیوانەکەی لە بواری شیعرییەتەوە (بە پێچەوانەی ناوەرۆک کە چەندین بابەت لە خۆدا دەگرێت) لەگەڵ شاعیرێکی مامناوەندیدا ڕووبەڕوو ببینەوە. بێ گومان یەکێک لە ئەو هۆکارانە دەگەڕێتەوە بۆ کەم بوونی تەمەن. دیارە تەمەنی سی و پێنج ساڵ لە بواری هونەرییەوە زۆرتر تەمەنی تاقیکردنەوەیە تا داهێنان. لە دیوانی ئەحمەد موختاردا، لە بواری جوانکاری هونەرییەوە تا ڕادەیەکی زۆر دووپاتکردنەوەی تەعبیر و خەیاڵ و لێکچوون و خواستن و ... شاعیرانی پێش خۆی تێیدا دەبینرێت. لە بواری زمانی شیعرییەوە "خودی زمان" کەمتر ئاوڕی لێدراوەتەوە و نەبووەتە سەنتەری شیعری.[٤]

---

[٣]. نموونەی چەند دێڕە شیعر کە تا ڕادەیەک شیعریەت و داهێنانیان تێدا دەبینرێت:

به خەتا چووبوو خەتایٚ کرد بە خودا موشکیٚ خەتا
هاتبوو لافیٚ لە گەڵ پەرچەمیٚ تۆدا لیٚ دا
(دیوان ل ٥١)

دەستیٚ کە بە داوێنیٚ ئەتۆ دەستیٚ بە دڵ بم
چێبکەم کە نیێیە دەستیٚ بکەم خاکیٚ بە سەر دا
(دیوان ل ٥٢)

ئەبیٚ کاغەز لە بەرگی گوڵ قەڵەم گیانا لە عەنبەر بیٚ
کە من مەیلم هەیە ئێستا بنووسم وەسفیٚ روخسارت
(دیوان ل ٦۴)

وا بە عومری جوانەوە پیر بووم قەدەم خەم بوو لە غەم
دولبەرا دووریێنیٚ چاوم ئێستە ئەم سەر ئەو سەرە
(دیوان ل ١١١)

بە داخەوە نموونەیٚ داهێنان و شێعرییەت لە دیوانی ئەحمەد موختاردا بە دەگمەن بەرچاو دەکەوێت.

[٤]. لە زمانی فارسیدا زۆرترین کێشی شیعری لە بەحریٚ موجتەس و دواتر بەحری موزاریع و دواتر رەمەڵی موسەدەسە و هەزەج دەکەوێتە شەشەمین کێشی بە کارهاتوو بۆ هۆنینەوەیٚ شێعر. (وەحیدیان کامیار ل ٣٠ – ۴٠)

ریزبەندیی بەحرە بەکارهاتووەکان لە شیعری فارسیدا:

- مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعل
- مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن
- فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
- فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن
- فعلاتن مفاعلن فعلن
- مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

٢. تایبەتمەندییەکانی شیعری ئەحمەد موختار جاف:

١-٢.کێشی شیعرەکان:

له لێکدانەوەی کێشی شیعری، له کۆی ١٠٤ شیعری دیوانی ئەحمەد موختاردا یازده جۆر کێش بەکارهاتووە و بە گشتی ئەم ئەنجامەی خوارەوە بەدی دەکرێت:

١-١-٢. بەحری هەزەجی موسەممەنی سالم: (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

کۆی شیعرەکان: (٤٠)

شیعرەکانی ژمارە:
٩،١٢،١٣،١٤،١٦،١٩،٢٠،٢١،٢٨،٢٩،
٣٠،٣١،٣٣،٣٦،٣٧،٣٨،٤٥،٥٢،٥٤،٥٦
٥٧،٥٨،٦٣،٦٤،٦٩،٧٠،٧٢،٧٣،٧٥،٧،
٨،٨١،٨٩،٩٣،٩٤،٩٦،٩٨،١٠٠،١٠١،١
٠٢،١٠٤

٢-١-٢. بەحری ڕەمەلی موسەممەنی مەحزووف: (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)

کۆی شیعرەکان:(٣٤)

شیعرەکانی ژمارە:

٣،٤،٥،٦،٧،٨،١٠،٢٢،٢٦،٣٢،٣٤،٣٥،
٤٠،٤٣،٤٨،٤٩،٦١،٦٥،٦٦،٧١،٧٦،٧٩
٨٢،٨٣،٨٤،٨٦،٨٧،٨٨،٩٠،٩١،٩٢،٩،
٧،٩٩،١٠٥

٣-١-٢. بەحری موجتەسی مەخبونی مەحزووف: (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)

کۆی شیعرەکان: (١٠)

شیعرەکانی ژمارە:

١،٢،٤،٩،١١،١٥،٣٦،٤١،٥٣،٦٠،٦٧،٨
٠،١٠٤

٤-١-٢. بەحری هەزەجی موسەددەسی مەحزووف(مفاعیلن مفاعیلن فعولن)

کۆی شیعرەکان: ٦

شیعرەکانی ژمارە:١٩،٢٣،٢٤،٢٧،٧٧، ١٠٣.

٥-١-٢. بەحری هەزەجی موسەممەنی ئەخەربی مەکفووف مەحزووف(مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)

کۆی شیعرەکان: ٥

شیعرەکانی ژمارە:٤٤،٥١،٥٩ ،٢،٤٢.

٦-١-٢. بەحری مونسەریح (مفتعلن فاعلن)

کۆی شیعرەکان: ٣

شیعرەکانی ژمارە: ١٧،٤٦،٤٧

٧-١-٢. بەحری رمەلی موسەممەنی مەخبوونی مەحزووف: (فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن)
شیعرەکانی ژمارە ٥٥،٦٢

٨-١-٢. بەحری موزاریع: (مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن)
شیعری ژمارە ٣٧

٩-١-٢. بەحری هەزەجی موسەممەنی ئەخرب (مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن)
شیعری ژمارە ٦٨

١٠-١-٢. بەحری ڕەمەلی موسەممەنی مەشکوول (فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن)
شیعری ژمارە ١

١١-١-٢. بحری کامل (متفاعلن متفاعلن متفاعلن متفاعلن)
شیعری ژمارە ٧٤

٢-٢. قاڵبە شیعرییەکان:

کۆی شیعرەکانی ئەحمەد موختار جاف لە سێ قاڵبی غەزەل، دووتایی، موخەممەس یان پێنج خشتەکی پێکهاتووە و یەک نموونە داهێنان لە سەرواش لە دیوانەکەیدا دەبینرێت.

١-٢-٢. غەزەل: هەمووو شیعرەکانی بێجگە لە چوار شیعر لە قاڵبی غەزەلدا هۆنراونەتەوە.

٢-٢-٢. پێنج خشتەکی: شیعری ژمارە ٥٠ و ١٠٢.

٣-٢-٢.دووتایی (مەسنەوی) شیعری ژمارە ١٠٣ .

٣-٢-٢. داهێنان لە سەروا: شیعری ژمارە ١٠٥ (ئەم شیعرە لە بواری سەرواوە جۆرێ داهێنانە و ناچێتە نێو قاڵبە باوەکانی شیعری کلاسیکەوە.)[٥]

٣- زمانی شیعرەکان:

هەموو شیعرەکان جگە لە یەک شیعر کە بە فارسی هۆنراوەتەوە بە کوردی نووسراون .[٦]

٤- ناوەرۆکی شیعرەکان:

---

[٥] لەو دەما ئێمە کە خوێنمان ئەرشت
ڕۆژیش بەهاری هێنابووە وجوود
لەو جێگا شەڕەی یەکترمان ئەکوشت
گوڵان سەوز ئەبوون ئەیانکرد سعوود

[٦] . صبح چون خورشید رخشان سر بزد از کوهسار «بانگ کردستان» ما پرتو افشان شد اشکار (دیوان ل ٧٣)

١-٤. شیعری دڵداری:

ناوەڕۆکی هەشتا لە سەدی شیعرەکانی ئەحمەد موختار جاف دڵدارییە. دولبەر هەر ئەو دولبەرە زەوینییەیە و لەوێ باسی بێ وەفایی دولبەر و ڕەنجی عاشق لە هیجران و تاسە و وەسفی ڕوخساری خۆشەویست و بەڵێن و پەیمانی دڵدار و پەیمانشکێنی یار ئەکرێت. [٧]

نموونە:

من ئەڕەنجێنێ نیگار و وا ڕەقیب دڵشاد
ئەکا بێخ و بنچینەی حەیات و عومری
من بەرباد ئەکا

بێستوون ئێستەش کە وەختێ لالەیێ لێ
سەوز ئەبێ باسی خوێنی دیدە و داغی
دڵی فەرهاد ئەکا (دیوان ل ٥٤)

دوو چاوم خوێن ئەبارێنێ لە عەشقی
ڕوومەتی ئاڵت گرفتارە لە ناو زوڵفت
دڵم بۆ دانەیی خاڵت (دیوان ل ٦٥)

بڕوانە شیعرەکانی ژمارە:

١،٢،٣،٤،٥،٦،٧،٨،٩،١٠،١١،١٣،١٤،
١٥،١٦،١٧،١٨،١٩،٢١،٢٢،٢٣،٢٤،٢٥
٢٦،٢٧،٢٨،٢٩،٣٠،٣١،٣٢،٣٤،٣٧،٣،
٨،٣٩،٤١،٤٣،٤٤،٤٥،٤٧،٥١،٥٢،٥٣،
٥٤،٥٥،٥٦،٥٧،٥٨،٦١،٦٢،٦٣،٦٤،٦٥
٦٦،٦٧،٦٨،٦٩،٧٠،٧٢،٧٣،٧٤،٧٥،٧،
٧،٧٩،٨٠،٨١،٨٢،٨٣،٨٤،٨٦،٨٨،٨٩،
٩١،٩٢،٩٣،٩٤،٩٥،٩٨،٩٩،١٠٠،١٠١،
١٠٢،١٠٣،١٠٤.

(ناوەڕۆکی هەمووی ئەم شیعرانە دڵدارییە.)

٢-٤. شیعری نیشتمانی:

دووەمین چەمک و ناوەڕۆکێک کە لە دیوانی ئەحمەد موختاردا بەرچاو دەکەوێت شیعری نیشتمانیە. نیشتمان لە مێشکی شاعیر بە پانتایی هەموو وڵاتی کوردەوارییە و شاعیر مەجنوونئاسا نیشتمانی لەیلاسفەتی خۆی خۆش ئەوێت و وەسفی دەکات :

---

[٧] . سەرەرای ئەوەی کە هەشتاد لە سەدی دیوانە شیعرەکەی ئەحمەد موختار باس باسی دڵدارییە کەچی لە شیعری ژمارە پەنجادا (کە لە بواری قاڵبەوە پێنجخشتەکی یان موخەممەسە) ڕەخنە لەو کەسانە دەکا کە هەر خەریکی باسی زولف و چاون و لە خەیاڵی پەرچەم و قامەتی وەك لەولاوی یارن. لەوانەیە ئەم شیعرەی لە کۆتاییەکانی تەمەنیدا هۆنیبێتەوە. شاعیرانی کورد بەسە بەس باسی زولف و چاو بکەن کەم خەیاڵی پەرچەم و کاکوڵی ئاڵۆزاو بکەن لابدەن کەم باسی سونبول یا لەقی لاولاو بکەن ئێوە تەدبیرێشکی حاڵی قەومی دڵسووتاو بکەن زوو بە زوو تا ئێش لە دەس دەرنەچوو سا هەوڵێ بدەن

- مەکەن مەنعم کە وەک مەجنوون خەریکی هاتوچۆی کێوم

پەشێوی لەیلی کوردم تا کوو ڕۆحم دێتە سەر لێوم (دیوان ل ٨٦) لە بەرازی خاکی کوردستان ئەکەم ئارەزووی دەوری تەرەققی حاکمی بابان ئەکەم. ناوەجاغە ئەو کەسەی خزمەت بکا بۆ غەیری خۆیتا بە مردن شەرتە من هەر بەندەیی خۆمان ئەکم (دیوان ل 88)

- دێتە گوێم دەنگێ بە سۆز و شیوەن و گریانەوە نالەیی دڵمە لە حەسرەت خاکی کوردستانەوە (دیوان ل ١٣٤)

ئەی وەتەن جەننەتی یا ڕەوزەیی ڕیزوانی تۆ باعیسی کەیفی دڵە باغ و گوڵستانی تۆ (دیوان ل ١٦٣)

بڕوانە شیعرەکانی ژمارە: (٣٣،٣٥،٤٨،٥٠،٧١،٧٦،٧٨،٩٠،٩٧)

٣-٤. یاخیبوون و دژەباوی بە نیسبەت بڕێ لە باوەڕمەندییەکانی سەردەم وەکوو وشکە سۆفی و زاهید یەکێ لەو ناوەرۆکانەیە کە لە دووتۆی شیعرە دڵدارییەکاندا خۆیان دەنوێنن:

زاهید وەرە ناو بەزمی حەریفانی خەرابات لادە لە ڕیا و سەرزەنشی قۆڕ و خورافات (دیوان ل 63)

برۆ ئەی وشکە سۆفی با موبارەک بێ لە تۆ جەننەت من و پیاڵەی شەراب و وەسڵی شۆخی با ویقاری من (دیوان ل٩٩)

4-4. بەرزکردنەوەی ئاستی دولبەری زەوینی تا ڕادەی باوڕە پیرۆزەکان. بۆ نموونە

- سایەیی گێسووی چەلیپات لابدە جانا لە ڕووت بۆچ بە زوڵمەت دائەپۆشی چاوەکەم قورئانی من (دیوان ل ١٠٢)

لەم دێڕە گێسووی دولبەری بە چەلیپا یان خاچ شوبهاندووە و قورئان لێرەدا خواستنە بۆ ڕوومەتی یار.

- قامەتت بۆ من وەکوو ڕۆژی قیامە چاوەکەم ئەحمەد! ئیتر حەشر و نەشر و نەفخی سوورم بۆ چییە

- گەر خوا بیکا موتاڵای موسحەفی ڕووی تۆ بکەم دولبەرا ئینجیل و تەورات و زەبوورم بۆ چییە (دیوان ل ١٢٦)

٥-٤. دانانی شیعری بۆنەیی و ئاوڕدانەوە بۆ بۆنە کۆمەڵایەتی و سیاسیەکانی سەردەم:

- صبح چون خورشید رخشان سر بزد از کوهسار «بانگ کردستان» ما پرتو افشان شد اشکار

بە بۆنەی دامەزراندنی ڕۆژنامەی «بانگی کوردستان» نووسراوە. (دیوان ل ٧٣)

«بانگی کوردستان» وا دنیای ئیحیا کردەوە زامی قەلبی کوردی بێچارەی موداوا کردەوە

بە بۆنەی دامەزراندنی ڕۆژنامەی «بانگی کوردستان» نووسراوە. (دیوان ل ١٤٤)

- ئەی حەسەن ئەم کاغەزەم تەبریکی عەیش و شادییە پڕ لە مەعنایە ئەگەرچی بۆ موبارەک بادیە

ئەم شیعرەی بە بۆن ژنهێنانی خۆشکەزاگی خۆی حەسەن فەهمی بەگەوە نووسیوە (دیوان ل ١٥٩)

شیعرەکانی ژمارە: ٥٩ ،٨٧، ٨٥، ٩٦ بۆنەیین.

٥. تایبەتمەندی زمانی و ئەدەبی:

٥-١. هەوڵ بۆ پاراستنی زمانی کوردی و بە پەتی نووسین. بە شێوەیەکی ئەنقەستی و بە خۆئاگایییەوە. ئەم دیاردەیە لە غەزەلی ژمارە ٣٦ لاپەڕەی ٩٠ دیواندا بە ڕاشکاوی بەرچاو دەکەوێ:

بێت و بە نازەوە کە بلێ مەیلی ڕاو ئەکەم بۆ دەنکە خاڵەکەی ملی خۆم تووشی داو ئەکەم

شاعیر خۆی لە کۆتایی شیعرەکەدا بەم کوردی نووسینەی خۆی ئاماژەی کردووە، بەم شێوەیە: «کوردی بێ عارەبی»

٥-٢. دووپاتکردنەوەی زۆر تەعبیر و چەمک و باوڕی خەڵکی کە پێشتر لە نێو دیوانی شاعیرانی فارس و کورددا ئاماژەیان پێکراوە یەکێکی دیکەیە لە تایبەتمەندییەکانی شیعری ئەحمەد موختار و ئەوە پیشان ئەدات کە شیعری زۆر شاعیری خوێندووەتەوە. بۆ نموونە:

- نیگارم تووتیە بۆ خۆش زوبانی و لەنجە و عیشوە ئەما حەیفێ کە ئەو شۆخە لە گەڵ زاغی سیا جووتە

(دیوان ل ١٦٢)

بولبول و زاغ(قشقەڕە) دوو ڕەقیبی ناساز و دوو هێمان بۆ خۆشزوبانی و دەنگخراپی.

- نۆشی دارووی لێوی تۆیە ئەی تەبیبی حاڵزان   باعیسی ژین و حەیاتی عاشقی ڕەنجوورتە
(دیوان ل ١٦٠)

نۆشداروو لە شانامەی فێردەوسیدا دەرمانی دژە مەرگ بووە کە ڕۆسەم ئەیەویست بۆ نەجاتی زۆراوی کوڕی لە کەیکاووس وەریگرێت و سەرنەکەوت.

- بە میراتی لە دڵمۆ داغی ڕەش بۆ لالە بە جێ ماوە   کە وەقتێ سەوز ئەبێ ئەو بۆیە وا ناوجەرگی سووتاوە
(دیوان ل ١٣١)

سووتان و ڕەشی ناو دڵی گوڵی لالە بە سەدان جار لە دیوانی شاعیرانی کورد و فارس دووپات بووەتەوەو.

-سبەینێ چوویە باغ و خاڵی ڕووی تۆی دی خەجاڵت ما   وەنەوشە بۆیە مل کەچ ئێستە وا مەحزوون و داماوە
(دیوان ل ١٣١)

مل کەچ بوونی وەنەوشە

دڵی زارم بە دایم بەستەیی زنجیری گێسووتە وجوودی   وەک کەتانم لەتلەتی شوعلەی وەک مەهی ڕووتە
(دیوان ل ١٦٢) گوایا وا باو بووە کە

قوماشی کەتان لە بەر تریفەی مانگ دەپرتووکێت. ئەم باوەڕە لە نێو شاعیرانی فارسدا زۆر دەبینرێت.
سەیری ڕەقیب کە وەک سەگە بۆ مانگەشەو ...(دیوان ل ٦٨)

مە فشاند نور و سگ عوعو کند هر کسی بر گینت خود می‌تند
(مولوی بلخی)

٣-٥. دووپاتکردنەوەی زۆرێک لەو لێکچوانانەی (تشبیهات) کە پێشتر بە کار هێنراون:

- من کە دیم تاقی دوو ئەبرۆی قیبلەگاهم کەچ بووە   تازە بۆ من زاهیدیش ئۆمێدی ئایینی هەیە
(دیوان ل ١٥٦)

تاقی دوو ئەبرۆ (نرگست در <u>طاق ابرو</u> از چە خفتند بی خبر   زان کە جای خواب مستان گوشە محراب بود)

ناڵەیی سینەم وەکوو نەی سەر وەکوو سەمتوورە بۆت   من بە غەم شادم ئیتر کەیف و سروورم بۆ چییە
(دیوان ل ١٢٦)

شوبهاندنی ناڵە بە نەی/شوبهاندنی کەللە بە سەمتوور..... زایەڵەی سەمتوور کەللەم وە گەرمەن: مەولەوی

- تۆ چرای بۆ ڕێگەیی تاریکی (دیوان ل ٩٧) شوبهاندان بە چرا پێشتر زۆر دووپاتبووەتەوە.

- میللەتی من هەر وەکوو شێری ژیانن ..(دیوان ل ٨٨) شوبهاندان بە شێر پێشتر زۆر دووپاتبووەتەوە.

- من سیا رۆژی دوو زولفی هەر وەکوو زوونناری تۆم (دیوان ل ٨٧) شوبهاندانی زولف بە زوونار ....

- دەمت غونچە قەدت سەروە لەبت لەعلی بەدەخشانە (دیوان ل ٢٨) شوبهاندان دەم بە غونچە ....

- تیری غەمزە (دیوان ل ٦٢) پەشێو بە هەر وەکوو مەجنوون (دیوان ل ٦٠) شوبهاندان تیر بە غەمزە...

— تێغی ئەبرۆ (دیوان ل ٥٦) سورمەی خاکی ڕێگات .. (دیوان ل ١٠٤) شوبهاندان ئەبرۆ بە تێغ..ئەحمەد موختار وەکوو بنەماڵە و وەکوو تاک یەکێ لەو ئالاهەڵگرانەی زمانی کوردی بوو کە بە خۆئاگاییەوە ڕەشحەی پێنووسی هێنایە خزمەتی زمانی کوردی و لە دێر بە دێری شیعرەکانی بۆنی سۆزی شاعیرێکی لاوی دڵدار و نیشتمانپەروەر بەرچاوەدەکەوێت. داخەکەم مەرگی ناوەخت مەودای نەدا کە لاپەڕەکانی ئەدەبی کوردی ڕەنگین و زەنگینتر بکات و تینوویەتی هەستی ڕۆڵەکانی نیشتمانی لە کانیاوی دڵەکەی بۆ هەمیشە وەکوو خەون هەتایی کردەوە.

سەرچاوەکان:

دیوانی ئەحمەد موختار جاف، عێزەدین مستەفا ڕەسووڵ، چاپخانەی الادیب، بەغداد، ١٩٨٦

مێژووی ئەدەبی کوردی، مارف خەزنەدار، بەرگی چوارەم، بڵاوکردنەوەی ئاراس، ٢٠٠٤

رستاخیز کلمات، محمد رچا شفیعی کدکنی، نشر سخن، ١٣٩١

حالات و مقامات م. امید، محمد رچا شفیعی کدکنی، نشر سخن، ۱۳۹۰

شعر و شناخت، چیاء موحد، انتشارات مروارید، چاپ اول، ۱۳۷۷

دوزخ دوری، کلپوم عپمانپور، دیداری مەولەوی، ۲۰۱۰

عروض و قافیه، سال چهارم متوسگە، وحیدیان کامیار، انتشارات آموزش و پرورش، ۱۳۸۹

دیوانی نالی، مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس،بڵاوکردنەوەی سەلاحەدینی ئەیووبی، ورمێ، ۱۳۶۸

دیوانی ناری، کۆکردنەوەی کاکەی فەلاح، ۱۹۸۴

وتار

چەمکی ژن لە شیعرەکانی مامۆستا شێرکۆ بێکەس

چیمەن باقری
(خوێندکاری بەشی کوردیی زانکۆی کوردستان)

که ژن نەبوو، ژیان چیە ؟

با هەزار ساڵیش بژیم!

بیرمەندێک دەڵێت " بۆ ئەوەی ئازادی و دیموکڕاسی هەر کۆمەڵگایەک هەڵسەنگێنین، دەبێت سەیری ئازاد بوونی ژن و مافیان بکەین کە پێدراون ." بەو مانایەی ژنانی هەر کۆمەڵگایەک چەندە ئازاد بوون و مافیان پارێزراوە، ئەوکات بۆمان ڕوون دەبێتەوە کۆمەڵگاکەیان هێندەی ئازاد بوونی ژنیان ئازادە. چون ژن نیوەی کۆمەڵگایە، گەر ژن ئازاد نەبوو وە مافی پێشێل کرا، کۆمەڵگا و نەتەوە بە گشتی تووشی خەسار و داڕمان دەبێت و دوا دەکەوێت، بەڕاست کە دواکەوتنی هەر وڵاتێک پێوەندی بە دواکەوتنی ژنەوە هەیە؛ هەروەها ڕۆڵی ژن لە پێشکەوتنی کۆمەڵگادا زۆر گرنگە و دیارە وەکوو چۆن لە وڵاتانی پێشکەوتوودا دەیبینین، چونکە ئەوە ژنە بە دەستێکی لانک ڕادەژێنێت و بە دەستێکیش دونیا. کەواتە ڕۆڵی ژن زۆر گرنگە و کاریگەرە لە کۆمەڵگادا، هەروەها هەوێنی خۆشەویستی و میهرەبانی ژنە ،ژن کانگای سۆز و ئەڤینە، ژن ژیانە، کەوابوو گەر ژن دیل و کۆیلە و دابەستە بێت . مافی لە کیس بچێت، ئازادی لێ بسێندرێت . ئیدی چۆن هەستی خۆشەویستی و سۆزی ببێت و وەک ژنێک لە بنەماڵە وکۆمەڵگادا خۆی بنوێنێت و وەک ژنێک دەرکەوێت .

لە لای ئەوان
لە پشت هەموو پیاوێکەوە
ژنێک هەیە
دەس بە مۆم و دەس بە کتێب و
ڕۆژنامە و شمشاڵ و کەمانچە و
دەس بە شەو بۆی خۆشەویستی
لە لای ئێمەش
لە پشت هەموو ژنێکەوە
پیاوێک هەیە
دەس بە مار و بە بلۆک و
بە دڕکەزی و بە بەردەکانی تەڵاق و
دەس بە خوێنی مەرگدۆستی ...

بەڵام لێرەچی؟ لەم وڵاتە دواکەوتووانەدا ، تۆش هەمیشە لە پشتی پیاوێکەوە بوویت تا ئەو سەرکەوتوو بێت و بە ئاواتەکانی بگات و تۆش ببیتە سەمبولی دڵسۆزی و فەداکاری و خۆت لە حەسرەتی گەیشتن بە تاکە ئاواتێکت بتوێیتەوە و ون ببیت و تەنانەت لە گەڵ خۆشت نامۆ بیت،چون گەر تۆش بخوێنیت و لە گەڵ کتێب هاوڕێ بیت ڕێگای بەرەنگار بوونەوە لە گەڵ زڵم و زۆر دەگریتە بەر و خۆت دەدۆزیتەوە وەکوو ژنێک، وەکوو ڕەگەزێکی بەرامبەر و یەکسان . بەڵام لەم ڕۆژهەڵاتی ژن کوژەدا، لەم ڕۆژهەڵاتی سیخناخ لە تەم و تارماییدا ، لەم ڕۆژهەڵاتی کتێبی پیرۆزدا ، تۆی ژن دووری لە هەر خۆشییەک و نزیکی لە هەموو نامیهرەبانی و ئازارێکەوە. ئەوا لێرە لە لای تۆ ڕۆژ نیە هەواڵێک نەگات و نەڵێت ، ژنێک ڕۆژووی بێدەنگی هەتاهەتایی گرتووە ، ژنێک سەری خۆی هەڵگرت و لە نێو تەمدا ون بوو ، ژنێک ئازارەکانی لە ئەژمار دەرچوو، ژنێک خۆی سووتان، ژنێک خۆی کوشت، ژنێک کوژرا ، ژنێک، ژنێک ....

لەم ڕۆژهەڵاتەدا
هەرچیمکرد بۆ ئەوەی لە بەردەم
یەک ئاوێنەدا
هەردوو وشەی «ئازادی» و «ژن»
لەسەر دوو کورسی بە تەنیشت یەکەوە
دانێم
بێ هوودە بوو
هەموو جارێکیش
وشەی «کۆمەڵ» بە سمێڵێکی فشەوە
ئەهات و
بەرماڵێکی لە بن دەستدا و
خۆی لە جێی ژن دادەنیشت.!

ئەوەی ئاشکرا و ڕوونە لەم ڕۆژهەڵاتەدا ژن تەنیایە و بێکەس، وە تۆش هەرچی هەوڵ بدەی تا مەودای ژن و ئازادی کەم بکەیتەوە و بەرامبەر یەکدی داینێی بێ سوودە چون لێرە ژن کەسی نیە و دوژمنی زۆرە، کۆمەڵ و مێژەر و داب و نەریت و قانوون و تەنانەت خودا و شەرعی خوداش سەلماندوویانە کە لە گەڵ ژن نین و دژی ژنن .

ئەی ژن !!!
بەڕاست یەکسان بوون
قەرەبووی ئەو هەموو غەدرانە ئەکاتەوە
کە پیاو لێی کردووی ؟؟؟

شێرکۆ بێکەس وەک شاعیری هەموو نەتەوەکان بە نوێنەرایەتی هەموو بیرمەندەکانی کۆمەڵگای ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ، زۆرێک لە شیعرەکانی تەرخان کردووە بۆ ئازادی ژن و مافەکانی . تەنانەت چەند دیوانی هەیە بە ناوی ژن و مافی ژن نووسیویەتی. لەوانە :(ژن و باران – ملوانکە - ئێستا کچێک نیشتمانمە و ...)

شێرکۆ لە دوای سەفەر کردن بۆ دەرەوەی وڵات ، ئیدی زۆر بە باشی لەوە تێدەگات کە ئازادی ژن و دیمووکراسی دوانەیەکی لێکدراون و پێوەندی ڕاستەوخۆیان هەیە. بۆیە زۆر بە چڕی کار لە سەر ژن و مافی ژن و ئازادی ژن دەکات لە وڵاتانی دواکەوتوودا. وەهەروەها دەڵێت " مەل بە باڵێک نافڕێت" . کۆمەڵگا ئەودەم پێش دەکەوێت و سەرکەوتووە کە تۆش باڵی فڕینت ببێت و ئازاد بیت و هاوکات و هاوشان بیت لە گەڵ ڕەگەزی بەرامبەرت نەک لە پشتەوە بیت و لە سووچی تاریکی ماڵدا بمێنیتەوە.

شۆڕەبی ژنێکە
پیاو پێلەقەی داوە لە پشتی
پیاو قژی ڕاکێشاوە و
پیاو سواری بۆتەقەی ملی بووە
بۆیە وا چەماوەتەوە!

شێرکۆ بێکەس تاکە کەسێکە کە بە تەواوی باسی بارودۆخی ژن و مافی پێشێل کراوی ژنی کردووە و ڕخنەی لە کۆمەڵگای پیاوسالار و داب و نەریت و ئایین گرتووە. بە جوانی ڕوونی

دەکاتەوە کە هۆکاری لە پەراوێز خستن و خانەنشین و ون بوونی چیە.

لە کۆتاییدا

ئەی ژن !!!

تۆی مێیینە مافت زەوت کراو و خراویتە پەراوێز، تۆی مێیینە ئەقڵت ناتەواو و نوقسان لە قەڵەم درا تا هەرچی داب و نەریت و مێژەر دیکتەی بکات بۆت، بە ئاسانی وەری بگری و خۆشت ئیمان و بڕوا بەو نەقسە بکەی، چون هێندە بە گوێتدا گوتوویانە و دە یڵێنەوە. ئەی ئەگەر تۆی ژن ، عەقڵت ناتەواوە و نوقسان؟ ئە ی چۆن لە وڵاتانی پێشکەوتوودا پابەپای پیاو پێش دەڕۆیت؟ کەوابوو تۆ هیچ عەقڵت نوقسان نیە . بەڵام تۆ لێرە، لە وڵاتانی دواکەوتوو، لە وڵاتانی مێژەر و داب و نەریتی کۆندا هەمیشە نیوەیت و هەمیشە ناقسی . تۆ بەس لە وڵاتانی مێژەر و داب و نەریتی کۆندا زەعیفەیت و عیفریتەیت تا هەر لە کونجەکانی تاریکی مێژوو و ئێستادا بمێنیتەو. جا خۆ ئەگەر(ماری کووری)ش لە وڵاتی تۆ بوایە و بژیایە، نەدەبوو بە(ماری کووری) بەڵکوو مێیینەیەکی عەقڵ نوقسان و ماف خوراو و دیل کراوی وەکوو تۆ دەردەچوو.

ئەی ژن .!

تۆ هەمیشە قەدەغە و حەرامیت ،تۆ پێکەنینەکانیشت گوناهن و حەرام ، لێرە تۆ نیوە و حەرامیت ، تۆ نوقسان و تۆ زەعیفە و تۆ عیفریتەیت، تۆ تەنانەت لە بەهەشتەکەی خوداشدا ڕێگەت نیە، تۆ لە لای خوداشەوە پشت گوێ خراویت . ئاخر تۆ حووری نیت . تۆ نە حووریت و نە حووریت دەدەنێ . ئاخر تۆ دەرکراوی لە جەنەتێ . تۆ لە لای خوداش عیفریتەیت.

ئەی تەمە ژن.!

دەزانی بۆچ ویستیان دیل و کۆیلە بیت و لە کونجی تاریکی مێژوو و ژیاندا هەر نەبیت و ون بیت ؟ تا قەت نە توانی داوای ئازادی و مافی خۆت بکەیت و پێیبگەیت.

هەتا دەنگی خوێن بڕ ئەکا
تۆ هەر بێدەنگییەکی کوژراو و
هەر خەڵتانی شەوەزەنگ بووی
نە جارێک بووی بە پەیامبەر و
نە ڕۆژێک بووی بە بڵندگۆی ئاسمان
و
نە بۆ سەعاتێک بووی بە کورسی
شەرع و
نە بۆ دەقیقەیەکیش بووی
بە سوورەتی دەسەڵات و
نە بۆ چرکەیەکیش بووی بە نووسەری
فەرمان و قانوون!
ئاخر تۆ ژن بوویت ژن!!
"عەقڵێکی نوقسان"!
"سێیەکی ژیان"!
ئاخر تۆ ژن بوویت ژن ... بۆیە!!

ناساندن

دوکتۆرسدیق موفتیزاده (وێژەوان، زمانزان و مەولەویناس)

مەنسوور ڕەحمانی

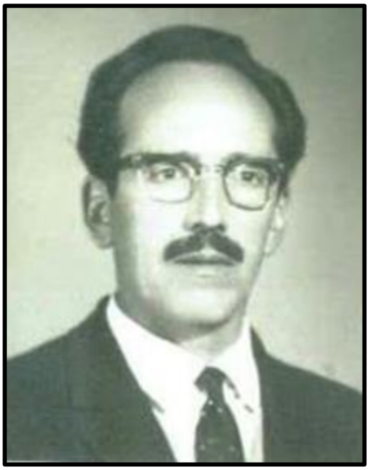

ئەم بابەتەی سەرەوە بەشێکە لە وتەکانی مامۆستا مەنسوور ڕەحمانی سەبارەت بە د.موفتیزادە کە بە شێوەی فایلی دەنگی پێشکەش کراوە و خاتوو "ژیلا قەوامی" لە لایان "هۆنە"وە بە شێوەی نووسراوە دەریهێناوتەوە.

دوکتۆر موفتیزادە، ناوی محەمەد سدیقە. لە بنەماڵەی موفتیزادەکانی دشەی هەورامانە. لە ساڵی ١٣٠٠ی کۆچیی هەتاویدا لە گوندی دشە هاتووەتە دنیا. کوڕی مەلا عەبدوڵڵای موفتییە، کە ئەویش کوڕی مەلا مەحموودە و مەلا مەحموودیش کوڕی مەلا محەمەدە و لە بنەماڵەی مەلایانی دشەیە. دایکی کچی سەید شەهابەدینی تاڵشی، یەکێ لە خەلیفەکانی شێخ سەراجەدین، بووە کە لە کاتی خۆیدا لە تاڵشەوە هاتووە بۆ هەورامان و تەوێڵێ و لەوێ ماوەتەوە. باوکی د. سدیقی موفتیزادە، واتە مەلا عەبدۆڵڵای موفتی، لە ساڵانی پێش شەڕی جیهانی یەکەم لە لایەن فەرمانڕەواکانی ئەردەڵانەوە دەعوەت کراوە بۆ شاری سنە و بووە بە مودەڕسی مزگەوتی دارولئێحسان. دوایی لە سەردەمی قاجارەکاندا دەعوەت کراوە بۆ تاران و لەقەبی موفتیی کوردستانیان پێ داوە و گەڕاوەتەوە بۆ شاری سنە. تەمەنی شەش ساڵ بووە کە باوکی لە شاری سنە کۆچی دوایی کردووە. خوێندنی سەرەتایی لە گوندەکانی دشە و خانەگا

و شاری سنه، دوایی هێناوه و له ساڵی **١٣١٥**دا بۆ خوێندنی علوومی ئیسلامی زۆر شوێن وەکوو شارەزوور و مویوان و موکریان و پێنجوێن و سلێمانی و کەرکووک و هەولێر و ڕواندز گەڕاوە و لەوێ دەرسی خوێندووە. لای چەندین مامۆستای گەورە وەکوو براگەورەی خۆی، مەلا خالیدی موفتی، و هەروەها زۆرێک لە مەلا بەناوبانگەکانی ئەو سەردەمە خوێندوویەتی. لە دواقۆناغدا لە شاری سلێمانی لە لایەن هەیئەتی زانیاریی ئایینیی ئەوقافی ئەو سەردەمەوە ئیجازەنامەی ئیفتا و تەدریسی وەرگرتووە. کە هاتووەتەوە بۆ ئێران لە ساڵی **١٣٢٣**دا لە لایەن وەزارەتی فەرهەنگی ئەو سەردەمەوە یان ئامووزش و پەروەرشی ئیستا بووە بە مامۆستا و لە شارەکانی مەهاباد و سنە و خورەماوا و تاران وانەی وتووەتەوە. لە ساڵی **١٣٤١**دا لە کۆلیجی ئیلاهییات و مەعاریفی ئیسلامیی زانکۆی تاران، دەورەی لیسانس و دوکتۆریی دوایی هێناوە و لە کۆلێجی ئەدەبیاتیشدا ماوەیەک لە زانستی تەربییەتی و زمانەوانی وەکوو مامۆستا وانەی وتووتەوە و هاوکات لەگەڵ ئەوە لە دەبیرستانەکانی شاری تارانیشدا وانەی وتووەتەوە. لە ساڵی **١٣٤٩**دا بووە بە مامۆستای زمان و ئەدەبی کوردی لە کۆلیجی ئەدەبیات و زانستی مرۆیی زانکۆی تاران، لەو ماوەیەدا بێجگە لە دەرسدانی زمانی کوردی ئەدەبیاتی فارسی و عەرەبیشی وتووەتەوە. لە ساڵی **١٣٥٩**دا لە لایەن کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە کە لەو سەردەمە زانکۆکان ئەبەسترێن، ئەویش خانەنشین دەبێت و خەریکی کۆکردنەوە و نووسینی زۆرێک لەو بەرهەمانە بووە کە پێش تر فیشی لێیان هەڵگرتووە و کاری لەسەریان کردووە و بابەتی کۆ کردووەتەوە، وەکوو ئەو کتێبە ڕێزمانە کوردییەی کە دواتر باسی ئەکەین، یان وەکوو ئەم شەرحەی دیوانی مەولەوی کە بە تازەیی چاپ بووە.

د. موفتیزادە باسی ئەوە ئەکات کە چۆن بۆ یەکەم جار بوو بە هۆگری زمانی کوردی و ئەڵێت: کاکم محەمەدی مێهری بەک کە ڕۆیشتبوو بۆ شاری ئێستەنبوڵ (بەداخەوە هەر چاوی پێ نەکەوتبوو، بە هۆی ئەوەو کە تەمەنی محەمەدی مێهری بەک زۆر لەم بەرزتر بوو) بۆ یەکەم جار نامەیەکی کوردیی بۆ ئەنووسێت و لە

نامەکەیدا زۆر دەمەی د. سدێق ئەدات کە بە زمان و ئەدەبی کوردی خزمەت بکات. خۆی ئەڵێ ئەو هەڵنانی منە بوو بە هۆی ئەوەی کە زۆرتر لە جاران خەریکی لێکۆڵینەوە لە زمان و ئەدەبی کوردی بم. لە ساڵی ١٣٣٨دا لە لایەن حکومەتی ئەو سەردەمەی شا، ڕۆژنامەی کوردستان لە تاران دەرئەکات. ئەم ڕۆژنامەیە بۆ ماوەی ٤ ساڵ (لە ساڵی ١٣٣٨ تا ١٣٤٢) حەفتەیەک جارێک بێبڕانەوە چاپ ئەکرێت، کە د. موفتیزادە وەکوو سەرنووسەری ڕۆژنامەکە، لەوێ ئیش دەکات و چەندین کەسی تریش هاوکات لەگەڵ د. موفتیزادەدا هەر کەسەو لاپەڕەیەک و هەر کەسەو ستوونێک لەو ڕۆژنامەیە ئەنووسن. کە خوشبەختانە کۆی ئەم ڕۆژنامەیە، بنکەی ژین لە سلێمانی چاپی کردووە و ئیستە هەیە. دوکتۆر موفتیزادە ئەڵێ، لەو ساڵانەدا کە سەرنووسەری ڕۆژنامەی کوردستان بووە، زۆر بابەتی نووسیوە. بۆ نموونە کۆکردنەوەی نزیکەی ٢٥٠ پارچە لە هۆنراوەکانی مەولەوی لە نێو بەیازە دەستنووسە کۆنەکان و ڕاستکردنەوەیان و کورتە لێدوانێک لە مانای هۆنراوەکان؛ ئەوانەی لە دەستنووسەکان دەرهێناوە و هێناویەتە سەر ڕێنووسی ئەمڕۆی کوردی و شەرحێکی کورتیشی کردووە و لە ڕۆژنامەکەدا چاپی کردووە. هەروەها کۆکردنەوە و ڕاستکردنەوەی زۆرێ لە هۆنراوەکانی وەلی دێوانە، مەلا پەریشان، سەید ساڵحی کرماشانی، شیرین و فەرهادەکەی وەڵەد خانی گۆران، کەنیزەک و یازدە ڕەزم کە بەشێکە لە شانامەی کوردی، کە لێکدانەوەی لە سەر ئەویش کردووە و لە ڕۆژنامەکە چاپی کردووە؛ یان ڕاستکردنەوە و لە چاپدانی موناجاتنامەکەی خانای قوبادی و زۆرێک شتانی تر، وەکوو کولە و ئایینەملەکەی میرزا عەبدولقادری پاوەیی و هەروەها زۆر کاری تر کە لەو ڕۆژنامەی کوردستانەدا بە چاپی گەیاندووە. هەروەها دیوانی مەستوورەی ئەردەڵان و پەندی پێشینیان یان لێکۆڵینەوەیەک بە ناوی (مقایسە لغوی) کە بەداخەوە هیچکام لەمانە چاپ نەکراون.

یەکێ تر لە بەرهەمەکانی کە لە سەرەتادا ئاماژەمان پێ دا، کتێبێکە بە ناوی ڕێزمانی کوردی کە بڕیار بوو ئەم ڕێزمانە بینێرێت کە د. کەماڵ

فواد له ئالمّاندا له چاپی بدات.
دوکتۆر موفتیزاده به هۆی ئەوە کە هەم لە ڕۆژنامە و هەم لە ڕادیۆی کوردیی ئەو سەردەمەدا چالاکیی بووە، لەگەڵ سیاسەتوانانی ئەو سەردەمەی کوردستانی باشوور و هەروەها لەگەڵ زۆربەی هەرە زۆری ئەو کەسانەی کە لەو سەردەمەدا کاری کوردییان کردووە، پەیوەندیی بنەماڵەیی بووە. بۆ نموونە لەگەڵ بنەماڵەی کامران بەدرخان لە فەڕانسە و هەروەها پڕۆفیسۆر وەهبی پەیوەندیی بووە، کە پڕۆفیسۆر وەهبی لە د. موفتیزادە وەکوو شاسواری بواری ئەدەب و زمانی کوردی ناو دەبات. سەبارەت بەم شەرحەی دیوانی مەولەوی، خودی خوا لێ خۆش بوو موفتیزادە، لە لاپەڕەی ٢٧ی کتێبەکە لە بەرگی یەکەمدا، باسی ئەوە ئەکات کە چۆن بووە کە خولیای شیعری مەولەوی بووە و چۆن بووە کە دەستی بەم کارە داوە. لێرەدا بۆ ئەوە کە زۆرتر ئەم شەرحە ڕوون ببێتەوە و هەروەها بۆ ئەوە کە بزانین چ کارێ لە سەری کراوە، برێ لە پێشوتارەکە کە لە زمانی خۆیەوە هەیە، پێکەوە ئەخوێنینەوە. د.موفتیزادە دەفەرموێت: "لە سەرەتای ئاوەزیانمەوە جار و بار گوێم لە هۆنراوەکانی مەولەوی ئەبوو کە خزمان و دۆستان لە کۆڕ و کۆمەڵی شەوانە و ڕۆژانەدا بە بۆنەیەکەوە ئەیانخوێندەوە. جوانی و پاراوی ئەو هۆنراوانە، کەم کەم سەرنجیان ڕائەکێشام و حەزم ئەکرد منیش وەکوو ئەوان، ئەو هۆنراوانەم لە بەر بن و لە مانا و مەزموونی دڵڕفێنیان تێ بگەم. ئەو حەزە پاڵی پێوە نام کە ڕۆژ بۆ ڕۆژ، زۆرتر لە هۆنراوەکانی مەولەوی بکۆڵمەوە. لە هەر جێگایەک دەستنووسێکی کۆن و تازەی شیعریم چاو پێ بکەوتبای، ئەگەڕام کە هۆنراوەکانی مەولەوی لە ناو ئەو هۆنراوانەدا بدۆزمەوە و بە سەر و پێ شکاوی بیانخوێنمەوە... لە ئاکامدا بۆم دەرکەوت کە کاکم حاجی مەلا خالید، موفتیی شاری سنە، جگە لەوە کە دەسەڵاتێکی گەورەی لە زمان و ئەدەبی کوردیدا هەبوو، لەوانە بوو کە لە وردکردنەوە و لێکۆڵینەوەی هۆنراوەکانی مەولەویدا، بە مەولەوی ناسێکی بێهاوتا بناسرێ. (هەروەها دەڵێ) زۆر شوێن گەڕام و لەگەڵ زۆر کەسدا پەیوەندیم گرت، تا دوایی بۆم دەرکەوت کە برای گەورەی خۆم، مەلا خالید، یەکێ لە گەورەترین مەولەوی

ناسانە. بەداخەوە باری شپرزاوی ژیانی گەلەکەمان، دەرفەتی ئەوەی پێ نەدا بەو جۆرە کە خۆی ئەیەویست لەو ڕێگایەدا خزمەت بە زمان و ئەدەبی گەلە پێشێلکراو و بەشخوراوەکەی بکا و ئەویش وەکوو زانا و وێژەوانە دڵسۆزەکانی تری کورد، بە ناکامی و بەهرەلێوەرنەگیراوییەوە تەمەنی خۆی دایە سەر. لەو ساڵانەدا کە لە خزمەتیدا ئەمخوێند و پاش لە خوێندن بوونەوەش (تەواوکردنی خوێندن)، زۆرتری کاتمان بە لێکۆڵینەوە لە مانای پارچە هۆنراوەکانی مەولەوی ڕائەبوارد. لە ساڵانی سەرەتای نیشتەجێبوونم لە تاراندا لێ برام کە دیوانە دەستنووسەکانی مەولەوی کۆ بکەمەوە و تا ڕادەیەکیش لەو کارەدا سەرکەوتم. لە ساڵی ٣٨ی هەتاویدا کە ڕۆژنامەی کوردستان لە تاران بڵاو کرایەوە، نزیکەی ٢٠٠ پارچە لە هۆنراوەکانی مەولەویم لەو نوسخە دەستنووسانەدا دەرهێنا و لەگەڵ کورتە لێدوانێکی نیوە و ناتواودا لە چاپ دا. لەو کاتەدا بوو کە دیوانی مەولەویی چاپ کراوی مامۆستا مەلا کەریمیان بۆ هێنام. پاش خوێندنەوە و لێکدانەوەی دیوانەکە، بۆم دەرکەوت کە خزمەتێکی بایی دارە (پڕبایەخە) بۆ ناساندنی مەولەوی و کۆ کردنەوەی هۆنراوەکانی و هەنگاوێکی گرنگە بۆ پەرەدان بە زمان و وێژەی گەلەکەمان. بەڵام لەبەر ئەوە هەندێ کەموکووڕیم لە ڕاستکردنەوە و لێکدانەوەی ماناکانیان ئەکەوتە پێش چاو، بە ئەرکی سەرشانی خۆم زانی لە دەرفەتێکدا منیش بیر و باوەڕی خۆم لە بارەی دیوانی مەولەوییەوە دەربڕم و بڵاوی بکەمەوە. لە لایەکیشەوە ئەو ترسەم هەبوو کە کارێکی وەها گرنگم پێ جێبەجێ نەکرێ، بەڵام هەڵنیانی گەلێ لە برادەران و دڵسۆزانی زمان و ئەدەبەکەمان، کەسانێ وەکوو مامۆستا هەژار بەتایبەت، ئەو ترسەیان لە ناو برد و هێزێکی گەورەیان لە ویستمدا هێنایە دی و لە بەهاری ساڵی ١٣٦٠ی هەتاویدا ڕێکخستن و نووسینی بەرهەمی ئەو چەند ساڵە تێکۆشانەم دەس پێ کرد و بە ناوی ڕاستکردنەوە و لەسەر نووسینی دیوانی مەولەوی، بە فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی پێشکەش ئەکەم. با وەکوو ئەزانم کە ئەم نووسراوەیە نیشاندانی دڵۆپێکی بچووکە لە دەریای کەماڵاتی مەولەوی، بەڵام باپیرانمان وتوویانە:

دیاری شوان ئاڵەکۆکە. محەمەد سدیقی موفتیزادە تاران ١٣٦١" ئەم شەرحی دیوانی مەولەوییە پاش ٣٥ ساڵ بە هەوڵ و تێکۆشانی مامۆستا محەمەد عەلی قەرەداغی و هەروەها لەسەر ئەرکی بەڕێز د. فواد مەعسووم لە سلێمانی چاپ ئەکرێت؛ کە ئەویش بۆ خۆی چیرۆکێکی دوور و درێژی هەیە کە، بۆ ئەم ٣٥ ساڵە مەودای کەوتووە (نێوان تەواو کردن و چاپ کردنی)؟ د. موفتیزادە لەم دیوانەدا چەندین کاری بەنرخی کردووە. یەکەم ئەوەی کە ١٢ نوسخەی لەگەڵ دیوانە چاپکراوەکەی مامۆستا مەلا کەریمدا بەراورد کردووە (سەرجەم ١٣ نوسخە). نویشک و پوختەی مانای هەموو هۆنراوەکانی بە دەستەوە داوە. لە بواری Etymology (ڕیشەشناسی) برێ لە وشە دژوارەکانی ناساندووە و هەروەها تا ئەو شوێنە کە دەرفەت بوویێت باسی جوانکاریی ئەدەبی و وردکردنەوەی جوانییە ئەدەبییەکانیشی کردووە و مەبەستە زانیاری و ئەدەبی و فەلسەفی و خوداناسی و مێژووییەکانیشی ڕوون کردووەتەوە. دوکتۆر موفتیزادە لە ساڵی ١٣٦٣دا لە تاران، کۆچی دوایی ئەکات و لەسەر وەسییەتی خۆی لە سەر ئەو چیایە کە وەیسی قەرەنی نێژراوە، لە پەنای براگەورەی خۆی، مەلا خالیدی موفتی، بە خاک ئەسپێررێت. **ڕۆحی شاد بێ.**

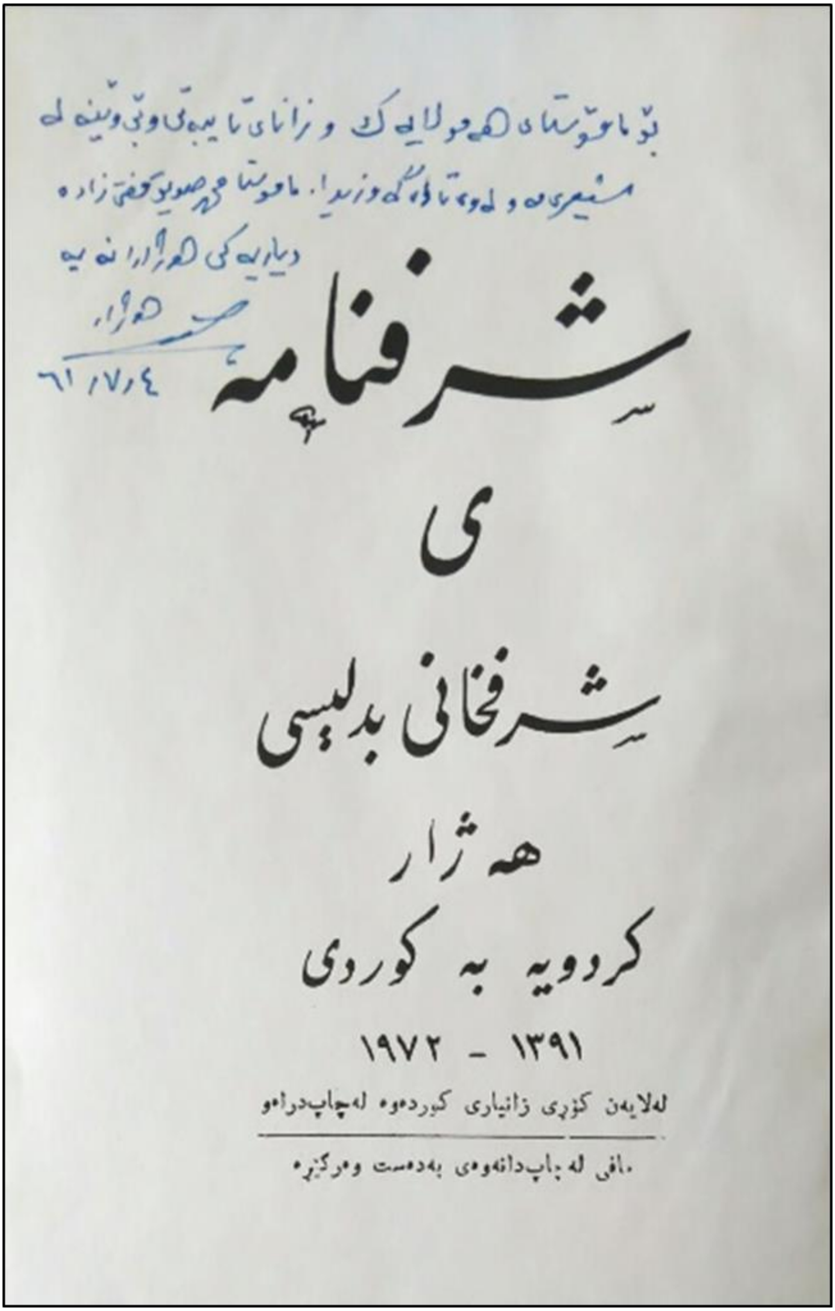
بۆ مامۆستای هەمولایەک و زانای تایبەتی و بێوێنە لە
دیارییەکی هەژارانەیە
هەژار
٦١/٧/٤
شەرەفنامە
ی
شەرەفخانی بدلیسی
هەژار
کردویە بە کوردی
١٣٩١ - ١٩٧٢
لەلایەن کۆڕی زانیاری کوردەوە لەچاپدراوە
افی لە چاپدانەوەی بەدەست وەرگیرە.

چیرۆک

ڕەشنووسی بۆشایی

سروە مەجیدی
(شاعیر و نووسەر)

ڕۆژ بوو، بەڵام تاریکییەکی تاڵ لە زەینما تێکەڵ و پێکەڵ بوو. دایکم بە ڕوخسارێکی پەرێشانەوە لە پەنجەرەکە دەڕوانێ. من لە ئەفسوونی ئەمڕۆ دەترسام. کزەبایەکی سارد لە ژوورەکە ئەهات و ئەچوو. دایکم جارنەجارێ دەیزریکاند و قژە زەردەکانی ئەجاوی. سەرما و سۆڵەیەکی ناوەخت، هەموو گوڵی کراسەکەمی ڕچاند و دەنکەدەنکە دایوەران. دایکم وتی: چ هاوینێ فێنکێ! من دڵنیام قفڵی لە ناخمدا ژەنگی هێناوە. لەم تەمە چڕوپڕەدا هیچێ نابینم، بە غەیری خاڵۆ سەیفە وەک دەعبایەک لە بەر ئاوێنەکەدا ڕدێنی زروی خۆی سوور دەکا. لە مەملەکەتی میز و ڕەشاییدا گیرم کردبوو. گوێم شل کرد، خاڵۆم بە جیڕەی ناحەزی پووتینەکانی لە پلیکانەوە سەرکەوت. سوێڵی بە ددانە قیزەونەکانی دەجوی و من بێزم دەهات. حەوزەکە لیپاولیپ بوو لە گەڵا و ماسی. ماسییەکان لە سەر گەڵاکانا ئەخزانە ناو دەسشۆرەکە.سەیفە پووتینە قوڕاوییەکانی لە سەر قاڵیەکە ئەنا و کرمگەلی جۆراوجۆر لە قوڕەکە ئەهاتنە دەرێ و ئەتلێقانەوە. خاڵۆ سەیفە بۆنی ڕێقنەی ئەهات، بەڵام دایکم دەمپلی ئەلێستەوە.

سەیفە وتی: دارێیە سەگباب وەک ژنی حیز خوەی دارقەواخ کردووە. دایکم میاواندی: ئۆخەی! هەناسەیەکی درێژی دایە دەر و بۆدڕنی ڕێقنە ئەو ناوەی گرتەبەر. دایکم وتی: لە کوێ بە خێرییەت میزاندوویە خوەیا؟ خاڵۆم وتی: هەر لەم کەلاوە، دوێنێ‌شەو. ئەکەنین و ددانە زەرد و پیسەکانیان کەوتنە دەر و من ڕشامەوە. ڕامکرد و لە پشت درگاکەوە خۆم داشارد و میزاندمە ناو شواڵەکەما. هەستێکی تێکەڵ و پێکەڵ بوو. دوای ئەو حەزە گەرم و تاڵە دایکم هەمیشە ڕانمی بە نقورچک لەتوپەت ئەکرد و من فێنکی و ژانی ڕانم لە ژێر

پەنجەی گەرمی دایکم پێ خۆش بوو. خۆشییەک تێکەڵ بە ئازار. دایکم ئەینووزاندەوە و ئەپریقایەوە. لە ئامێزی سەیفەدا وەک مار دەیفیشکاند و وتی: ئیتر هەر خوەمانین. خوا یار بێ ئیتر ئەم ماڵە و من هی تۆین سەیفەگیان. خەڵک وەکوو کەروان، هیچ لە خۆشەویستی من و تۆ نافامن و قسەی حەلەق و بەلەق ئەکەن. سەرم گێژی دەخوارد. شڵەژاوتر لە هەر کاتێ بە پێی دزە خۆمم گەیاندە ناو کۆڵان و ڕشامەوە. بەرەو کەلاوەکە لارەوە بووم. ناو زگم لوولی ئەخوارد. یەکێ بانگمی کرد؛ کا پاوشا بوو. کا پاوشا پیاوێکی مێهرەبان و پاڵتاو لە بەر بە زستان و هاویندا پاڵتاوەکەی لە بەریا بوو. پێستی دەستی وەکوو دڕک وابوو بەڵام هەمیشە بۆنی گەڵامێوی دەهات. منی خۆش ئەویست. کا پاوشا وتی: سەماگیان! دوێنێ‌شەو زریکاندت زانیم، بەڵام ئەبێ ژیر بیت. دەسم لە ناو لەپی کا پاوشا دەرهێنا و هەڕامکردە ناو کەلاوەکە. لەو مژە کەتانیەکانی بابام لە بان سەرم بوون و ئیدی شتێکم نەدی. دیوارێ لە دڵما تەپڵەی کرد و وەک هەور گرماندی و ڕما. دڵۆپێک تۆخ تکایە ناو دەمم. دیسان ژان و پێچی ناو زگم و ڕشامەوە. نازانم ئەو هەموو لمە لە ناو زگما چی بوو؟ کا پاوشا وتی: تف لەو داوێن پیسە! تف لەو گەوادەی سمێڵ حیزە! بێدەنگی و خامۆشییەکی لاڵ، چوار شەو لەمەوپێش هەموو گیانمی گرتەبەر. لە سەرما ڕاچڵەکیم. دایکم لە ژوورەکەدا نەبوو. سکڵی قلیانەکە چزەی دەهات. لە بیرم نەو بابام لە سەفەرە و نابێ بچمە ناو ژوورەکەی. ئەو ژوورە هەمیشە نیمچە تاریک بوو بەڵام وەها بوو بیرت دەکردەوە گڵۆپێکی تێیدا هەڵکراوە. کۆترەکەی بابام باڵێکی ڕەش و باڵێکی سپی بوو. نەخشەیەک لە سەر باڵە سپییەکەی بوو. سەیری دەریام ئەکرد کەچی تەنیا یەک شەپۆلیشی دیار نەبوو. سەیری دارستانم ئەکرد، یەک گەڵایشی نەدەجووڵا بەڵام کێوەکان ئەتەقینەوە و سوورسوور هەرەسیان دەکرد. تەواوی ساتە خۆشەکانم لەم ژوورەدا بوون. لە ژوورەکە هاتمە دەر و دەرگای باڵەخانەکەم کردەوە. سێبەرێکی زەلامم لە سەر دیواری حەوشەکە بینی بەرەو پەنجەرەکە دەهات و هەر گەورەتر دەبواوە. ڕامکرد و قیژاندم. دایکم لە حەوشەکەوە میاواندی: وس بە

دەڵەشێت! لە پلیکانەکان هاتە سەر. هەناسەی بۆنی ڕێقنەی لێ ئەهات. دیسان میزاندمە خوەما و هێور بوومەوە. دایکم پووکاوڵێکی نایە ناو چاوما. یەخەی کراسەکەی دادڕیابوو. هەڵمێکی ڕێقنەیی لێ دەهاتە دەر و ئازاری ئەدام و ئیدی دەمزانی ئەو شەوانەی وا سێبەرەکە بەرەو پەنجەرەکە دەهات، دایکم منی بەجێدەهێشت و ئەچووە ژێرزەوییەکەوە. زاتم نەئەکرد لە جێگەکەم بجووڵێم. لەو کاتەوە فێر بووم ناونیشانی فرمێسکەکانم بگۆڕم و هەستەکانم داشارم. چاوم لە شەوژەنەکە بوو. ئەمزانی بابام هاتووتەوە. هەمیشە بەرلەوەی بابام بێتەوە، بۆنی یاس تەواوی کۆڵانی دائەپۆشی.چاوم ڕەشکەوپێشکەی ئەکرد بەڵام نەخەوتم. دایکم لە ژێرزەوییەکەدابوو، بابام لە سەر بانەکەوە هاتە خوار و من باوەشم پێیا کرد. گوتی: هێواش، هێواش. دەنگ مەکە با کەس هەتا بەیانی نەزانێ. بابام لە سەر یەک جگەرەی دەکێشا. نیگاکانی جۆرێکیتر بوون، بەڵام من دڵشاد بووم. لە ئامێزیدا ئۆقرەم گرت. بابام سەیری قووڵایی دەکرد. پێڵووەکانم قورس بوون و خەوم لێکەوت. هیچکەس دەرەقەتی ئەو تاریکییەی وا لە دایکما بوو نەئەهات. من سەیری تارماییم دەکرد. لە پشت وێنەکەمدا ددانی عەقڵم کەوتبوو. باشاری ئەو ساتە تەلیسماویانەم نەئەکرد وا لرخەلرخی مەرگ لە هەناسەی بابامدا کاتی ئەبردە سەر. بەیانی بە خەبەر هاتمەوە. حەوشەکەمان پڕپڕ لە ڕەنگی ماسی و بۆنی یاس. کاغەزێ بە خەتی بابام لە ژێر پێخەفەکەمدا خووساو و تەڕ نووسرابوو: کوێنەی ئەم ژیانە چراخان کەم؟! درگایەک نیە بمکاتەوە سەماگیان! لەو ڕۆژەوە وەکوو ئاوێنەیەک شکاو هەزار کەرتم تێدایە. مژ، ئاسمانی کەلاوەکەی گرتبوو. ئەو ڕۆژە لە هەموو ساتەکانی ژیانمدا ئامادەبوونی تەواوی هەیە. نە هەور ئەباری و نە خۆریش دەرئەکەوت. بابام هەڵواسرابوو. من لە لای مەرگەوە بۆ ئەم ژیانە شۆڕبوومەتەوە. بزەی دایکم هێق ئەکەمەوە، شیری مەمکەکانی هێق ئەکەمەوە، نەفرەتم لەو سوێڵە سوورەی گەواتەیە و نامۆیی خۆم هێق ئەکەمەوە. دایکم بە مانتۆیەکی زەرد و نووساو بە ئەنامیەوە، لە حەوشەکە چاوەڕوانی سوێڵ قەیتانیەکەی بوو. ڕۆژێک، دوو ڕۆژ، سێ ڕۆژ و ...

هەر نەهات. دایکم شەوانە لە کەلاوەکەدا دڕکی ئەچاند و ڕۆژێکیش بۆ دواجار میاواندی و نینۆکەکانی لە کەلاوەکەدا بەجێ‌هێشت. خۆشی دنیا سەری تێکردم. دایکم میاواندی و وتی: داوەشی دەڵەسەگ! میزانتە ناو دەم‌وپلما. من لەو تاریکییەدا شواڵەکەم هەڵکێشا و نەموێرا لا بکەمەوە. گۆڕستان بەینێکە دایکمی لە سەر کورسییەک داناوە و قوڕێکی ڕێقناوی لێ دەچۆڕێ.

حەکایەت و فولکلۆر

شێرکوژ

گێڕانەوەی:
ئیبراهیم زەندی

نووسینەوەی: حەسیبە فایەقی
(خوێندکاری بەشی کوردیی زانکۆی کوردستان)

کابرایێک بوو جۆلایی ئەکرد. بەیانییێک تماشای کرد مشکەکوێرەییێک لە ناو چاڵ جۆلاییەکەیەتی. هاواری کرد: «ئەی هاوار! گەیێن پێم؛ شێر خواردمی.» مەردمیش، دووکاندار و گشتی خرۆشیا. چوون وتیان: «خوا بتانناسێ! شێر چووەتە دووکانەکەی جۆلاوە». وەختێ تماشایان کرد شێر نییە و مشکەکوێرەییێک لە ناو چاڵ جۆلاییەکەدایە و قوتار. دوای ئەوە مشکەکوێرەیان فڕە دا، ژنەکەی کابرای ناو نا «شێرکوژ». پاوشایش باخێکی بوو، باخەکەی شێرێکی تیا بوو. لە بەر ئەو شێرە، کەس نەیەتوانی بچێتە ناو باخەکەوە. هەر ئەیوت: «وەزیر! بەشکەم کەسێ پەیا کەی، پاڵەوانێ پەیا کەی، شێرکوژێ پەیا کەی ئەم شێرە بکوژێ».

ڕۆژێ وەزیر دایە بەر درگای دووکانەکەی ماڵ جۆلا، ژن جۆلا قاوی کرد: «شێرکوژ! بێرۆ نەهارم بۆت دروس کردە، نەهارەکەت بخۆ».

[وەزیر] وتی: «بۆ چی خانم ئەم شووەی تۆ شێرکوژە!؟»

وتی: «ئەی شێرکوژە؛ ئەی چی؟ نەتزانییە تا ئیسە؟».

وتی: «کورە نەوەڵڵا».

چووەوە، وتی: پاوشا سلامەت وێ! شێرکوژێکم پەیا کردە».

وتی: وەزیر نامەردان! بڕۆن بیهێرن. دوو نەفەر پاسەوان بنێرە با بیهێرن».

دوو نەفەر پاسەوان هاتن و وتیان: ئاغە! تۆ شێرکوژی؟»

ژنەکەی وتی: بەڵێ شێرکوژە؛ ئەرێ وەڵڵا ئەمە شێرکوژە».

ئیتر خۆی زاتی نەبوو بێژێ من شێرکوژم. بردیان بۆ ماڵ پاوشا و پاوشا وتی: وەزیر! بڕۆ دەروازەی باخەکە بکەرۆ، ئەم بنێرە ئەو دیویەو؛ خۆتیش بێ ئەم دیو».

وەزیر هات هێواشێک دەروازەکەی کردەوە و شێرکوژی ناردە ئەو دیو؛ خۆی هاتە دواوۆ. شێرکوژیش چوو تماشای کرد، شێرەکە لە پای بنێ مێوا خەوتووە، وتی: دەی خوا من چی بکەم؟»
جەوهەرچنارێ گەورە بوو؛ وتی: با برۆمە قەو ئەم جەوهەرچنارا.» چووە قەو جەوهەرچنارەکەدا. شێرەکە چاوی پێوە بوو. شێرەکە هات لە پاڵ چنارەکەدا خەوت. ئەویش ئەوەندە لە بان دارەکەوۆ وێستا... کەمکەم کەمکەم هاتە خوارەوە، نزیک زەوی بووەوە و فڕەی کرد و چوو سوار شێر بوو. گوێچکەی گرت؛ شێر لەم بار و لەو بارا هەر ئەوەندە دەرچوو کە دەروازەکە باز بوو لە سەردا شێر لە دەروازەکەوە چووە ئەو دیو.
مەردم وتیان: کورە خوا بتانناسێ! ورد شێرکوژ سوار شێرەکە بووە».

ئەوەندە سوار شێر بوو و وازی لێ‌نەهێنا ئەم بەستەزمانە ئەوەندە خۆی دا بە دار و دیوارا، تۆپی. جواویان دا پاوشا: پاوشا سلامەت وێ! شێرکوژ شێرەکەی کوشت».

وتی: وەزیر نامەردان! بڕۆن لەتەک خانمیا بیهێرن؛ زەڕوەشانێکیان کەن و دوای ئەوە وتاقێکیان بۆ فەرش کەن؛ با لە وتاقێکا دانیشن، بیکەینە پاڵەوان پاتەخت».
شێرکوژیان هاورد. زەڕوەشانێکیان کرد و وتاقیان بۆی فەرش کرد و تەک خانمیا [دانیشتن].

پاوشای حکومەتێ تر، چەن نەفەری ناردبوو لە تەک ئەم پاوشا شەڕ کەن. لە سەر کانی و ئاوێکەوە چادر و خەیمەیان هەڵدابوو. وەزیر وتی: دەی پاوشا ئێمە چی بکەین؟ پاوشا وتی: وەزیر! هەر ئەمە خاسە ئێمە ئەوەڵ شێرکوژ بنێرین، بزانین شێرکوژ ئەبێتە چی. پاوشا ئەسپێکی بوو؛ هیچکەس نەیەتوانی بیهێنێتە دەرەوە، بە دە کەسیش نەیاندەتوانی بیهێننە دەرەوە. شێرکوژ وتی: وەزیر ئەشێ ئەو ئەسپە بهێرنە دەرۆ زین‌بەری کەن؛ من سوار ئەو ئەسپە ئەوم. چوون دە دوانزە نەفەر پاڵەوانیان هاورد و ئەسپیان هێنا درەوە. وتی: وەزیر! زین‌بەری کەن؛ زینەکەی پڕ کەن لە قیر. من ئەچمە ناو قیرەکە، ئیتر بەم بار و ئەو بارا تەکان ئەدەم داناکەوم؛ ئەینا دائەکەوم و لە بەینم ئەوەن.» شێرکوژیان هاورد. زینەکەیان

پڕ کرد لە قیر و خستیانە سەر قیرەکە. شێرکۆژ رووی کردە چادرەکە، تماشای کرد دانەییٚ جەوهەرچنار چەنساڵە لە سەر کانی و حەسێڵێکەوەیە؛ شێرکوژ چوو، باوشی کردە جەوهەرچنارەکە، ئەسپ تەکانی دا، جەوهەرچناری لە ریشە دەرهاورد. وەختیٚ ئوردی (ئوردوو، سپا) چاویان پیٚ کەوت، وتیان: برا ئەمە بێخودە، دەرەقەت ئەمە نایین، با بگەڕینە دواوە. ئوردی شکان؛ نیشتە ناو ئوردی شەڕێکی کرد تەکیانا، ئوردی وتیان: باوە ئێمە دەرەقەت ئەمە نایین. جەوهەرچنارەکەی هەر دابووە بن دەسیەوە و ئەسپەکە کێشی ئەکرد. هاتەوە، وەزیر تماشای کرد دانەییٚ جەوهەرچناری داتە بن دەسی کە سەد نەفەر ناتوانن لە زەوی بەرزی کەنەوە. وتی: پاوشا سڵامەت ویٚ! شێرکوژ ئوردیەکەی شکاندووە. هاتە بەر دەروازە و وتی: وەزیر بێرۆ ئەو ئەسپە بگرن؛ دامبەزێنن لە بان ئەسپەکە دایانبەزان لە بان ئەسپەکە؛ هاتە خوارۆ و ئەسپەکەیان برد لە جێگەکەی خۆیا تاقەتیان کرد. شێرکوژیشیان هاورد و پاوشا زەڕوەشانێکی کرد.[1]

چەپەی گوڵ و چەپەی نەرگیز
مەرگتان نەوینم هەرگیزای هەرگیز

[1] ئیبراهیم زەندی خەڵکیٚ گوندیٚ باخچە مرێەم سەر بە ناوچەیٚ لەیلاخیٚ دێهگولانە. ناوبراو لە

کاتیٚ تۆمار کردنیٚ ئەم حەکایەتەدا(ساڵیٚ ١٣٨٩ه) تەمەنیٚ ٧٥ ساڵە.

دەلاقەی کۆترە سپییەکە

شلێرڕەحمانی
(خوێندکاری بەشی کوردیی زانکۆی کوردستان)

تازە کەوتبوومە ڕێگە، هەنگاوەکانم ئەلکانە قیرتاوەکەوە؛ قورستر لە ڕەشی شەو. هەنگاوێکم نایە ئەوپەڕ هێڵی نێوەڕاستی شەقام؛ ئەو سەری جادە شەو بوو، کەسێک ئاسمانی کردبوو بە دوو لەتەوە، دوو زەمەنی جیاواز. دەبوا بڕۆیشتمایە؛ شەو مەترسی نەبوو، بەڵام دەنگی گورگ و خشپە خشپی شێخەڵەکان زۆر. دوو هەنگاو پێشتر چووم، لەگەڵ هەر هەنگاوێکمدا دەنگی پێیەکی ترم لە پشتی سەری خۆمەوە دەبیست. لامکردەوە کەسێک نەبوو؛ ویستم بخوێنم، گۆرانی تەنیا دەنگێکە کە دەنگی شەو و دەنگی گورگ و هەموو دەنگەکانی تر دەخنکێنێت. دەنگم دەلەرزی، لە سەرەتا وەکوو چرپە بوو؛ هەر قامێکم کە دائەنا دەنگم زۆرتر هەڵئەبڕی. گۆرانی تەواو بوو هێشتا نەگەیشتبووم؛ ئەو سەری ڕێگام لێ ون بوو.

دار چنارەکان کەوتنە جووڵەجووڵ.

کە گەیشتمە ئەو پەڕ ڕێگا دەستەیەک قەل پێکەوە هەڵفڕین و بایەک فێنکیان هەڵکرد.

ئەوسا بوو تێگەیشتم کە چەندە لە عارەق خووساوم؛ دوو دڵۆپ لە سەر توێڵم کەوتە بەر پێم.

ویستم هەمجارە بخوێنم بەڵام خوێندنم بۆ نەدەهات؛ دەستم کرد بە ژماردن...

یەک ، دوو ، سێ، چوار، پەنج، شەش.. دەستێک دایە سەر شانم، ڕاچڵەکیم؛ نەمدەتوانی لاکەمەوە.

لە جێگای خۆمەوە ویشک بووم

گوتی لامەکەرەوە!

دەستی گرتم ڕایکێشامە ئەوپەڕی ڕۆژ. ڕوانیمە چاوانی...

تەواوی دنیا تەنیا دوو چاو بوو کە لە بەرامبەری مندا بوو.

برژانگەکانی بەرەو ژوور هەڵگەڕابوو، لەو تاریکانە بریسکەی چاوی وەکوو

تریفەی مانگ لە نێوی گۆمدا، ئەدرۆشایەوە.
دەستی گەرم و بەهێز بوو هەر دوودەستم لە یەک دەستیدا جێدەگرت؛
بۆنی نێرگسی دەدا. برۆی کاڵ و پڕ بوو ئەتگوت گەڵای زەردی پاییز دەوریان دابووە دەوری کانیاوێک شین.
نازانم دەنگی بە چی بیشوبهێنم؟!
تەنیا دەزانم ئەگەر کێو دەنگی ببوایە ڕێک وا بوو بەهێز، بە متمانە و پڕ لە هۆمێد.
پێ گوتم: بەرەو کوێ؟
نەمتوانی پێ بڵێم، نەیشمدەزانی؛
ئەوە ڕێگا بوو کە وەکوو کلافێک، گلۆڵەی کردبووم و نابوویە گیرفانی.
ئەویش وەکوو من ڕایکردبوو؛
پێگوتم دەزانی لە لای ئێمەش
شەو هێرشی بردووە سەری ڕۆشنایی،
زۆربەی خەڵک ڕایانکردووە؛ ئەوانەی کە لە وڵاتی ڕۆژ خزمێکیان بووە قوتار بوون و پاشماوەشیان ئاوێتەی تاریکی بوونە. بە دەم قسەکانیەوە چاوی ئەبریسکایەوە دەستی ڕاکێشام و بە پەنایەکیدا بردم. لەو بێدەنگییە قرچەکەی چوکڵە ویشکەکانی ژێر پێمان ئەپەنگایەوە؛ لە ئەو موکوڵەدا (بۆسە) بە ترسەوە دەمانڕوانی، خۆی بوو بە دوای ئێمە هاتبوو، باڵا بەرز و تێکسمڕاو، نیگای موکور و مۆنی بە هەموو شوێنێکدا دەئالاند، ڕوومەتی ڕەشێ تێکەڵی شەو و تاریکی بوو، گورێسێکیشی پێ بوو،
بۆ بەستنی دەست و پێی ئەوانەی کە دیلیان دەکات.
هاتە پێشەوە ئێمە بێدەنگ ڕاوەستابووین هەناسەشمان نەدەکێشا، نیگای وەکوو داڵێک برسی کەوتە نیگامان،
ئیدی مەحاڵ بوو دەرباز بین.
کەوتمە بیری ئەو دەلاقەی کە ناوم نیابوو دەلاقەی کۆترە سپییەکە؛
هەموو دەمەو بەیانییەک کۆترێک سپی دەهاتە پشتی دەلاقەوە و دەنووکی ئەدا و بانگی دەکردم؛ لەتە نانێکم بۆ دەبرد و بە گمەگم سپاسی دەکردم.
خوشکم دەیگوت کەم نانی پێ بە قەڵەو ئەبێت و ئیدی ناتوانی بفڕێت؛ بڕوانە بەر هێوانی کردووە بە ڕیقنە، هەموو ئاوی حەوزەکەی پێدا کەین خاوێن نابێ. دایکم نە حەزی لە کۆتر بوو نە لە دەلاقە و ڕۆشنایی، بەڵام هەموو ڕۆژێک، کۆترەکان لە نێوی دەستی گزنگی هەتاو، لە ئەو دیوی دەلاقەی دائەبەزین. لە حەوشی مناڵیمدا پشیلە و قەل زۆر بوو؛ جارێک

پشیلە چنگی خستبووە ڕوومەتی خوشکم، لەو کاتەدا لە پشیلە سڵی دەکرد. قەڵیش بە هەزار جار دەنووکی بەسەرم دابوو. داچەڵەکام، دەبوا ڕامانکردایە بە شوێنی خۆیدا دەکێشام، ڕێگای دەلاقە سپییەکە کەوتە بیرم؛ پێگوتم بەرەو لای ئەو تاقە دارەی سەر شاخە بڕۆین.

متن درس‌گفتار اول ژاک لاکان
(پیش زمینه‌های روان‌شناختی و فلسفی)

دکتر
بختیار سجادی

گردآوری و تنظیم: سوما حبیب‌زاده
(دانشجوی زبان و ادبیات انگلیسی دانشگاه کردستان)

مقدمه:

نخست بهتر است چند نکته‌ای را درباره اصطلاح ادبیات‌شناسی مطرح کنیم. اگر معادل این اصطلاح را در گوگل سرچ کنیم در کمال تعجب گوگل نیز تعداد کمی معادل را به ما می‌دهد. این اصطلاح بسیار کم کاربرد است و می‌توانیم بگوییم که معادل بوطیقا[1] است. تا قبل از دوره‌ی رنسانس[2] بوطیقا به تمام شاخه‌های ادبیات نسبت داده می‌شد، اما بعد از رنسانس بوطیقا فقط برای شعر به کار می‌رود. پس بهتر است بوطیقا را در زبان فارسی به ادبیات‌شناسی ترجمه کنیم، حال آنکه به اشتباه به شعرشناسی نیز ترجمه شده است. حداقل ده کتاب بسیار فاخر و مهم درباره بوطیقا در طول تاریخ نقد و نظریه‌ی ادبی نوشته شده است. ادبیات‌شناسی به طور کل دارای سه مرحله می‌باشد؛ در مرحله‌ی اول می‌توان به تاریخ ادبیات، مکاتب ادبی، متون ادبی، انواع شعر، نوع‌شناسی رمان، و فنون و اصطلاحات ادبی اشاره کرد. در مرحله‌ی دوم به سراغ نقد ادبی می‌رویم که یک حوزه و حتی رشته جدا است.

در مرحله‌ی سوم به نظریه‌ی ادبی خواهیم رسید که موضوع این درس گفتار در چارچوب نظریه ادبی قرار می‌گیرد. در نظریه‌ی ادبی ما با بیش از تقریبا چهل رویکرد سروکار داریم و به همین دلیل خصلت بینارشته‌ای دارد. رهیافت روان‌کاوانه‌ی نظریه‌ی لاکانی[3] یکی از رویکردهای رایج در نظریه‌ی ادبی است. هر کدام از این نظریه‌ها چندین زیرشاخه دارند، نظریه‌ی لاکان به ما دیدی خواهد داد که می‌توانیم انواع پدیده‌های ادبی و

[1] Poetics
[2] Renaissance
[3] Lacan

هنری را بر اساس آن تحلیل نماییم. اما مستقیما نمیتوانیم به خود لاکان بپردازیم به این دلیل که رویکرد و نظریه‌ی لاکان لازمه آگاهی از پیشینه‌های مختلف می‌باشد به همین دلیل درس گفتار اول و دوم راجع به لاکان نیست، بلکه درباره‌ی نظریات پیشین لاکان خواهد بود. سپس به خود لاکان پرداخته خواهد شد و پس از آن مفاهیم لاکانی و کاربرد آنها و در پایان نقدهای وارد بر نظریه‌ی لاکان و اعمال نظریه‌ی وی بر هویت و حتی چگونگی خوانش فولکلور کردی بررسی خواهند شد. درس گفتار اول در مورد پیش زمینه-های لاکان است و برای خوانش آن باید چند رشته و سنت معرفت‌شناختی دیگر را نیز بشناسیم که نخست به فروید[٤]می-پردازیم و سپس به هگل[٥]و در مرحله‌ی سوم به یاکوبسن[٦] و پس از آن به ساختارگرایی[٧] خواهیم پرداخت. در این درس گفتار فقط مباحث مربوط به فروید و هگل را بررسی خواهیم کرد. هر نظریه پردازی در حوزه‌ی علوم انسانی پیشینیانی دارد و هرانسان بزرگی در هر حوزه‌ای طرفدار مکتب خاصی است مانند جمله معروف نیوتون که می‌گوید: «توانسته‌ام سرزمین‌های دوردست را ببینم زیرا بر شانه‌ی غول ها ایستاده‌ام.» که منظور او از این حرف پیشینیان خود است. لاکان نیز اینچنین است و بر شانه غولهایی ایستاده است که فروید، هگل، و یاکوبسن هستند.

فروید و بازنمایی ناهشیار در ادبیات

در چند سال اخیر هر دانشجوی فوق لیسانس یا دکتری اگر قصد داشته باشد تا رساله و پایان‌نامه خود را بر مبنای خوانش فرویدی قرار دهد اولین نقد به او این است که فروید و خوانش فرویدی قدیمی است. این به این معنا نیست که فروید انسان بزرگی نیست، اما اگر بخواهیم مقاله‌ای را برای ژورنالی بفرستیم با عنوان «خوانش فرویدی شعر تولد دوباره فروغ فرخزاد» بفرستیم این کار درست نیست چون بعد از مرگ فروید چندین نسل از روان‌شناسان آمده‌اند و تعدادی از سوالات فروید را نیز پاسخ داده‌اند.

4 Freud
5 Hegel
6 Jakobson
7 Structuralism

فروید در پیری مقالاتی را به چاپ رسانده است که می‌گوید در بعضی از نظریاتش به اشتباه رفته و خود او نیز از آنها چندان راضی نیست. به عنوان مثال؛ در جوانی از اصل لذت و اصل واقعیت صحبت می‌کند و در آنجا می‌گوید که زندگی انسان‌ها بر این دو اصل تقسیم میشود: اصل لذت انسان را به لذت بردن و بدون حد و مرز بودن یا عدم تابعیت از خیلی چیزها وادار میکند. اما اصل واقعیت انسان را به رفتارهای عاقلانه تشویق می‌کند و این دو اصل در تقابل با یکدیگر هستند. اما او در پیری صراحتا اظهار می‌کند که در تعریف این دو اصل در جاهایی خطا کرده و باید اصلاح شوند. فروید عصب‌شناس اهل اتریش بود اما به این پی برد که بیمارانش که در کلینیک آنها را ویزیت می‌کند از لحاظ جسمی و فیزیکی مشکلی ندارند یعنی علائم فیزیکی آنها کاملا مرتب است، اما این سوژه بیمار است و دلیل این چیست؟ فروید مدام به این قضیه فکر می‌کرد که مشکل از کجاست؟ او ابتدا شروع به خواندن ادبیات نمود و این بزرگترین کمک را به فروید کرد. او نمونه‌های ادبی را مطالعه کرد که اشخاص در آنها سرحال هستند اما مشکلات درونی و تنش دارند. در یونان باستان فروید گریزی به سوفوکل[8] زده است. ارسطو در کتاب *بوطیقای* خود میگوید که سوفوکل بزرگترین نمایشنامه‌نویس یونان باستان است. او آثار سوفوکل و سه گانه‌ای که بر سر ادیپ آمد و اتفاقاتی که برای ادیپ در نمایشنامه *ادیپ شهریار*[9] افتاد را خواند. در رنسانس به سراغ شکسپیر رفت و بخصوص بر روی *مکبث*[10] و *هملت*[11] کار کرد و با جزییات *هملت* را خواند. در ادبیات روسیه با جزییات رمان *برادران کارمازوف*[12] داستایوفسکی را و ماجرای آن سه برادر به ویژه برداری که کارش یه جنون کشیده می‌شود را مطالعه نمود و در ادبیات آمریکا به سراغ ادگار آلن پو[13] رفت. پس به آثار چهار فرد مهم پرداخت؛ سوفوکل، داستایوفسکی، شکسپیر، و ادگار آلن پو. پس از خواندن این آثار او به نتایج و نظریاتی رسید که

---

[8] Sophocles
[9] Oedipus Rex
[10] Macbeth
[11] Hamlet
[12] Karamazov Brothers
[13] Edgar Allen Poe

اولین آنها چیزی به نام ناخودآگاه[14] می‌باشد. از دید فروید ناخودآگاه وجود دارد و بسیار هم مهم است و فروید را می‌توان اولین نظریه‌پرداز امر ناخودآگاه دانست. در مرحله بعد او به این نتیجه رسید چیزی که ما آنرا ذهن بشر می‌نامیم از سه لایه تشکیل شده است و آنها خودآگاه، پیشاخودآگاه، و ناخودآگاه هستند. در مرحله‌ی بعد او به این نتیجه رسید که آن چیزی که وجود دارد و ما آنرا می‌بینیم خودآگاه است و در پشت آن ناخودآگاه وجود دارد. در ادامه فروید به این نتیجه می‌رسد که خودآگاه در مقایسه با ناخودآگاه بسیار ناچیز است و دراینجاست که به مدل کوه یخی[15] میرسیم، ما می‌توانیم یک کوه یخی را در نظر بگیریم آنچیزی که در بالاست و می‌بینیم خودآگاه است اما آنچیزی که در زیر آب است و بسیار عظیم ناخودآگاه است. فروید می‌گوید که ناخودآگاه از خودآگاه بزرگتر، قدرتمندتر، وکارآمدتر است. در ادامه او به این نتیجه می‌رسد که اکثر کارهای ما با وجود اینکه تصور میکنیم خودآگاه هستند اما دلیلی ناخودآگاه دارند. مثلا زمانی که شما تصمیم میگیرید به بیرون بروید وقتی که می‌خواهید لباس بپوشید می‌توانید انتخاب کنید که چه بچوشید و لباستان چه رنگی باشد و از بین آنها یکی را انتخاب می‌کنید، اما فروید می‌گوید این انتخاب پیش زمینه‌ای ناخودآگاه دارد حتی اگر خود شما از آن باخبر نباشید. فروید می‌گوید که در ناخودآگاه نیز سه بخش، نهاد و عنصر وجود دارند که از هم جدا هستند و هرکدام مسئول یک چیز هستند. یکی از آنها **Id** است که خطرناک‌ترین بخش است به این دلیل که تاریک، شیطانی، وحشی، مبهم، ترسناک، غیراجتماعی، قوی و رام‌نشدنی است. هر صفت منفی که ممکن است به ذهن برسد همه آن در این بخش خلاصه می‌شوند. اما برعکس **id** بخشی است که جایگاه روحانیت، معنویت، ایثار، شرافت، عشق، و انسانیت است و این بخش **Superego** نام دارد. پس از دیدگاه فروید عشق از جنسیت جدا است. چون جنسیت از **id** سرچشمه می‌گیرد و عشق از **superego** سرچشمه می‌گیرد. ممکن

---

4 [1] Unconscious

5 [1] Iceberg Model

است شما با کسی رابطه‌ی جنسی داشته باشید اما عاشق او نباشید و بالعکس این قضیه نیز صادق است. اما بخش سوم **Ego** نام دارد که خود عقلانی است و اجازه نمیدهد دو بخش دیگر هرکاری را که دوست دارند انجام دهند، درواقع نقش یک متعادل‌کننده را دارد. اگر انسان‌ها نتوانند در بین **id** و **superego** تعادل ایجاد کنند به یک شخصیت درهم‌شکسته تبدیل میشوند. فروید بهترین مثال برای آنرا از نمایشنامه‌ی *هملت* مطرح می‌کند. هملت مشهورترین تک‌طویی را دارد به نام بودن یا نبودن مسئله این است! هملت مشکل دارد و نمی‌تواند پاسخ بدهد. در اینجا فروید می‌گوید که **ego** در هملت نمیتواند در بین **superego** و **id** تعادل ایجاد کند. یکی دیگر از بهترین مثال‌ها برای این بحث داستان مشهور رابرت لویی ستونسون[16] به نام *مورد عجیب دکتر جکیل و آقای هاید*[17] است که در آنجا بحث از دکتری است که انسان بسیار مهربان و بزرگ و باوجدانی است. اما همین دکتر دارویی را ساخته است که هرزمان آنرا می‌خورد به یکی از بدترین انسان‌های روی زمین و به یک شیطان واقعی تبدیل می‌شود. فروید می‌گوید که این داستان کوتاه بهترین نمونه برای این است که ما بدانیم زمانی که **id** برما غالب می‌شود چه اتفاقی می‌افتد و زمانیکه **superego** برما غالب می‌شود چه اتفاقی می‌افتد. در ادامه فروید به نظریه‌پردازی بازمی‌گردد و می‌گوید که آثار ادبی و هنری و همه‌ی حرکات ما، همه این‌ها ریشه در ناخودآگاه ما دارند. فروید از جانب لاکان مورد نقد قرار می‌گیرد، او اعتقاد دارد که از **id** یک **Libido** به وجود می آید که مایه‌ی حیات است، اما این قسمت از نظریات فروید مورد نقد قرار می‌گیرد و و در اینجا لاکان می‌گوید که **id** قابل رام شدن و اهلی شدن است و این در قالب یادگیری زبان اتفاق می‌افتد، چون زبان به انسان قاعده و انسجام می‌بخشد. نظریات فروید در کودکان نیز بسیار جالب است و یک نظریه ارائه می‌دهد که ۱۸۰ درجه نظرات شایع را تغییر می‌دهد. اینکه همه این تصور را دارند که همه‌ی کودکان دارای یک روح پاک هستند، اما از دیدگاه

[16] Robert Louis Stevenson

[17] Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde

فروید کودک در ابتدای زندگی به این دلیل که چیزی به نام **superego** ندارد و فقط دارای **id** است، پس بسیار ترسناک و غیراجتماعی است و هیچگونه قانونی را رعایت نمی‌کند. آنتونی ایستوپ[18] در کتاب *ناخودآگاه* خود می‌گوید که: «زلزله‌ای در بوینس آیرس رخ داده بود و اکثر خانه‌ها ویران شده بودند و مردم مرده بودند اما در یک زایشگاه تمامی نوزادان زنده بودند.» اگر یک انسان میانسال را از پله پایین بیاندازیم آسیب می‌بیند اما اگر یک نوزاد را به پایین بیاندازیم اتفاقی برایش نمیافتد. پس کودکان بسیار قوی هستند! کودکان بسیار ترسناک هستند و هیچ قانونی را رعایت نمیکنند و برایشان هم مهم نیست. فروید در مورد تکامل ذهنیت کودک صحبت می‌کند که چگونه شکل می‌گیرد؛ ابتدا مرحله‌ی دهانی[19]؛ سپس مرحله‌ی مقعدی[20]؛ و در آخر مرحله‌ی شرمگاهی[21] تکمیل می‌شوند. و سپس در مورد اینکه یک انسان چگونه به یک انسان عقده‌ای تبدیل می‌شود سخن می‌گوید. اگر کودک در دوره تکامل ذهنی خود مادرش به مدت دو سال کامل به او شیر ندهد دچار مشکل خواهد شد و ممکن است در بزرگسالی به یک سیگاری حرفه‌ای تبدیل شود. نظریات فروید تاثیرات فراوانی بر نسل‌های بعد داشته است مانند: بحث حضور و غیاب در کودک، بحث فراگیری زبان در کودک چگونه او را از تفاوت‌های بین حضور و غیاب آگاه می‌کند. در مورد فورت دا[22] صحبت می‌کند، زمانی که رفته بود تا به نوه‌اش سر بزند و او در حال بازی بود، هنگام برگشت درقطار باخود فکر می‌کرد و به این نتیجه رسید که هر زمان دخترش در خانه نیست نوه‌اش صحبت می‌کند و هروقت دخترش در خانه است نوه اش صحبت نمیکند به این دلیل این کودک غیاب مادرش را با زبان جبران می‌کند. فراگیری زبان به گونه‌ای جبران غیاب است. او در مورد اینکه کودک به چه روشی از یک مرحله به مرحله دیگر گذر می‌کند، به طور مثال کودک در ۷ یا ۸ ماهگی شبها هنگامی که خوابیده است

[18] Antony Easthope
[19] Oral
[20] Anal
[21] Genital
[22] Fort da

بدون اینکه گرسنه باشد یا به چیزی احتیاج داشته باشد به طور ناگهانی فریاد میزند. در اینجاست که فروید می‌گوید کودک از این قضیه آگاه شده که وحدت خودرا با مادر از دست داده و اینگونه اعتراض و ناراحتی خودرا بیان می‌کند. فروید در مورد جدایی کودک از مادر هم صحبت می‌کند که این جدایی چگونه وارد ناخودآگاه او می‌شود، و چگونه در آینده‌ی رفتار کودک تاثیر می‌گذارد. به این نتیجه می‌رسیم که ما باید راجع به نظریات فروید درباره‌ی ناخودآگاه اطلاعات داشته باشیم. و درباره‌ی انواع و جایگاه ناخودآگاه آگاهی داشته باشیم. و می‌توانیم در نهایت به این نتیجه دست یابیم که هرانسانی دونفر است؛ یکی خودآگاه و یکی ناخودآگاه و آنرا که نمیبینیم قدرتمندتر و کارامدتر است.

هگل، دیگربودگی و فلسفه اینهمانی

هگل‌شناس معروف فرانسوی، الکساندر کوژو،[23] در روسیه به دنیا آمد و در فرانسه زندگی کرد. او استاد فلسفه در دانشگاه سوربن بود. او تلاش می‌کرد که با فلسفه‌ی خود در بین روسیه و آمریکا جایگاهی برای اروپا دست و پا کند. چون زمانی که در دانشگاه استاد بوده زمانی پس از جنگ سرد[24] بوده است. او یک انسان سیاسی نیز بوده، او مشهورترین هگل‌شناس فرانسوی است و شاگردان بسیار مشهوری داشته است که یکی از آنها لاکان است. پس اگر لاکان تحت تاثیر فلسفه هگل است از طریق کوژو این اتفاق افتاده است. کوژو بر روی قسمت کوچکی از فلسفه‌ی هگل دست می-گذارد که بخش سوم در کتاب *پدیدارشناسی روح*[25] است. هگل درباره خودآگاهی، آگاهی، ظهور خودآگاهی، انتهای خودآگاهی، و تنشهای موجود میان دو خودآگاهی، چه فردی و چه اجتماعی و تاریخی بحث می‌کند. او بحث ارباب و بنده را به میان میکشد و

---

[23] Alexandre Kojève

[24] The Cold War

[25] Phanomenologie des Geistes

می‌گوید زمانیکه یک ارباب غلامی دارد، این دونفر هویت خود را از دیگری می‌گیرند به این معنا که ارباب زمانی ارباب است که بنده‌ای داشته باشد و بالعکس. او در مورد اینکه آگاهی و هشیاری در این دو نفر نسبت به یکدیگر چگونه شکل می‌گیرد بحث می‌کند. هگل از راه این تفسیر رویداد مهمی مانند انقلاب کبیر فرانسه را بررسی می‌کند. او درباره تفاوت‌های خودآگاهی و فراخودآگاهی صحبت می‌کند، به اینگونه که فراآگاهی به معنی آگاهی درباره آگاهی است و هرکسی این را ندارد. کوژو بحث دیگری را در فلسفه‌ی هگل مطرح می‌کند و ما می‌توانیم به این نتیجه برسیم که ارباب دیگری بنده است و بنده دیگری ارباب است و هویت هردوی آنها به یک متصل است و در نهایت یکی می‌شوند. اما دکارت[26] آمد و ارباب و بنده، سوژه[27] و ابژه[28]، جسم و ذهن، عقل و احساس را از یکدیگر جدا نمود. و اینها در مدرنیته نتایج منفی را به همراه داشت که غرب از شرق، مرد از زن، استعمارگر از استعمارشده و... جدا شدند. فلسفه‌ی دکارت که عقل‌گرایانه است در نهایت به عقل ابزاری تبدیل میشود، سوژه بر ابژه غالب است و قدرت دارد و نتیجه‌ی آن قدرت سوژه بر سوژه و کشتار انسان‌ها توسط یکدیگر است. از نظر دکارت انسان خودمختار و مرکز هستی است. اما این تفکر دکارت توسط فیلسوفان دیگر مانند اسپینوزا مورد نقد قرار گرفت. فلسفه‌ی ایده آلیسم آلمانی که درنهایت به هگل می‌رسد از اسپینوزا[29] تاپیر گرفته است. پس فلسفه‌ی اروپایی به دو بخش تبدیل می‌شود که شاخه‌ای از آن فلسفه‌ی دکارتی است که سوژه را از ابژه جدا می‌کند و شاخه‌ی دیگر فلسفه ضد اوست که تلاش می‌کند در سوژه، ابژه را بیابد. هگل تلاش دارد که دیگری[30] را درخود بیابد. به این دلیل است که لاکان می‌گوید برای شناخت خود باید دیگری را بشناسیم. در اینجاست که شلینگ میطوید: «طبیعت روح مرئی است و روح طبیعت نامرئی است.» فلسفه‌ی هگل فلسفه‌ی اینهمانی[31] است. پس لاکان از خوانش‌های کوژو برای

---

26 Descartes
27 Subject
28 Object

29 Spinoza
30 Other
31 Identity

مشخص کردن نقش دیگربودگی[۳۲]برای شناسایی انسان استفاده کرد. در هویت انسان به ظاهر مستقل و مرکز هستی چیزی به نام دیگری وجود دارد و هویت انسان از دیگری شکل می‌گیرد که اگر نباشد انسان هم وجود ندارد.

[3] Otherness [2]

مقاله

درآمدی بر تاریخ‌گرایی نو

میلاد میرکی
(دانشجوی زبان و ادبیات انگلیسی)

قبل از معرفی تاریخ‌گرایی نو[1] ذکر یک نکته در باب عنوان این رویکرد می تواند کمک حال ما در یکپارچگی سگور آتی و بحپ دقیق و جلوگیری از سردرگمی و تشویش پیرامون آن باشد. متأسفانه تقلیل دادن کار ترجمه به برگردان یک متن از یک زبان به زبان دیگر بدون در نظر داشتن عوامل بسیار زیادی که در این فرآیند دخیل هستند منجر به تشویش و هرج و مرجی می‌شود که دانشگاهیان و آکادمیسین‌های ما با آن دسته و پنجه نرم می‌کنند. بارها شاهد آن بوده‌ایم که شخصی دریک حوزه‌ای که در آن هیچ سررشته‌ای ندارد کتاب‌ها یا مقالاتی را به فارسی برگردانده که اصطلاحات و واژگان آن حوزه برای اولین بار به زبان فارسی ورود پیدا کرده‌اند و مترجم چون دانشی از بار معنایی و پیشینه فلسفی، اجتماعی و ادبی و گاها جغرافیایی و سیر تگور تاریخی آن نداشته خودسرانه دست به معادل سازی های الکن و نارسا زده که نه تنها رسالت ترجمه را مبنی بر ایجاد پل های میان فرهنگی و نزدیک کردن هرچه بیشتر فرهنگ‌ها به هم دیگر و در حوزه ادبیات و نقد ادبی آشنایی با جدیدترین دستاوردهای نظری را به سرانجام نرسانیده بلکه باعث یک نوع سردرگمی و بی نظمی شده است. عنوان این رهیافت هم از این قائده مستثنی نبوده و قربانی سهل انگاری مترجمان ناشی و تازه کار شده است. معادل‌های نارسایی مانند: تاریخی گرایی نو، تاریخ‌گرایی نوین، تاریخ باوری، و غیره هیچگاه نمی‌توانند معنا را برسانند و حق مطلب را ادا کنند. در واژه‌های لاتین که با New یا Neo شروع می‌شوند

[1] New Historicism

معمولا آن‌ها را به نو یا نئو ترجمه می‌کنیم؛ به علاوه نوین نمی تواند معادل new باشد امروزه نوین را بیشتر برای واژه modern به کار می‌بریم. از طرفی اگر این رهیافت New Historicism) را واکنشی در مقابل Old historicism در نظر بگیریم ومعادل تاریخ‌گرایی قدیم را برای دومی در نظر بگیریم، انتخاب تاریخ‌گرایی نو مناسب‌تر از عناوین دیگر است. به همان اندازه که یک رهیافت و نظریه ادبی جدیدتر باشد، قاعدتا به همان اندازه هم تعریف واحد و مشخص دشوارتر است. تاریخ‌گرایی نو هم به عنوان رهیافتی جدید که در نقد ادبی در اواخر دهه‌ی ۷۰ میلادی و اوایل دهه‌ی ۸۰ میلادی به عنوان واکنشی در مقابل رویکردهای متن محور مانند فرمالیسم روسی[2] و نقد نو[3] پا به منصه ی ظهور گذاشت هم از این قائده مستپنی نیست، مخصوصا وقتیکه که بانی این نوع نقد ادبی معتقد است که: **«تاریخ‌گرایی نو در برابر تعریف شدن مقاومت می‌کند و در نتیجه نمی‌توان آن را در چارچوبی خاص جای داد»**(Greenblatt, 2005: 1-26). این عنوان به مطالعات صورت گرفته توسط محققانی اشاره دارد که خوانش متفاوتی را از دوره نوزایش[4] معرفی کردند. بانی این نوع خوانش، منقد و ویراستار مشهور استفان گرینبلات[5] است که در کتاب Renaissance self-fashioning: From more *to* Shakespeare ویژگی‌های اصلی تاریخ گرایی نو را بر می‌شمرد. شاید بهترین روش برای آشنایی با این خوانش بررسی آثار کسانی باشد که روش خود را بر این دیدگاه استوار کرده‌اند. مثلا در مقدمه‌ی کتاب The Greenblatt Reader استفان گرینبلات به صراحت بیان می‌کند که **« به جای آنکه مکتب یا روشی باشد، تاریخ گرایی نو مجموعه ای از اعمال و کاربست‌ها است»** (*Greenblatt, 2005:3*). و در جای دیگری داریم که **« نقطه مشترک این افراد پایبندی به جزئیات عجیب و منحصر به فرد است»** (Gallagher & Greenblatt 2009: 19). بنابراین هدف ما در این جستار در وهله اول مقایسه تاریخ

[2] Russian Formalism
[3] New Criticism
[4] Renaissance
[5] Stephan Greenblatt

گرایی نو و سلف خود خواهد بود و بعد به مشخصه های بارز آن اشاره خواهیم داست صورت‌گرایان روس عوامل بیرونی مانند زندگی‌نامه، بافت‌های اجتماعی و تاریخی و سیاست را از متن جدا می‌دیدند و بر این باور بودند که این عوامل ویژگی‌های فرمی هستند که ادبیات را از دیگر انواع نوشتار جدا می‌کند. نقد نو به متن به عنوان یک ماهیت مستقل که به خودی خود وجود دارد، که برای خود نوشته شده و منسجم است تاکید داشت و به دیگروجوه غیر متنی مانند زندگی نویسنده، هدف و نیت او از آفرینش اثر ،تاریخ نگاری کاری ندارد. بنابراین این نقدهای متن محور چونکه بر ویژگی های فرمی و فنی اثر ادبی مانند فرم، زبان، و سبک تمرکز دارند، بافت تاریخی را آن گور که باید و شاید بررسی نمی‌کنند و مورد مداقه قرار نمی‌دهند. به دیگر سخن، قبل از تاریخ گرایی نو به تاریخ یا توجه نمی شد یا اگر هم می شد به عنوان پیشینه یا ابزاری برای هرچه بهتر فهمیدن اثر ادبی نگاه می‌شد. پس بدیهی است که تاریخ و بافت تاریخی اثر در جایگاه پایین‌تری از ادبیات قرار داشت. اما تاریخ گرایی نو بر این عقیده استوار بود که ادبیات و تاریخ هر دو از اهمیت یکسانی برخوردارند و هیچکدام بر دیگری رجحان ندارد. به گفته گرینبلات ادبیات همان قدر تاریخی است که تاریخ حاوی عناصر ادبی است. ادبیات و تاریخ دست در دست هم ، خشت روی خشت یک بنای فرهنگی را می-سازند. نزد تاریخ گرایان نو سبک از محتوا جدا نیست، بلکه بخشی از آن است. تاریخ گرایان نو در وهله‌ی اول **«اوضاع فرهنگی و تاریخی تولید، معنا، اثرات، و همچنین ارزیابی‌ها و تفاسیر انتقادی متعاقب آن را مد نظر دارند»**(Abrams, 1999: 182-183). تاریخ‌گرایی طغیانی است علیه دو گرایش افراگی در سنت نقد فرهنگی و ادبی. در یکسو مکتبی است که برای هنر غایتی جز خود هنر قائل نیست. می‌گویند هنر برای هنر است و لاغیر. در ارزیابی آثار هنری هم صرفا به سبک و سیاق کلامی، شگردهای روایی و چند و چون استعارات و نمادهای آن عنایت دارند. تداخل مسائل تاریخی و اجتماعی در این ارزیابی را نه تنها غیر چرور که

یکسر مضر می‌انگارند و خلط می‌شمارند. در قطب مقابل کسانی هستند که به تاسی از نوعی مارکسیسم سنتی و دولتی، هر اثر ادبی و فرهنگی را صرفا وسیله انتقال ایدئولوژی طبقاتی می‌دانند. تاریخ‌گرایان نو محتاطانه نه این و نه آن می کنند. در واقع این رهیافت حد واسط این دو قطب است. اینکه تاریخ‌گرایی نو هیچ تفاوتی میان متون ادبی و عومل غیر ادبی قائل نیست، تفاوت اصلی بین تاریخ‌گرایی نو و تاریخ‌گرایی قدیم است. بر خلاف تاریخ‌گرایی قدیم که خود را به اینکه چگونه یک اثر بازتاب زمان خود بوده محدود می کند، تاریخ‌گرایی نو به عوامل تاثیرگذار بر اثر و تأثیر اثر بر دوره خود مبادرت می‌ورزد. محیط اجتماعی که نویسنده در آن حضور فعال داشته، زندگی‌نامه نویسنده، نظریات و منابع تأثیرگذار بر افکار نویسنده، درگیری های روانشناسانه با زندگی و محیط آن همه و همه از اهمیت بالایی برخوردار هستند. بار دیگر ذکر این نکته چروری است که تاریخ گرایی نو اهمیت یکسانی را به موارد غیر ادبی و ادبی در تولید یک اثر می‌دهد و این تفاوت بنیادی عمده ترین وجهه تمایز آن با سلف خود_ تاریخ گرایی قدیم_ می‌باشد. تاریخ گرایی قدیم بر این باور بود که تاریخ، امری قطعی و تثبیت شده و مشخص است که اثر ادبی در این بستر ثابت حاصل می گردد و در نتیجه می‌توان اثر ادبی را در بستر آن تاریخ ثابت معنی کرد. به عنوان نماینده این نوع نگرش، کتاب Elizabethan World Picture از یوستاک تیلیارد[6] که معمولا تاریخ گرایان نو دیدگاه شان را در مقابل آن تعریف می کنند، نمونه خوبی است. این کتاب مجموعه ای از دیدگاه های محافظه کارانه ایست که تیلیارد در آن به شرح نمونه هایی پرداخته که دیدگاه الیزابتی منعکس شده در نمایشنامه‌های شکسپیر به وچوح به چشم می‌خورد. بر این اساس، جهان فئودال با مفهوم نظم و زنجیره گبیعی مشخص می‌شود و این دوره فلسفه‌ای را دنبال می کرد تحت عنوان زنجیره‌ی عظیم هستی[7] که بنابرآن «هر

[6] Eustace Mandeville Wetenhall Tillyards

[7] The Great Chain of Being

موجودی در هستی "جایگاه" یی در نظم سلسله‌وار از قبل برنامه‌ریزی شده الهی دارد که به عنوان زنجیره ای که عمودی بسط پیدا می‌کند ترسیم شده است» (*Farahbakhsh,2012: 20*). تیلیارد با در نظر داشت نمایشنامه های شکسپیر به عنوان نمونه های بی بدیل این نوع نگرش، استدلال می کند که ادبیات وفارداریش را به بازنمایی تصویر جهان مرتبگ با آن دوره حفظ می‌کند و آن را منعکس می کند. این نوع نگرش برای تاریخ گرایان قدیم راضی کننده بود زیرا آن ها تاریخ را تک صدا و تک گفتمان در نظر می‌گرفتند. تاریخ گرایی نو بر خلاف این جهت گیری، متن را آن گونه که درمدارک کتابت شده، پیت وبه معرچ دید گڑاشته، علاقه‌مند است و تاریخ به مثابه متن[8]را مد نظر دارد. تاریخ گرایان نو همچنین استدلال می کنند که چون وقایع تاریخی بازیافتنی نیست، تاریخ را فقگ می‌توان از طریق متونی که به ما رسیده شناخت. این عقیده که رخدادهای تاریخ بر مبنای گفتمان ها است خود را به عنوان متنیت[9] در تاریخ گرایی نو نشان می دهد که توسط ریچارد راتی[10] در سال ۱۹۸۲ به کار گرفته شد. او عقیده داشت که در قرن نوزدهم کسانی بودند گوری می‌نوشتند که انگار هیچ چیز وجود ندارد مگر ایده ها و ادامه می‌دهد که **« در سده ی ما اشخاصی هستند که گوری می نویسند که انگار هیچ چیز به جز متن وجود ندارد»**(*Roty, 1982: 139*). آن چیزی که روتی از آن به عنوان متنیت یاد می‌کند، گفته مشهور دریدا[11]است که یا «هیچ چیز خارج از متن وجود ندارد یا هیچ متن خارجی وجود ندارد» (*Hawthorn,1996: 76*)). این دیدگاه پسا-ساختارگرا برای تاریخ گرایی نو حائز اهمیت است؛ اینکه بپژیریم که گڑشته فقگ در متون وجود دارد و از این رو گڑشته فقگ از طریق متون نوشته شده، فهمیده و شناخته می شود. به اعتقاد لوئیس مونترون در تاریخ گرایی نو ما با "متنیت تاریخ و تاریخیت متن" سروکار داریم. بدین معنا که «هیچ دسترسی موپق و کامل به گڑشته وجود ندارد.»

8 History-as-text
9 Textuality
10 Richard Roty
11 Derrida

تاریخ مانند متن معنای ثابتی ندارد. می توان تفاسیر مختلف ارائه داد. (همتن چیزی که در نظریه های تاریخ نگاری پست مدرن نیز مورد تائید قرار گرفت و عینیت را از روایت های تاریخی سلب می کند). از سوی دیگر، **«تمام متون در بستر اجتماعی نوشته شده اند.»** و متن خود تاریخمند است، یعنی بدون تاریخ معنا نمی یابد.(مونترون ،۱۹۹۸: ۷۸۱). استفان گرینبلات گفتمان را قلب زیباشناسی مدرن می داند. تاریخ گرایان نو معتقدند که مولف در خلق اثر همیشه نگاه عمیقی به بافت فرهنگی و تاریخی دارد که در آن بافت اثر را خلق کرده است. تاریخ گرایان نو متون ادبی را از طریق نقششان در گرایش قدرت بررسی می کنند. تمام هم و غم آن ها این است که پس از تاکید بر رابگه میان زبان و گفتمان، زبان قراردادی تاریخ نگاری و تاریخ نگاران را که عملا مبین صداهایی خاص بود کنار بگزارند و خصلتی چند صدایی به تاریخ ببخشند. ادبیات در درون نهادها، کنش اجتماعی، و گفتمان های جامعه جای گرفته و لژا هم محصول این گفتمان‌ها است و هم تولید کننده آن‌ها.

از این دیدگاه هر متنی دارای بازنمایی هایی است و نشان از ایدئولوژی یا برساخت های فرهنگی دوره تاریخ اش است. این بازنمایی ها، ساخت های قدرت را بازتولید، نشر یا تائید می‌کند (ایبرمز، ۱۹۹۹: ۱۸۳-۱۸۴). دامنه بررسی های این رهیافت را هیچگاه نمی توان به یک نظریه محدود کرد. این مسئله تا حدی مرهون این قچیه است که تاریخ گرایان نو تمام اجزای فرهنگ مورد بررسی را به عنوان ماهیتی در حال شکل گرفتن و شکل داده شده شدن به شیوه پیچیده در نظر می‌گیرند که یک رهیافت توانایی بازنمایی هرآنچیزی که اتفاق افتاده و یا مهمتر از آن، این اتفاق به چه معناست را ندارد. آن ها این پیش فرض تاریخ‌مندی سنتی مبنی بر اینکه قادر به دریافتن رخدادی در زمان و مکان داده شده ایم را به چالش می‌کشند. هر آنچیزی که به ما رسیده از طریق داستان‌ها و آرتیفکت ها است که این تاریخ را به مثابه روایتی ظاهر می‌کند، روایتی که دست نخورد و بکر باقی نمانده است. بنابراین تاریخ به گور سابجکتیو شناخته شده و تحویل داده شده، که

توسط بافت‌های فرهنگی کسی که رخداد را ثبت و ضبط می‌کرده لعل و لعاب داده شده است و هر جا که لازم دانسته، داستان محرومان و کوچه بازاری ها رو ناگفته تحویل داده است. از دیدگاه سنتی، تاریخ توسط فاتحان، سلگان‌ها، امیران، شاهزادگان، اشراف، و در کل صاحبان قدرت و منصب پبت شده و بازندگان، اسیران، بردگان نظاره گر پالایش تاریخ از فیلترهای ساخته شده توسط این بزرگان بوده‌اند. اما به زعم تاریخ گرایی نو، این‌ها هم حرفی برای گفتن داشته‌اند و آن ها هم روایتی اگرچه صادقانه‌تر و ساده‌تر را برای نقل کردن داشته‌اند. اگرچه ممکن است آن ها ابزای برا پبت رخدادهای زندگی خود و چاپ و در دسترس عموم قرار دادن نداشته‌اند، اما آن روایت‌ها نیز به نوبه خود به عنوان گفتمان‌های متفاوت و متفرق سر از کتاب‌ها و رساله‌ها و دانش نام‌ها در می‌آوردند. تاریخ گرایان نو علاقه وافری به شنیدن تمامی این داستان ها و تشخیص و فهمیدن آن‌ها در بطن آثار دارند. تصور کنید که یکی سعی در فهمیدن علل، انگیزه‌ها، توطئه‌ها ، دست‌های پشت پرده و همچین چگونگی و چرایی رخداده های جنگ گتیزبرگ [1][2] را داشته باشد. هیچ شرح و توصیفی قادر به تشریح تناقضات و پیچیدگی‌های نهفته در جنگ را ندارد. یک گزارش ساده از علل و معلول‌های سلسله رخدادها به سادگی نمی‌تواند تمام حقایق را به تصویر کشد. اینکه چه کسایی به گور مستقیم و غیر مستقیم درگیر جنگ بودند: افسران و داوگلبان، نیروهای شهری و روستایی، زن‌ها و بچه‌ها. تاریخ‌گراهای نوین ادعای داشتن حقیقت محچ را درباره‌ی رخداد یا متن تاریخ ندارند. تمامی ادعای آن‌ها این است که حقیقت_اگر چنین چیزی اصلا وجود داشته باشد_ از لحاظ روایت شناسیانه و فرهنگ محتمل و مشروط است. پیچیدگی های ادبیات و تاریخ بیشتر از آن چیزی است که خوانندگان با خواندن یک بار آن سعی در فهمیدن آن داشته باشند. پیچیدگی هر موضوع تنها به چگونگی و چرایی رخدادهای تاریخی ختم نمی‌شود بلکه شامل سوالاتی نظیر اینکه کی این موضوعات را مورد مداقه قرار می‌دهد نیز می‌شود. یک

[1] Gettysburg

[2]

تاریخ‌گرای نوین بر روی متنی کار می کند که قبلا روایت و یا نوشته شده و او بایستی این متن را از فیلتر فکری خود برسی و دلمشغولی‌ها ونگرانی‌های خود را به نوبه ی خود اعمال کند. سوای تعهدی که تاریخی‌گرای نوین به بی طرف ماندن در طول فرآیند تحلیل دارد، هیچگاه به این مهم دست نمی یابد چونکه او به نوبه ی خود نمی‌تواند از ارزش ها، تجارب، و دانشش چشم پوشی کند. بافت‌های اجتماعی و فرهنگی تاریخ نگار که توسط انگاره ها و بنیان‌های فکری روزگار خود بر او تحمیل شده، نقطه دیدی را به او تزریق می کند که بی غرض به قضاوت نشستن و دیدن را اگر نگوییم غیر ممکن، اما نامحتمل می‌کند. با این اوصاف تنها یک راه سر راه او باقی می‌ماند و آن هم اعتراف کردن و تصدیق کردن به پیش فرچ هایی است که ممکن است تحلیل های او را تحت شعاع قرار دهد. به همان اندازه ای که او از خوانش تاریخ به سمت و سویی خاص جهت پیدا کند و نا مگلع باشد، به همان اندازه شرح و توصیف آنها مغرضانه تر خواهد شد.

بنابراین، آن ها از لحاظ اخلاقی مقیدند که گرایشات سیاسی و فلسفی خود را معترف شوند. اینکه یک شخص گرایشات و تکیه گاه های فکری خود را اعلام بدارد به عنوان تثبیت موقعیت خود قراردادی[13] شناخته می شود.به موجب خوانش ها و پبت رخدادهای بی گرفانه گژشته، تاریخ جای خود را به یک متن می‌دهد تا اینکه به یک سلسله رخداد تاکید شده برسیم. تاریخ گرایان نوین همچنین ماهیت آن چیزی که بر آن به عنوان روح زمانه[14] نامبرده می‌شود را به چالش می کشند. با این دید که فرهنگ از جریان های تعارچ آمیزی تشکیل شده، آن ها یک جهان بینی منفرد و پیوسته را که در آن عصر کارگر است را به شدت رد می کنند. اینکه بگوییم که یک بعد وجود دارد که می تواند عقاید، رفتارها، و محصولات یک زمان و یک مکان را توچیح دهد، نهایت سادگی و خامی است. در مقام یک روایت مسلگ، تاریخ گرایان نو روایت های مختلف ایجاد شده توسط نهادها و قشرهای اجتماعی و هیبت های مقابله‌ای عقاید و عمل یا اسلوب های رفتاری متمایز

1 Self-positioning 3

1 Spirit of an age 4

کننده را تشخیص می‌دهند. در هر دوره، گفتمان‌های زیادی یا به دیگر سخن نحوه دیدن و فکر کردن های زیادی درباره جهان، به گور همزمان عمل می کنند. این گفتمان ها با هم در تعارج اند و همپوشانی می کنند و تکرار می شوند و به یکدیگر شکل می‌دهند.گفتمان سیاسی هنری هشتم در قرن ۱۶ میلادی همان گفتمان دهقان کنار رود تایمز نبوده است. به گفته تاریخ گرایان نو هیچگاه یک تاریخ و یک جهان بینی واحد وجود نداشته و وجود نخواهد داشت. در حقیقت، این اتهام را مگرح می کنند که مفهوم فرهنگ یکپارچه و بی شیله و پیله یک مفهوم غلط است و توسط نهادهای قدرت و دستجات قدرت به عنوان راهی جهت حفظ استیلا و نفوذ خود بوده است. به گفته فوکو[15] هر نظام قدرتی، رژیم حقیقت خاص خویش را می فریند و متون فرهنگی و ادبی هر زمان یا از این رژیم متاثرند و « را قوام می‌بخشند، یا سودای دگرگونی آن را در سر می‌پرورانند. به کلامی دیگر، یا بخشی از دستگاه هژمونی حاکم اند، یا در تضاد با آن. به اعتبارای چشم‌انداز، آثار فرهنگی و متون ادبی را باید به مدد روش هایی شناخت و حلاجی کرد که به اندازه‌ی خود متن مورد بررسی، پیچیده و چند لایه‌اند. چونکه یک تنها یک گفتمان وجود نداشته و تاریخ از دل یک گفتمان به وجود نیامده, آن‌ها به دنبال تمامی گفتمان هایی هستند که در گژشته توسط منتقدانی که توچیح کلی و شتبزده ای از یک دوره را داشته اند و آن را نادیده گرفتند، هستند. این کندوکاش راه را برای بررسی مردمان در حاشیه و کنار گزاشته شده مهیا کرد و همچینین نقدهایی را متوجه نقش آن‌ها در کمک به جریان ها غالب و پر نفوذ جامعه کرد. گوش دادن به روایت‌های گروه‌های غالب بدین معناست که ما دیگرانی را که نقش مهمی در شکل‌گیری جامعه داشتند را کنار گذاشته‌ایم و این تصویر و دانش ناقضی را به ما از عملکرد ایدئولوژی ها و تعامل آن ها در شکل‌گیری هویت فردی و شخصی می‌دهد. به اعتقاد تاریخ گرایی نو حچور و کاربست قدرت (و فقدان آن) در جستجو برای صداهای

[15] Foucault

سابقا مسکوت و مسکون مانده چمنی است. قدرت توسط گفتمان های به اشتراک گژاشته و توسط آن گروه ها و نهاد ها که در آن شرکت دارند مورد حمایت و پشتیبانی قرار می گیرد. این گروه هنجارهایی را تعریف می کنند و معلوم می کنند چه چیزی پذیرفتنی است و چه چیزی پذیرفتنی نیست. گفتمان هایی که از هنجارهای آن ها متفاوت باشد و از آن چیزی که پژیرفته شده سر باز زند و منحرف شود به احتمال زیاد سرکوب می شدند و حداقل اعتنایی به آن ها نمی شد چونکه آن ها ارزش‌های عموما حمایت شده توسط استیلای صاحبان قدرت را تهدید می کنند. استفان گرینلاب در یک تعبیر هگلی[۱۶] لاکانی[۱۷] در بحپ خود و دیگری[۱۸]معتقد است که ما خودمان را در ارتباط با آن چیزی که نیستیم تعریف می کنیم، این قچیه رو که ما خود را وامدار دیگری می بینیم و با بودن آن خود را تعریف می کنیم و اینکه اگرچه دیگری فروگزار می‌شود، سرزنش می‌شود، یا مخالفت می‌شود، اما وجود آن‌ها گواه صحت و سقم خود است. حتی قویترین گفتمان پایدار و همیشگی نیست. قدرت از طریق تمامی سطوح اجتماعی از ازدواج گرفته تا تجارت، و تبادل روشنفکرانه حرکت می کند. اگرچه قدرت در مواردی قدرت زیر بناش را مستحکم می کند، این قدرت لزوما مخالفت را نیز بر می‌انگیزد. در نتیجه، فرهنگ پویا است با مفاهیمی نظیر اینکه چه چیزی خوب یا بد، پذیرفتنی و ناپدیرفتنی است ناپایدار و متزلزل می شود. با در نظر گرفتن گفتمان‌های سرکوب شده همچنین غالب است که تاریخنگار قادر به کشف روابط پیچیده در میان ایدئولوژی‌ها است که سرآخر تفسیر اینکه داستان‌های گذشته چطور بود؛ مهیا می‌شود. در نهایت، بیرون کشیدن گفتمان‌های سرکوب شده و ارزش و اعتبار بخشیدن به آن ها در مقابل تحلیل ساده تاریخ با پذیرفتن یک روایت کلان فهم تمام و کمال هر متن مقابله می کند. سرانجام تاریخ گریان نو این که تاریخ اهدافی دارد را رد می کنند. در خوانش آن ها از تاریخ، رخدادها لزوما با رابگه علت و

[16] Hegel
[17] Lacan
[18] Self and other

معلول جلو نمی روند و همچنین لزوما منجر به پیشرفت و پیش روی نمی شوند. البته، مفهموم پیشرفت از یک جامعه به جامعه دیگر متفاوت است و مشخصه هایی به آن نسبت داده شده که به آن جامعه ای که آن را معنا می کند تعلق دارد. مشکل دیگر اینکه فرهنگ بالا و پایین دارد. قدرتمندان و مردمان مرفه برای همیشه در اوج نخواهند ماند. حتی امپراگوری روم با آن همه شکوه و عظمتش به دست بربر ها اوفتاد. اگرچه نقدهایی متوجه این نوع خوانش ادبی است از جمله: نادیده گرفتن عاملیت و خلاقیت انسان، تقلیل مسائل تاریخی به ادبیات و و ادبیات به تاریخ، چد نظریه بودن، و غیره چنین اتهامات گبقه بندی شده به آسانی نمی‌تواند از نقش پررنگ این خوانش در مگالعات فرهنگی بکاهد. تاریخ گرایی نو به عنوان یک روش تحلیلی انتقادی که خود را ملزم و متعهد به تفاسیر و سازنده و مولد در تحلیل متون فرهنگی، ادبی، تاریخی حال حاچر توسط تفاسیر ممکن گذشته می‌بیند. تازگی تاریخ‌گرایی نو نه تنها در رهیافت‌های متفاوت به متن، تاریخ، و فرهنگ است بلکه در نیروی انتقادی آن است. عدم امتناع از دیدن متن ادبی به عنوان چیزی که معنای ثابتی دارد که در آن نهفته و تاریخ به عنوان خط صعودی منسجم و یکپارچه، پذیرش فعل و انفعال بی پایان متن و تاریخ و تاثیر فرهنگ بر متنی که در آن نوشته می‌شود و تاکید آن بر رابطه متن با دیگر متون_ که انتظار می‌رود به آن متن قرابت داشته باشد_ تاریخ گرایی نو را در قامت یک عمل انتقادی مطرح می‌کند. مفاهیم کلیدی نظیر متنیت تاریخ، تاریخیت متن، بافتیت و بینامتنیت، نه تنها به تعریف دلمشغولی‌های تاریخ‌گرایان نو و اهداف تحلیل تاریخ گرایان منجر نمی‌شود بلکه راه‌های جدیدتر تحلیل و تفسیر آثار ادبی و فرهنگ و تاریخ را مهیا می‌کند.

فهرست منابع

میلانی، عباس (۱۳۸۵). تجدد و تجدد ستیزی در ایران. چ۶. تهران: اختران.

برسلر، چارلز. (۱۳۸۶). درآمدی بر نظریه ها و روش های نقد ادبی. ترجمه مصطفی عابدینی فرد. تهران: نیلوفر.

میرزا بابا زاده، بهنام.(۱۳۹۲). «ابهام زدایی از نقد نوپای تاریخ گرایی نو در ایران با نگاهی به پژوهش های انجام شده». فصلنامه علمی-پژوهشی نقد ادبی. س۶.ش ۲۲. تابستان ۱۳۹۲ (صص ۷-۲۸).

رضوانیان، قدسیه. (۱۳۹۳). «تاریخ گرایی نو بررسی کتاب تاریخ بیهقی در بوته نقد جدید». فصلنامه تخصصی نقد ادبی. س ۷. ش ۲۵. بهار ۱۳۹۳(صص ۲۱۱-۲۳۰).

وفایی، عباسعلی. (۱۳۹۲). «بازتاب نقد قدرت در اشعار شهاب نیریزی». فصلنامه متن پژوهشی ادبی، ش۵۵. بهار ۱۳۹۲(صص ۱۰۳-۱۲۴).

اسدی امجد، فاضل و یاسر ژوالفقاری (۱۳۸۸). «جنسیت، قدرت و کاربرد زبان از دیدگاه تاریخ گرایی نوین در گلنگری گلن راس اپر دیوید ممت». فصلنامه نقد ادبی. س۲. ش ۷. صص ۳۷-۵۸.

Abrams, M.H. (1993). A Glossary of Literary Terms. 6th Ed. Fort Worth, Harcourt Brace College Publishers.

Payne, M. (2005) "Introduction: Greenblatt and New Historicism" in M. Payne (Ed). The Greenblatt Reader. Malden: Blackwell. Pp. 1-7.

Stephan, Greenblatt (1980). Renaissance self-fashioning: From More to Shakespeare. University of Chicago press.

Farahbakhsh, Alireza. (2012). Literary schools & Movements for the Students of English Literature. Rahnama Publishers.

Simon Malpas & Paul Wake (Eds.). (2006). The Routledge Companion to Critical Theory. 1st Ed.

Leitch, Vincent B (General Ed). (2001). The Norton Anthology of Theory and Criticism. 1st Ed.

مقاله

بن‌بست

عرفان محمدی
(دانشجوی زبان و ادبیات انگلیسی دانشگاه کردستان)

در نگاه اول شاید جذاب به نظر بیآید که ایران بعد از چند کشور مانند چین، هند، روسیه، و آمریکا بیشترین تعداد فارغ‌التحصیلان رشته‌های مهندسی را دارد. اما اگر عمق قضیه را بشکافیم پدیده‌های چشمگیری را خواهیم دید. ایران در مسائل مربوط به آموزش عالی و نرخ دانشجویان و افراد فارغ‌التحصیل بیشتر از اینکه سبب امیدواری و دلخوشی شود باعث نگرانی شده است. اما چرا؟ تناسب میان میزان تولید دانشجو در مراکز اموزش عالی دولتی و غیر دولتی و غیر انتفاعی و ... که روز به روز بیشتر هم می‌شوند با میزان تولید شغل در کشور در یک راستا پیش نمی‌رود و از طرف دیگر هم این امر موجب فشارهای روحی - روانی در اکثر اقشار جامعه شده است و انگار کسی هم مسولیت آن را قبول نمی‌کند. اولین کشور تولید کننده‌ی مهندس در دنیا دچار بن بست‌های چشمگیری از هر نظر در رابطه با کار و تکنیک‌های مهندسی شده است که برای همگان هویدا است. عقبگردی به رویدادهای اخیر شاهد و گواه این امر است. در کشوری که بالاترین نمره را از نظر تولید مهندس دریافت کرده است هیچکس نمی‌تواند مانعی برای ریزش برج های پایتخت، خانه‌های زلزله‌زدگان که هر روز اوضاع مدیریتی در آنجا فاجعه بارتر از گذشته می‌شود، آلودگی هوای کلان شهرها، باتلاق های خشکیده، زاینده‌رود، سقوط هواپیما و .... بگذارد. این تضاد بین تولید مهندس و بی کفایتی در انجام دادن و مدیریت فاجعه بار بسیاری از امور ساختاری شکاف عمیقی را بین ما و حداقل استاندارد های جهانی ایجاد کرده است. حداقل تنها موضوع بدیهی در این میان آن است که انتظار بر این بود تولید مهندس سنجیده عمل کردن را به همراه داشته باشد اما حال فقط به مشکلات جامعه افزوده است.

از سوی دیگر نرخ بالای بیکاری در میان رشته‌های علوم انسانی قضیه‌ای اثبات شده است. دانشجویانی که در دانشگاه در سمینارهای فلسفی، هنری و ادبی شرکت می کنند و زمانی که از دانشگاه خارج می‌شوند به ندرت می‌توانند ردپایی از همان گردهمایی‌ها را پیدا کنند. دانشجویانی که با فروید، شکسپیر، ارسطو و امثال این افراد سروکار داشته‌اند و به نوعی روحی صیقل یافته دارند شاید اگر از دوران بعد از فارغ التحصیلیشان اطلاع داشتند همه چیز به کامشان تلخ می‌شد. شاید بشود دوران دانشجویشان را به دوران جنگاوری مکبث، یکی از شخصیت‌های نمایش‌نامه‌های شکسپیر، تشبیه کرد که با شرافت بالا سرشان در کار خودشان است و راهی را که در پیش گرفته‌اند با تمام وجود ادامه می‌دهند اما زمانی که از محیط دانشگاه به محیطی پر از تنش و تشنج بیرون انداخنه می‌شوند همچون مکبث انگار باید سر کسی را ببرند و ظلم کنند تا بتواند جایگاهی به دست بیاورند. جایگاه در جامعه ای که بیش از پیش در آن بی ارزش شده‌اند و دربرابر پزشکان، مهندسان و افرادی از این دست به این دلیل که هیچ اعتماد به نفسی ندارند حرفی برای گفتن هم ندارند. این افراد که تا قبل از فارغ التحصیلی خود را صاحب ایده و ارزش می‌دانستند امروز به فردی منزوی و مستعمره‌ی شرکت‌ها و موسسات با حداقل دستمزد شده اند. فردی که قبلا با اساطیر دنیای هنر و ادبیات سروکار داشته است خود را در عمیق‌ترین منجلاب می‌بیند. این یک تراژدی به تمام معنا و درجه یک است که بازیگران زیادی در این تئاتر تراژیک هر روز باید اجرا داشته باشند. این افراد قادر به این نخواهند بود که استعدادهای خود را عرضه کنند و در نهایت مایوس و افسرده می‌شوند و شاید در این جامعه‌ی بدون عشق و زیبایی که ردپایی از آثار فاخر و ایده‌های جدید نیست، گه‌گاهی در خلوت خود یاد از دورانی کنند که خود را صاحب فکر و ایده میدانستند. در این جامعه که از هر نظری تقریبا به بن‌بست خورده است و در این سبد پر از تضاد شاید بتوان با یک برنامه‌ریزی مهندسی شده و سیستماتیک و البته نادیده نگرفتن علوم انسانی و ادبیات که همیشه به ضرر خودمان هم بوده است از این منجلاب بی‌ارزشی‌ها راه گریزی پیدا کرد و به طرف جامعه‌ای

آرمانی قدم برداشت. مطمئنا اگر در این دوره شکسپیری وجود داشت، تراژدی‌های بی شماری را به رشته‌ی تحریر درمی‌آورد.

Novel Unconsciously Critiques Capitalism to the End of History

(A Jamesonian-Lacanian Investigation)

Chiya Parvizpur

Fredric Jameson's Theoretical Framework

Fredric Jameson (1934-) has been labeled by many thinkers as the leading exponent of neo-Marxism. He is reputed for two fields of research namely Marxism and postmodernism. The matter of form is of pivotal note and significance in Jameson's Marxist career. This is evident and traceable in his own writing which is intentionally perplexing and abstruse. In *Marxism and Form*, Jameson addresses the difficult style utilized by Theodor Adorno. In Jameson's language, if writing is not hurting, it is not working. This kind of difficulty in Adorno and Jameson stands for resistance since there is always pleasure in resistance--resistance to ideology. His masterpiece in his Marxist phase is *Political Unconscious* which is influenced by, *inter alia*, Freud, Lacan, and Althusser.

The synthesis of two hugely influential theories, Marxism and Freudianism, had occupied many twentieth century thinkers most important of whom are the Frankfort thinkers, nevertheless Jameson was incontrovertibly the first to try the synthesis. Jameson's fertile synthesis, however, has a strong inclination toward Marxism and believes that Marxian criticism supersedes the other theories. *The Political Unconscious* comprises other non-Marxist thinkers such as Northrop Frye and Greimas; nonetheless, Marxism is the "untranscendable horizon" that in the last moment rescinds them. Jameson historicizes everything which is completely Marxian, as is evident in the first sentence of *Political Unconscious*: "Always historicize! This slogan—the one absolute and we may even say "transhistorical" imperative of all dialectical thought— will unsurprisingly turn out to be the moral of The Political Unconscious as well" (*Political Unconscious* 3). Therefrom, three terms including

Narrative, Mediation, and History bridge the theoretical gap between Marxism and Freudian model. In Robert's words, "the surface narration usefully mediates the unconscious reality of the text's relationship with history" (*Fredric Jameson* 76).

Hegelian 'totality' haunts the first generation of Marxist thinkers. This concept was decentered by Althusser. Hegel in *Philosophy of History* mentions that: "But in the history of the World, the *Individuals* we have to do with are *Peoples;* Totalities that are States" (27). Hegel liked the concept of totality and he believed that we should conceive history not as the chronological concession of one period after another, but as totality. He preferred to think of total structures; for example, 'state' rather than individuals. Hegel attributes totality to history, to spirit, to state, and the things pertinent to his philosophy. He opines that history is moving toward the universal spirit and totality. He argues that: "We have already discussed the final aim of this progression. The principles of the successive phases of Spirit that animate the Nations in a necessitated gradation, are themselves only steps in the development of the one universal Spirit, which through them elevates and completes itself to a self-comprehending *totality".* (*Philosophy of History* 95-6)

Vulgar Marxists like Georg Lukacs believed that the economic base determined superstructure hence creating a totality the separation of which was impossible. On the other hand, Luis Althusser contended that Marxism must be emptied of Hegelianism and his notion of totality. Totality as such, he argued, led to totalitarian regimes like Stalinism. In his 1965 book *For Marx,* Althusser goes back to a pure Marxism purged of Hegelian perilous totalism and states that if one pays attention, s/he can notice Marx's break from Hegel in his later works. Althusser remarks: "When Capital Volume One appeared (1867), traces of the Hegelian influence still remained. Only later did they disappear completely: the Critique of the Gotha Program (1875) as well as the Marginal Notes on Wagner's'L ehrbuch der politischenOkonomie' (1882) are totally and definitely exempt from any trace of Hegelian influence". (*Lenin and Philosophy* 94)

Jameson reconciled Marx and Hegel once more by reviving totality. He argued in favor of Althusser reaffirming

that superstructure "in the last instance" was determined by base or infrastructure. He did this by utilizing psychoanalytic theories of Jacques Lacan and attributing it to the notion of totality. Jameson argues that every socio-economic matter is determined by an underlying totality. This totality, which is History, is the Lacanian Real. The Real is inaccessible to us; as Lacan points out: "Concerning which may be said what I have gradually accustomed you to understand: that a God is something one encounters in the Real, inaccessible. It is indicated by what doesn't deceive--anxiety" (Introduction to the Name-of-the-father Seminar 90). In Jameson's thought the Real is anxiety because it signifies revolution which encompasses phobia. Jameson bridges the gap between Althusser and Hegel by synthesizing them through Lacan and Freud. Totality can be found in history, but it resists symbolization since it is Real. "History," Jameson says, "is not a text…but history is inaccessible to us except in textual form" (*Political Unconscious* 82). To reinstate Freud, through analyzing the surface of the text, one can dig into the latent which is the unconscious reality of history and, by extension, the totality. In other words, the unconscious reality of the text is what Jameson calls Political Unconscious. Jameson argues that literature and non-Marxian literary criticism are ideological.

Literature as one among many ideological State Apparatuses uses "strategies of containment" to represses History because History as such contains intolerable, underlying contradictions that the bourgeoisie can't stand--contradictions that have their source in History. William C. Dowling argues that: "The notion of strategies of containment applies likewise to works of literature and art, both in the way they incorporate ideology into themselves and in the way the formal unity displayed by works of art represents structural limitation and ideological closure on the aesthetic level, the attempt of art as such to shut out or deny the intolerable reality of History". (54). What literature represses in history is the revolution. This repressed desire is stored in the political unconscious of the narrative (novel). Obviously, narrative is the mediatory factor that links the unconscious of the text to history. Jameson believes that mediation is dialectical because it fluctuates between history and political unconscious.

Mediation makes totality; a totality between narrative which displays the social reality and history as an "absent cause" that underlies it. Jameson says that the socio-economic realities of life that Althusser dubs "seemingly disparate phenomena of life" are not disparate because they are expressions of an underlying totality: "Such momentary reunification would remain purely symbolic . . .were it not understood that social life is in its fundamental reality one and indivisible, a seamless web, a single inconceivable and transindividual process, in which there is no need to invent ways of linking language events and social upheavals or economic contradictions because on that level they were never separate from one another". (*Political Unconscious*40). The Unconsciousness of narrative is full of repressed desires. The text illuminates them by bringing them to surface as symptoms. As a matter of fact, this revival is fundamentally critical of capitalism since it is capitalism that represses such desires. *Ergo,* the type of interpretation Jameson proposes in *The Political Unconscious,* Buchanan contends, may be grasped as "the rewriting of the literary text in such a way the latter may itself be seen as the rewriting or reconstruction of a priori historical or ideological subtext, it being always understood that "subtext" is not immediately present as such but must be reconstructed after the fact" (qtd. in Ian Buchanan's *Fredric Jameson Live Theory*, 57). Jameson calls this type of interpretation "Semantic Reconstruction" which brings him close to Foucault and Nietzsche's genealogy. They all believe in reviving the things "unsaid". Dowling states: "Here too is the justification of Jameson's method of "semantic reconstruction," in its affinities with Foucauldian or Nietzschean "genealogy," through which he will elicit from the structure of a cultural text that unexpressed subtext or *hors texte* it cannot acknowledge. For collective repression only gives us, once again, what did not happen, the "not-revolution" whose presence is revealed in the traces of an impinging pressure from beneath on the ideological structures of a society". (118)

The repression and suppression of History via strategies of containment by literature leads to the emergence of the "unsaid" as such. The task of the literary critic is to

reconstruct the History which is hidden in the text. William Dowling argues that: "For Jameson's ultimate point is that such strategies of containment are inevitably inscribed in cultural texts and our ways of thinking about them-into, even, the texts of Marx himself, who in this sense denied History even as he was instructing the world in the consequences of such denial". (93)

Denial and repression of history are means of survival. Being entangled with revolution, History portends nightmarish dread and anxiety at which not only the master but also the slave feels afraid. To imagine a story is to imagine a society within which it is told. A text is never exempt from its historical context. Contra Derrida who sees nothing outside the text, Jameson situates History in such an outside. In partial agreement with Derrida, Jameson regards History to be accessible only via text. This is a paradox of the concept of political unconscious that must be resolved. "Jameson resolves this paradox", argues Buchanan, "of a history that is simultaneously ground and cause in two ways: First, he argues that all texts embody history in their form; second; he argues that texts are in themselves historical events, albeit events that take place on a symbolic or unconscious plane" (*Live Theory* 59).

Buchanan in another part of his *Live Theory* states that texts never simply represent history, but they intervene in history. "They can do this", he says, "because history itself is not a fixed and changeless entity, but a dynamic and rhizomatic (to use Deleuze and Guattari's vivid concept) connecting the myriad present to myriad past" (*Live Theory* 65).

1. Bridging the Gap in Jameson's Thought: Criticality

This section sheds more illuminating light on Fredric Jameson's idea concerning political unconscious in terms of 'criticality'. Criticality of narrative is something that remains unmentioned in *The Political Unconscious*; therefore, the present researcher seeks to comingle the concept of criticality with political unconscious. Novel is a bourgeois genre and emerged alongside the rise of capitalism which itself came into being on the account of the increasing number of middle class. Novel reflects the social as well as

economic logic of its period. As Adam Roberts points out: “The class struggles and economic evolution of society that saw the rise of the bourgeoisie in the Eighteenth and Nineteenth centuries, a rise which is directly embodied in the ‘bourgeoisie’ form of literature, the novel” (*Fredric Jameson* 7). Novel is essential to the structure of life as such.

In a capitalist society there appear socialist and communist movements; inequality between the classes escalates; and, people think of starting and leading a revolution. This revolution that breaks down capitalism is always oppressed by Repressive Ideological Apparatuses and Ideological State Apparatuses. History is the warehouse of desires which are suppressed by capitalism. These repressed desires are piled up in the political unconscious of the text. On this basis, it is appropriate to refer to Freud who argues that there is always “the return of the repressed”. These desires are revealed both in form and content of novel as ‘symptoms’. They return in disguise and show themselves in facades of a desire. Moreover, never can novel be detached from History since it contains the seeds of a repressed revolution.

Dissociation of text from History is impossible. They are naturally interdependent. Moreover, they fuel each other dialectically. The aura of the political unconscious encircles this dialectical relationship. Revolution which is repressed returns in novel, not in actual form, but in a disguised shape because it brings about pain and fear; therefore, novel reveals this in its manifest in a critical and ironic manner. The political unconscious of all novels holds repressed desires of History, hence their critique of capitalism in different ways. ‘Criticality’ changes from one period to another. Sometimes ‘criticality’ expresses itself through form like Modernist novels. In this way, we can get to the political unconscious by form. “Genre,” Jameson states, “is essentially a socio-symbolic message, or in other terms… form is immanently and intrinsically an ideology in its own right” (*PU,* 141). Criticality is essential to and inherent in all forms of novel. Dose and degree of criticality vary in regard to the aesthetics of the period in which the novel has been written.

2. Desire Called Narrative and Ever Criticality of Novel

Lacan sees the conversion from infancy to childhood as enormously vital. For Lacan, the pre-Oedipal infant lives in what he calls the *Imaginary*. In this state, in which the child cannot yet speak, it is subject to impressions, fantasies, and desires, and has no sense of limitations and restrictions. It lives in a state of nearness and experiences a sort of delightful totality that later impossibilities and taboos will demolish it. Via the *mirror stage* the child enters the Symbolic order: it enters the world of language in which the *Real* – the real world which we can never know – is symbolized and represented by way of language and other representational systems that operate like-language. (We can never know the 'Real' because it can never be fully represented – it is meta-lingual.) This entrance hall into the Symbolic demands an acceptance of the language and of the social and cultural systems that pervade the child's environment. Before entering the Symbolic, the life of the infant is characterized by the very idea of idealism, wholeness, and limitlessness. Entry into the symbolic separates the infant from the totality which is the mother and thus creating a "lack" in his\her unconsciousness. The whole life of the subject is haunted by this lack. He is always in search of filling the gap, a process that culminated in futility. In *Subjectivity and Otherness*, Lorenzo Chiesa contends that: "the way in which Lacan explains the individual subject's active entry into the Symbolic as the fundamental Law of society and how, before such an entry, the child is completely subjected to the Other" (8). When the subject makes its entry into the symbolic, he is dominated by the social norms and laws and the roles which he should take. This is what can be referred to as the big Other. It is pervaded by language inside which there is no escape, since everything is a representation of it. Chiesa then continues: "The fact that there is a (symbolic) Other of the (symbolic) Other indicates that the Other as the order of signifiers is guaranteed by another transcendent Other, namely the paternal Law. The Other as Law, the Other of the Other, corresponds to the Name-of-the-Father: this is precisely what allows the resolution of the Oedipus complex, and consequently the detachment of the subject from the disquieting relation he entertained with the mother.

The subject is thus enabled actively to enter the intersubjective symbolic field”. (106)

Lacan calls the substantial configuration of authority that works through language the “Nom Du Pere”, the name of the father, in acknowledgment of the patriarchal character of our social planning. The same identification makes him to speak of the *phallus* as the signifier that signifies that patriarchal nature. The transition from imaginary order to the symbolic is labeled as the mirror stage. In the mirror stage, we are faced with the ‘mirror’ image that the world gives back to us. But that image, just like the image that we see in an actual mirror, is a distortion that leads to misrecognition. Still, that misrecognition is the base for what we see as our identity. Lacan refers to the assumption that: “The mirror stage is based on the relation between . . . tendencies which are experienced . . . as disconnected, discordant, in pieces . . . and a unity within which it is merged and paired . . . it is in this unity that the subject for the first time knows himself as a unity, but as an alienated, virtual unity”. (Quoted in *Subjectivity*, 80)

We need the reaction and recognition of others, as Lacan argues, and of the Other to get there at what we experience as our identity. Our subjectivity is construed in interaction with others, that is, individuals who bear a resemblance to us in one way or another but who are also irreversibly different. We become subjects ourselves by way of the perspectives and views of others. Lacan mentions that: “if I have said that the unconscious is the Other's discourse (with a capital O), it is in order to indicate the beyond in which the recognition of desire is tied to the desire for recognition. In other words, this other is the Other that even my lie invokes as a guarantor of the truth in which my lie subsists.” (*Ecrits*, 436)

We also become subjects under the gaze of the Other. This Other is not a concrete individual, although it may be incarnated in one (father or mother, for instance), but stands for the larger social order, for what we call reality. We become subjects via a literal subjugation to the existing regulation. Since our identity is constituted in interaction with what is outside of us, it is relational-- a notion that introduces the idea of difference into the process of

identity construction. The relational character of identity suggests that the structure in which we happen to find ourselves more or less creates us as subjects and hence situating us as individuals. However, since the social and personal arrangement in which we come to know ourselves at a prearranged point will inescapably change, identity is not something permanent and steady; it is a process that will never lead to an end. Identity is not only subject to constant change, it can never be coherent because it is a language construct, and language can never be coherent. Hans Bertens in *Theory Basics* clearly confirms this point: "First of all, we have been forced to relegate many of our pre-lingual fantasies, drives, and desires to our unconscious; second, since our identity is constructed in contact and does not originate in ourselves it will always be dependent on others. Finally, since we have left whatever is pre-verbal behind and have entered – and subjected ourselves to – the realm of language, identity can be said to be a linguistic construct: we are constructed in language. That language, however, is not our own and could never express what we would want to say if we had, for instance, access to our unconsciousness". (127)

With the transition from the Imaginary to the Symbolic, we lose that feeling of wholeness, of undifferentiated being, that will forever haunt us. Because we do not have access to this pre-verbal self, or to the Real that was separated from it, we live ever after with a lack. This loss of our original state culminates in *desire*, in an unclear but deep yearning that can never be satisfied, but can only (temporarily) gratify itself with symbolic replacements. Relating to this topic, Slavoi Zizek argues that: "Another way to determine this shift is *via* a distinction between the subjective and the objective genitive: as a shift from the desire of the Other in the sense of *what the Other desires,* to the desire of the Other in the sense of the desire for the Other, i.e., of *the Other as the object of desire.* The enigma that pertains to the very status of the subject of desire is the famous *"Che vuoi?"*—what does the Other want of me, what does he see in me that causes his desire, which is that X, the object-treasure which makes me an object of the Other's desire? The only way to get out of this impasse is to offer myself to the Other as the

object of his desire: as Lacan puts it, in love, the subject "gives what he does not possess," *objet petit a,* the hidden treasure which is what is "in him more than himself." In this way, I simultaneously "return my love" to the Other, i.e., I determine my desire as the desire *for* the Other: I make him into the *object* of my desire in order to be able to avoid the abyss of *his* desire". (*Enjoy Your Symptoms,* 191)

When lack is constructed in our unconscious mind it can never be filled up again. Therefore, we follow the symbols which conjure up the concept of the Real. We jump from one signifier to another one and, thus, get stuck in the signification process which is characterized by difference. It makes us follow our desires, produce, and read as a means to fill the gap. This desire is perpetual and never quenches. Chiesa contends that "Lacan's subject amounts to an irreducible lack—the real other as the inherent impasse *and* precondition of the Symbolic—which must *actively* be confronted and assumed." (*Subjectivity and Otherness,* 6)
Jacques Lacan in the seminar on the Purloined Letter argues that: "The fact that we have here a plurality of subjects can, of course, in no way constitute an objection to those who are long accustomed to the perspectives summarized by my formulation: *the unconscious is the Other's discourse.* I will not remind you know what the notion of the *inmixing of subjects,* recently introduced in my reanalysis of the dream of Irma's injection, adds here. What interests me today is the way in which the subjects, owing to their displacement, relay each other in the course of the intersubjective repetition. We shall see that their displacement is determined by the place that a pure signifier—the purloined letter—comes to occupy in their trio. This is what will confirm for us that it is repetition automatism". (*Ecrits,* 10)

Otherness is a process that is exactly like starting something over. It, like ideology, gives a sense of wholeness but one can never grasp it. The Other puts the engine of life in motion. It is like the instance of the letter in Edgar Allen Poe's short story entitled "The Purloined Letter" that mobilizes the characters in search of it. This brings about desire to catch the lost totality in pre-linguist stage of our development. Lacan argues that "Nothing about desire, which is lack, can either be weighed or

placed in scale pans, unless they are those of logic."(*Ecrits*, 639)

In this case lack, is equated with desire that one can never put an end to it. We desire to catch something the completion of which gives us a sense of wholeness. It can be exemplified as the vulgar notion of covetousness. One aims to get his BA in a major that he likes, and he is trapped in the hallucination that if s/he gets the mentioned qualification s/he gets a perfect bliss out of it. On the contrary, it deepens the lack more. Suppose s/he gets that, that being the case, s/he desires more. This time, the process of otherness takes them to MA after the end of which they desire PhD and so on. Therefore, we are imprisoned in a repetition automatism as Lacan calls it: "Following in Freud's footsteps, I teach that the Other is the locus of the kind of memory he discovered by the name "unconscious," memory that he regards as the object of a question that has remained unanswered, insofar as it conditions the indestructibility of certain desires. I will answer this question with the conception of the signifying chain, inasmuch as—once this chain has been inaugurated by primordial symbolization (made manifest in the *Fort!Da!* game, which Freud elucidated as lying at the origin of repetition automatism)". (*Ecrits*, 479)

Zizek, in favor of Lacan's notion, illustrates that "The only way for us, analysts, to attain the mystery of the desire of the Other (analysand) is—temporarily, for the time of the transference—to occupy ourselves the place of *objet petit a*, to incarnate the object-cause of his desire. In other words, the way to the *truth* about the Other's desire leads through the transferential *illusion* in which we incarnate the object of the Other's desire" (Zizek, 191). We are imprisoned in language, in signification and in the Other. Lacan continues "In my view, the subject has to arise from the given state of the signifiers that cover him *[le recouvrent]* in an Other which is their transcendental locus; he thus constitutes himself in an existence in which the manifestly constitutive vector of the Freudian field of experience—that is, what is known as desire—is possible. (*Ecrits*,549)

The relationship between desire, lack, and narrative is reciprocal on the basis that they are all

unconscious motives. We communicate in order to convey meaning that contributes to the filling up the gap in the unconscious. Though the attempts come to naught, they make life promising yet empty. We read narratives to get the desire for the Other. Narratives are written as a way of responding to the Other. As a matter of fact, this desire is never finished and, if so, narrative is never obstructed. Martin Mcquillan contends: "Because there can never be a completed exchange between linguistically constituted subjects, the process of narrative can never be completed. This is problematic but not a problem *per se*: narrative loses nothing from this claim that it is impossible. The exchange of narrative is the process of linguistic communication because all linguistic acts take place within the narrative-matrix. Communication, as Lacan shows, is the incomplete response of the other to the subject's appeal to the Other in language. The desire which motivates narrative is therefore the desire for the Other. The impossibility of satisfaction of this desire compels the interminability of narrative exchange. This will need to be addressed" (*Narrative Reader*, 16).

He continuous to state that "That is to say that the desire to produce narrative is – from the beginning– a desire which can never be satisfied" (17). That the narrative doesn't ever finish is due to the fact that narrative always presupposes an audience. Thereby, the other is there to recognize it, hence the existence of the narrative-matrix. Mcquillan goes on to support his thesis concerning the desire to produce narrative: "It is not only the necessary misrecognition of the appeal to the Other, in the socially positioned response of the other, which blocks the satisfaction of the desire to produce narrative. The act of narrative production always contains the possibility of a response within its own structure. The position of reception-of-the-mark-by-the-other is merely an inverted form of the narrative-mark's own production by the subject. In other words, to quote Lacan, 'speech [one might say narrative] always subjectively includes its own reply.' In so far as the narrative-mark is acceded to by the narrative-matrix (which constitutes its act of production) and is a link in the syntagm of narrative exchange (which constitutes the narrative-matrix), it follows that the narrative-mark always

already contains within its own rigorously undecidable parameters the unsatisfactory response of the other". (ibid).

So far, it has been argued that the desire to produce narrative is never terminated. To orient the subject matter to the theory of the present research, I would address the history which compromises the class struggle. The desire of the working class people for revolution never finishes; consequently, though, they are always repressed by the ISA and RSA. When it happens the supposed revolution is denied on the side of capitalism, and its desire takes refuge in the political unconscious of narrative. Under this circumstance, the interminability of narrative leads novel to critique capitalism forever.

In other words, desire for revolution is never quenched, and this desire is always repressed. Narrative shows that desire unconsciously as a critical act. Martin Mcquillan argues: "The desire to produce narrative is – from the beginning – a desire which can never be satisfied. The subject is constantly seeking the Other through the production of narrative, only to be endlessly deferred, and so compelled along the syntagmation of narrative exchange within the narrative-matrix". (*Narrative Reader*, 18).

The satisfaction of desire means the end of history on account of the occurrence of revolution and formation of communism. History is the effect of class struggle; so, as Marx and Engels in *The Communist Manifesto* declared that: "The history of all hitherto existing societies is the history of class struggles. . . Freeman and slave, patrician and plebeian, lord and serf, guild-master and journeyman, in a word, oppressor and oppressed, stood in constant opposition to one another, carried on an uninterrupted, now hidden, now open fight, a fight that each time ended, either in a revolutionary re-constitution of society at large, or in the common ruin of the contending classes" (3).

In a proletariat paradise, no history exists since no class struggle exists. Furthermore, the political unconscious of the narrative, as mentioned above, always critiques capitalism and the desire to produce narrative is unquenchable; thus, narrative always critiques.

Works Cited

Althusser, Louis. *Lenin and philosophy and other essays*, London: Monthly review Press, 2001.

----, "Ideology and Ideological State Apparatus (Notes toward an investigation) from *Cultural Theory: An Anthology*, Eds. Emre Szeman and Timothy Kapossy.Malden: Wiley-Blackwell, 2011.

----. *For Marx*. London: Verso, 2005.

Bertens, Hans. *Literary Theory the Basics*. London, Routledge, 2007.

Buchanan, Ian. *Fredric Jameson: live theory*. Continuum International Publishing Group, 2006.

Chiesa, Lorenzo. *Subjectivity and Otherness*. Ed, Slavoj Zizek. Cambridge, Ma: MIT press, 2007.

Dowling, William C. *Jameson, Althusser, Marx: An Introduction to the Political Unconscious*, Ithaca: Cornell University Press, 1984.

Engels, Fredrich and Marx, Karl, From *Communist Manifesto*" from *The Norton Anthology of Theory and Criticism.* Ed. Vincent B. Leitch. New York: Norton, 2001.

Evans, Dylan. *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*. London: Routledge, 2006.

Freud, Sigmund. "From Interpretation of Dreams" from *Literary Theory: An Anthology*, Eds. Julia Rivkin and Michel Ryan: Blackwell, 2004.

Hegel, Georg. *The Hegel Reader*. Stephen Houlgate, Oxford: Blackwell, 1988.

Jameson, Fredric. *Marxism and Form: Twentieth Century Dialectical Theories of Literature*. Princeton: Princeton University Press, 1971.

----. *The Political Unconscious*. New York: Cornel University. 1981.

----. *The Ideologies of theory, Essays 1971—1986*. Minneapolis: University of Minneapolis Press, 1988.

Lacan, Jacques. *Ecrits: The first complete edition in English*. WW Norton & Company, 2006.

Mcquillan, Martin. *The Narrative Reader*. London and New York: Routhledge, 2002.

Mehlman, Jeffrey and Jacques Lacan. "Introduction to the Names-of-the-Father Seminar": October, Vol. 40, Television (Spring, 1987), pp. 81-95

Roberts, Adam. *Fredric Jameson*. London and New York: Routhledge, 2001.

Zizek, Slavoi. *Enjoy Your Symptom! Jacques Lacan in Hollywood and out*, New York: Routhledge, 1992.

A criticism on nowadays' situation of universities of Iran

Professor
Mostafa Malekiyan.

Maziyar Mohammadi

(English literature and language student, UOK)

It is expected from university to have function for three groups; "Society", "Managers and Authorities", "Professors and Students". If university could not improve the situation in these three groups, it has got distance from its function. I believe, 14 factors in Iran have made university far from their function:

1. Our universities have emerged with the assumption of educating professionals who could become occupation seekers. Whereas, the university has not just been founded for the training of job-managers and, more importantly, for the growth of culture. But, unfortunately, we do not have any cultivate education in our universities.

2. Another problem of ours is to suffice to the training of occupation and professions in universities. Whereas, "Manners" and "lifestyle" should also be educated to students alongside proficiency and could not exclusively suffice to it.

3. Unrelatedness with what is taught in universities and the real needs of community is another problem of the university. This does not mean that we ask the institutions and ministries how many employees with which quality they want and according to their demand, we educate students, rather you should wonder what kind of people community needs itself? You cannot say which ministry requires intellectuals and reformers, but society needs a social intellectual and reformer.

4. Educating the devout and guarantor instead of expert is another issue of our universities. Instead of employing experts, we hire loyal people. Meanwhile, in case for society to be directed properly, needs expert, not loyal.

5. Lack of progressing of university work with "certainty of the truth" is another problem in universities. University, epistemic ally believes in the uncertainty of the truth, in which the truth must be obtained in a difficult and long process. In this regard, ideological

systems can never have good universities because they believe that truth belongs to them.

6. The next problem is having taboo and totem; which means, matters that are so sacred and matters which are very confident that could not get close to them. Having totem and taboo, overthrows university. University in fact is one when does not have any totem and taboo. One of the reasons of west's improvement is empiricism, only not meaning that facing against rationalism, but meaning, before encountering a phenomenon, not stating any positive or negative speech about it, till observing how facing that matter led us to what point.

7. Another problem is the Totem and taboo in the department itself, which some professors do not welcome new topics and projects. Our departments are more like "science museums" than "science labs". Because the masters themselves also have totem and taboos and do not allow some new subjects to enter the university because they are beyond their field of expertise and interest.

8. Another problem with our universities is that they do not permit students to trade their knowledge and their bound with other sciences. The result of this is the derisive look of professors and students to other academic disciplines; because they do not know how much they are lent to those sciences, and another case is not knowing the boundaries of science, and the result is not considering the methodology. I believe that we are confronted with a clutter of methodological chaos in our research.

9. Relying students on memory rather than "understanding" is another problem of our academy.

10. When we rely on memory instead of "understanding", we resort to imitation instead of thinking.

11. If a professor is vigorous in research, it does not necessarily mean that he is also dominant in teaching. From of that the university should be a combination of education and research, this point does not consider that every person in university who is good at a research is decidedly shall be a good teacher.

12. Regarding work as occupation, not as profession is another problem of ours in university. If we look at work for the sake of individual interest, we consider it a job, but if we consider it to be a social function, we look at it as the "profession". Some of our professors see their work as a

job. There is a huge difference between professors who has got what he has to give to the university and the one who has come up with achieving what he does not have.

13. The strange lack of gratuity of our universities for social sciences is one of our most essential problems. In a university with weak social sciences, only the university is not weakened, but also the whole society becomes weak.

14. Another problem with our universities is that the curriculum given by the Ministry of Education is not expert, and it causes our students to have a caricature view of their own knowledge.

Written present text

It is edited and abridged of "Iran" newspaper from the speech of Professor Mostafa Malekiyan which Day 12th in the Table of social studies of science, technology and innovation at National Policy Research Center has been objected.

شیوه‌نامه پذیرش مطلب در نشریه فرهنگی، ادبی و اجتماعی **هۆنه**

۱- نشریه هۆنه در زمینه‌های مقاله، تحقیق، ترجمه، نمایشنامه‌نویسی، داستان‌نویسی و ... به سه زبان کردی، انگلیسی و فارسی آماده دریافت مطالب از سوی دانشجویان، اساتید، محققان، مترجمان، داستان‌نویسان و نمایش‌نامه‌نویسان می‌باشد.

۲- مطالب ارسالی باید حاصل تلاش علمی فرد ارسال‌کننده باشد و اصول اخلاقی علمی در آن ڕعایت شده‌باشد.

۳- مطلب نباید برای هیچ کدام از نشریات داخل و خارج کشور در گذشته ارسال شده باشد.

۴- همراه با فایل ارسالی شماره تماس و ایمیل خود را جهت درج همراه مطلب ارسال بفرمایید.

۵- فایل مطلب به صورت تایپ‌شده در برنامه word و با فاصله یک سانتی‌متر میان سطرها ارسال شود.

نوع مطلب	قلم	اندازه فونت
مطالب کردی	Unikurd Hejar	۱۳
مطالب فارسی	Lotus	۱۳
مطالب انگلیسی	Times New Roman	۱۰

ناساندنی کتیبەکان

کتێبی بۆ ژن: کۆکراوەی یووسف زادە و چیمەن باقری

لە ٢٢٠ لاپەڕەی ڕوقعی، لە لایەن بڵاوکەرەوەی ئەوینی مەریوان و لە ئەژماری ١٠٠٠ دانە چاپ کراوە. ئەم کتێبە کۆکراوەی ئەو شێعرە کلاسیک و نوێیە کوردیانەیە کە بۆ ژن نووسراون، سەرجەم ١١۴ شێعری ٢٧ شاعیرە کە لە سێ بەشدا دانراوە. بەشی یەکەم هەڵبژاردەیەکە لەو شێعرانە کە تێڕوانینیان بۆ ئەو دیوی سنوورەکانی لەشی مێیینەیە و باس لە گەورەیی ڕۆحی ئافرەت دەکەن. ئەم بەشە ٩٠ شێعرە و هۆنراوەی ٢٠ شاعیر. بەشی دووهەم ئەو شێعرانەن کە شاعیرە پیاوەکان بۆ هاوسەری خۆیان نووسیوە، ئەم بەشە ١١ شێعرە و هۆنراوەی ٧ شاعیر. بەشی سێهەمیش لاواندنەوە و ئەو هۆنراوە شینگێڕیانە ئەگرێتە خۆ کە شاعیران بۆ کۆچی دوایی خێزانەکەیان هۆنیویانەتەوە. دوا بەش ١٣ شێعرە و هۆنراوەی ۵ شاعیر. ۴٣ هۆنراوەی ئەم بەرهەمە هی مامۆستای هەمیشە زیندوو شێرکۆ بێکەسە. جگە لە ١٠ شێعری بەشی سێهەم، هەموو شێعرەکان بە زاراوەی سۆرانی نووسراون.

کتێبی بۆ دایک: کۆکراوەی یووسف یووسف زادە و چیمەن باقری

لە ١٦٤ لاپەڕەی ڕوقعی، لە لایەن بڵاوکەرەوەی ئەوینی مەریوان و لە ئەژماری ١٠٠٠ دانە چاپ کراوە. ئەم کتێبە کۆکراوەی ئەو شێعرە کلاسیک و نوێیە کوردیانەیە کە بۆ گەورەیی و خۆشەویستی دایک نووسراون، سەرجەم ٩٤ شێعری ٢٦ شاعیرە. ئەم بەرهەمە بە قەڵەمی زێڕینی شاعیری گەورە و داهێنەری کورد، مامۆستا لەتیف هەڵمەت ڕازاوەتەوە کە ئەرکی پێشەکی نووسینیان بە ئەستۆوە گرت. زۆرترین شێعرەکان هی مامۆستا لەتیف هەڵمەت (٣٥ شێعر) و مامۆستا شێرکۆ بێکەسە (٢٢ شێعر). جگە لە شێعرێکی مینە جاف، هەموو شێعرەکان بە زاراوەی سۆرانی نووسراون.
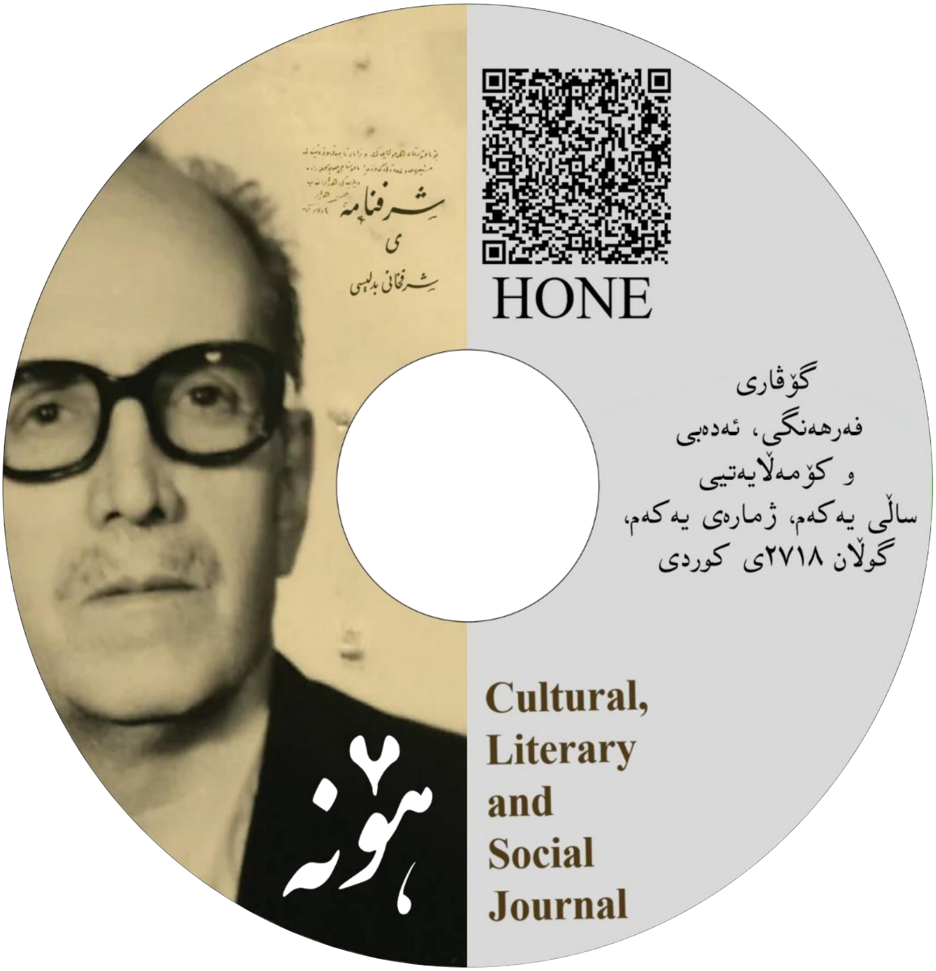
برنامه اتوران شماره ۱ نشریه فرهنگی، ادبی و اجتماعی **هۆنە**